

Nr 94

Utlåtande i anledning av riksdagens år 1955 församlade revisorers berättelse angående verkställd granskning av statsverket m. m.

(4:e avd.)

Statsutskottet, till vars förberedande behandling riksdagens år 1955 församlade revisorers berättelse jämte de i anledning därav från vederbörande ämbetsverk och myndigheter till Kungl. Maj:t avgivna utlåtanden och förklaringar blivit hänvisad, får, efter tagen kännedom av vissa handlingar och inhämtande av för ärendenas utredning i övrigt erforderliga upplysningar, underställa riksdagens prövning de av revisorerna gjorda framställningar som ansetts från utskottets sida påkalla yttranden.

1:o) **De norrländska vattendomstolarnas arbetsbörda.** Under justitiedepartementet, § 1, ha revisorerna framhållit, att åtgärder alltjämt erfordras för att bereda vattendomstolarna en arbetskaperitet, som motsvarar det aktuella och väntade behovet, samt att samtidigt härmed en utredning bör komma till stånd rörande möjligheterna att åstadkomma en mera väsentlig lättnad i dessa domstolars arbetsbörda (Del I, s. 3—13).

Utskottet. I denna fråga har utskottet yttrat sig under punkten 22 i sitt av riksdagen numera godkända utlåtande nr 2, varom utskottet velat här erinra.

2:o) **Kostnader för förpassningsresor.** Under justitiedepartementet, § 2, ha revisorerna redogjort för vissa iakttagelser vid granskningen av förpassningar av olika slag samt förklarat det motiverat, att Kungl. Maj:t i ett cirkulär till myndigheterna erinrar dessa om angelägenheten av att all möjlig hushållning iakttages även i förevarande avseende (Del I, s. 13—29).

Utskottet. I denna fråga har utskottet yttrat sig under punkten 42 i sitt av riksdagen numera godkända utlåtande nr 2, varom utskottet velat här erinra.

3:o) **Krigsmaktens indelning.** Under försvarsdepartementet, § 3, ha revisorerna fäst uppmärksamheten på krigsmaktens stabs- och förvaltningsorganisation, vilken enligt revisorernas mening i lämpligt sammanhang bör upptagas till grundlig och allsidig prövning (Del I, s. 30—60).

Till en början ha revisorerna givit en historisk översikt rörande tillkomsten av de bestämmelser som gälla för försvarets ledning m. m. och därefter lämnat motsvarande uppgifter för utvecklingen i fråga om den militära förvaltningen (s. 30—44). I anslutning härtill har även lämnats en sammanfattande redogörelse för den organisation, som framgått av utvecklingen (s. 44—55). Vidare ha revisorerna redovisat vissa uppgifter rörande avlöningar och omkostnader vid försvarets centrala förvaltningsmyndigheter, försvarsstaben och de tre försvarsgrensstaberna under de tre sistförflutna budgetåren samt slutligen i korthet berört de uppgifter, som ankomma på den med stöd av Kungl. Maj:ts den 30 juni 1955 givna bemyndigande tillsatta parlamentariska försvarsberedningen (s. 55—57). Här-efter ha revisorerna gjort följande uttalande.

Under flera århundraden bestod den svenska krigsmakten av två från varandra helt skilda grenar, lantförsvaret och sjöförsvaret. Någon organiserad form av samverkan och samordning dem emellan förekom knappast vare sig fråga var om den rent militära ledningen och planläggningen eller om själva förvaltningsverksamheten. Med hänsyn till kommunikationsförhållandena, det militärtekniska utvecklingsskedet och samhällslivets struktur i övrigt förelåg ej heller något större behov därav. När genom 1840 års reform vårt land erhöll en departementalstyrelse, framstod det också som naturligt att två försvarsdepartement inrättades, ett för lantmilitära och ett för sjömilitära ärenden.

De ändrade förhållandena ha emellertid efter hand framtvingat en ny syn på hithörande spörsmål, vilken lett till att allt flera åtgärder vidtagits för en närmare samordning av försvarets alla delar. Ett första steg i denna riktning togs vid 1919 års riksdag, då en sammanslagning av de båda försvarsdepartementen beslöts. Denna sammanslagning motiverades med att därigenom skulle kunna åstadkommas dels större enhet i försvarets militära ledning och därav följande bättre samverkan mellan försvarets båda huvudgrenar, dels större planmässighet och effektivitet i den militära förvaltningen, dels ock ändamålsenligare fördelning mellan försvarsgrenarna av anvisade anslag och disponibla medel i övrigt. Statsmakterna ha sedermera i icke ringa mån följt dessa allmänna riktlinjer vid den fortskridande omdaning av försvaret. Visserligen utökades genom 1925 års försvarsordning antalet försvarsgrenar med ytterligare en, nämligen flygvapnet, varigenom den forna tudelningen av stridskrafterna förbyttes i en tredelning. Därefter har emellertid tillkommit en särskild överbefälhavare, vilken är överordnad försvarsgrenscheferna och närmast under Kungl. Maj:t utövar den militära ledningen av krigsmakten. Samtidigt har till överbefälhavarens förfogande ställts en försvarsstab med uppgift att i viss omfattning ombesörja för försvarsgrenarna gemensamma angelägenheter. Vidare må erinras om att försvaret åtminstone delvis erhållit en fackgrensvis i stället för såsom tidigare en försvarsgrensvis organiserad förvaltningsapparat. Även på annat sätt har eftersträvat ett samgående mellan försvarsgrenarna i väsentliga avseenden.

Utvecklingen har sålunda gått i riktning mot ökad samverkan och samordning inom försvaret. Den till grund härför liggande principen har dock

icke restlöst förverkligats, med påföljd att de militära ärendena nu handläggas i somliga fall av organ som äro gemensamma för samtliga försvarsgrenar och i andra fall av organ som tillhöra allenast viss försvarsgren. Gällande försvarsorganisation har därigenom kommit att kännetecknas av en dualism, som medfört olägenheter av olika slag. Denna dualism bottenar djupast i det förhållandet, att de tre försvarsgrenarna alla enhetssträvanden till trots alltjämt i grund och botten fungera som inbördes fullt självständiga enheter, envar under sin chef. Den operativa krigsplanläggningen, vilken torde kunna betecknas som kärnan i allt militärt stabsarbete och vilken blir bestämmande för de stridande förbandens utnyttjande, sker sålunda icke som en hela försvaret omspännande angelägenhet utan är allt efter försvarsgren fördelad på skilda organ. Att märka är därvid att försvarsstaben, utöver vissa samordningsuppgifter i stort, anförtrotts det egentliga krigsförberedelsearbetet i fråga om armén, medan ansvaret härutinnan beträffande marinen och flygvapnet ankommer på respektive försvarsgrensstaber. Till följd härav har försvarsstaben blivit starkt armébetonad och i viss mån förlorat sin avsedda karaktär av ett för samtliga försvarsgrenar gemensamt organ. Genom att militärbefälhavarna i operativt hänseende direkt underordnats överbefälhavaren och försvarsstaben, samtidigt som arméchefen och arméstaben tillagts ansvaret för arméns utrustning och organisation, ha dessutom befälslinjerna inom sistnämnda försvarsgren komplicerats. Gränsdragningen mellan försvarsgrenarna är än mera markerad i fråga om den militärterritoriella indelningen. Varje försvarsgren har här sin speciella indelningsgrund: armén i militärområden, marinen i marindistrikt och flygvapnet i flygbasområden, samtliga utan gemensamma gränser, vart och ett lydande under sin chef och sin stab. Även på förvaltningssidan, där samordningstanken dock avsatt de praktiskt mest påtagliga resultaten, ligger verksamhetens tyngdpunkt inom de försvarsgrensvis organiserade myndigheterna.

Vad särskilt den högre stabs- och förvaltningstjänsten beträffar ha försök gjorts att genom speciella anordningar av olika slag eliminera de olägenheter som försvarsgrenarnas bibehållna självständighet vållat. Detta har dock samtidigt fått till följd att antalet organ närmast under Kungl. Maj:t ytterligare ökat. Uppenbarligen kännetecknas också försvarets högsta ledning av en viss överorganisation. Av det föregående framgår även, att kostnaderna för de högre staberna och de centrala förvaltningsmyndigheterna numera belöpa sig till förhållandevis mycket betydande belopp.

Vid bedömandet av förevarande spörsmål böra enligt revisorernas mening jämväl följande omständigheter beaktas.

Självfallet föreligga alltjämt olikheter mellan lant-, sjö- och luftstridskrafterna. Dessa olikheter hänföra sig dock i huvudsak till taktik och beväpning och äro i vissa avseenden knappast större än mellan arméns truppslag eller marinens båda vapenslag. Ur operativ och strategisk synpunkt däremot hålla olikheterna på att alltmer utplånas, vilket sammanhänger med den naturvetenskapliga och därav belingade militärtekniska utvecklingen, som helt förändrat krigets karaktär. Praktiska exempel härpå lämnades redan under det senaste världskriget, särskilt i dess slutskede, då de avgörande operationerna på respektive fronter utfördes såsom för samtliga försvarsgrenar gemensamma företag under enhetligt befäl och kombinerade staber. Under inverkan av de nya massförstörelsemedlen, så-

som atom-, raket- och robotvapnen, har sedan dess omdaningsprocessen fortskridit allt snabbare. Icke minst i ett land som vårt, där krigsmakten har den enda uppgiften att värna det nationella oberoendet och därför måste utformas med hänsyn till invasionsförsvarets särskilda krav, torde det också för framtiden vara uteslutet att armén så att säga för sitt speciella krig, marinen sitt och flygvapnet sitt. Nämnade förhållande belyses på sitt sätt av de överväganden som skett i fråga om kustartilleriets och luftvärnets organisatoriska ställning. Förslag ha därvid framförts om att överflytta kustartilleriet till armén och luftvärnet till flygvapnet. De skäl som åberopats för en sådan omläggning kunna i och för sig anses goda. Detsamma gäller emellertid även om den motsatta ståndpunkten. Detta beror helt enkelt därpå, att kustartilleri och luftvärn icke odelat tillhöra viss försvarsgren utan ingå som sammanbindande länkar i det samlade riksförsvaret.

På grund av den moderna krigsteknikens speciella karaktär lärer således vara att förutse, att de nuvarande relativt skarpa gränserna mellan armé, marin och flygvapen komma att i operativt och strategiskt hänseende gradvis försvinna. Denna utveckling kan emellertid icke lämna försvarets fredsorganisation oberörd; förr eller senare måste en anpassning ske efter det nya läget. Konkret uttryckt skulle en sådan anpassning kunna tänkas få den formen, att allt operativt krigsförberedelsearbete sammanfördes under överbefälhavaren i försvarsstaben, att inom försvarsstaben en koncentration skedde på denna väsentliga angelägenhet och att vissa mer perifera uppgifter överflyttades till andra organ, att de nuvarande befattningarna såsom försvarsgrenschefer indroges och att försvarsgrensstaberna omvandlades till inspektionsorgan med särskild uppgift att handhava utbildnings- och personalfrågor, att samtliga fredsförband och motsvarande enheter inom viss territoriell del av landet oberoende av nuvarande försvarsgrenstillhörighet underställdes en gemensam regional stab, till vilken under vederbörande befälhavares ledning detaljarbetet med krigsplanläggningen förlades, samt att för jämväl tyg- och intendenturtjänsten inrättades hela försvaret omfattande centrala förvaltningsmyndigheter. Då avsikten med den nya organisationen självfallet icke skulle vara att bereda någon av de nuvarande försvarsgrenarna en sakligt oberättigad dominans över de andra, torde vidare få övervägas huruvida icke en särskild försvarstabskår skulle behöva upprättas, vars personal finge sådan allsidig utbildning att den ej vore att betrakta såsom tillhörande viss försvarsgren utan kunde användas för all högre stabstjänst och truppföring.

En nydaning av försvarsväsendet enligt nu antydda riktlinjer skulle självfallet bli av mycket genomgripande natur. Ur viss synpunkt skulle den dock icke innebära annat än ett konsekvent fullföljande av de enhetssträvanden, som i princip kännetecknat statsmakternas åtgöranden på förevarande område under senare år, en fortsatt rationalisering av den militära stabs- och förvaltningstjänsten. Det må i detta sammanhang även betänkas, att försvarskostnaderna f. n. uppgå till avsevärda belopp, vilka tendera att ytterligare skjuta i höjden. Med hänsyn härtill synes det nödvändigt att sträng sparsamhet iakttages med disponibla medel och att utgifterna fördelas på sådant sätt, att största möjliga kraftutveckling erhålles vid en given ekonomisk insats. Mot bakgrunden härav kan ställas frågan, om ett litet land som vårt med jämförelsevis ringa folkmängd och däri-

genom också numerärt fåtaliga stridskrafter verkligen har råd att upprätthålla den månghövdade stabs- och förvaltningsorganisation som den nuvarande tredelningen av försvaret medför, därest detta ur militär synpunkt icke är oundgängligen nödvändigt.

Revisorerna äro för sin del väl medvetna om att nu avhandlade spörsmål är till sin allmänna natur mycket komplicerat och även inrymmer en rad svårlösta delproblem. En eventuell omorganisation måste därför uppenbarligen föregås av grundliga överväganden. Med sitt förevarande uttalande ha revisorerna också närmast velat fästa uppmärksamheten därpå, att frågan både militärt och ekonomiskt är så betydelsefull att den i lämpligt sammanhang bör upptagas till grundlig och allsidig prövning.

Utlåtande har avgivits av *överbefälhavaren* (Del II, s. 24—29), vilken bl. a. framhåller, att det av revisorerna framförda förslaget innebärande att allt operativt krigsförberedelsearbete skall sammanföras under överbefälhavaren i försvarsstaben, är en gammal tanke, vilken närmare granskades i samband med 1942 års försvarsbeslut av 1941 års försvarsutredning och av 1942 års försvarsberedning. Avgörande vid fastställande av den nuvarande organisationen voro de erfarenheter, som vunnos under beredskapstiden. Vidare anföres, att det synes angeläget att först slutföra de utredningar, som nu pågå inom de militära staberna, samt att nå den ökade praktiska insikt i fråga om högvarterets krigsmässiga funktioner, som erfarenheterna från den pågående studie- och övningsverksamheten kunna förutses ge, innan ställning toges till frågan om vilka modifikationer av högvarterets organisation som böra genomföras.

Beträffande den centrala förvaltningsorganisationen erinras om att ännu icke två år förflutit, sedan den senaste omfattande reformen beslutades av riksdagen. Omorganisationsarbetet är ännu icke avslutat, kompletterande utredningar pågå, och erfarenheterna av den nya organisationen äro självfallet mycket begränsade. Det synes angeläget att omorganisationsarbetet får fullföljas och tillräckliga erfarenheter, sedan organisationen vunnit stadga, få förvärvas, innan ytterligare genomgripande ändringar övervägas. Detta är även ur krigsberedskapssynpunkt och med hänsyn till en ekonomiskt rationell kontinuitet i den pågående omfattande materielanskaffningen synnerligen önskvärt.

Avslutningsvis anför överbefälhavaren följande.

Det bör slutligen beaktas, att vi befinna oss i ett skede av intensiv militärteknisk utveckling med konsekvenser för våra stridskrafter såväl stridsmedel som taktik, bl. a. med hänsyn till en motståndares atomvapen. Dessa ändrade förhållanden i fråga om stridsmedel och stridsmetoder komma otvivelaktigt att påverka försvarets organisation — som ÖB-utredningen också förutsatt — och kunna även påverka ledningsorganisationen. Det är därför mindre välbetänkt att genomföra några genomgripande ändringar av krigsmaktens indelning och ledning, innan man erhållit den bättre över-

blick över nyssnämnda förhållanden, som måste anses erforderlig. F. n. finnes icke heller någonting som tyder på att något skulle vara att vinna — men väl mycket att förlora — på ett avskaffande av försvarsgrenarna och försvarsgrenscheferna. Ytterligare utredningar, utöver de redan nu pågående, synas därför icke påkallade av revisorernas förslag.

Utskottet. Efter en ingående redogörelse för den omvandlingsprocess som försvaret varit underkastat de senaste decennierna ha revisorerna framhållit, att utvecklingen på förevarande område visserligen gått i riktning mot ökad samverkan och samordning men att den till grund härför liggande principen icke restlöst förverkligats, med påföljd att gällande försvarsorganisation kommit att kännetecknas av en dualism, vilken medfört olägenheter av olika slag. Denna dualism bottnar enligt revisorerna djupast i det förhållandet, att de tre försvarsgrenarna alla enhetssträvanden till trots alltjämt i grund och botten fungera som inbördes fullt självständiga enheter, envar under sin chef. Revisorerna ha samtidigt hävdad, att det på grund av den moderna krigsteknikens speciella karaktär kan förutses, att de nuvarande relativt skarpa gränserna mellan armé, marin och flygvapen komma att i operativt och strategiskt hänseende gradvis försvinna, vilket måste påverka försvarets fredsorganisation. Konkret uttryckt skulle en anpassning efter det nya läget kunna tänkas få den formen, att allt operativt krigsförberedelsearbete sammanfördes under överbefälhavaren i försvarsstaben, att inom försvarsstaben en koncentration skedde på denna väsentliga angelägenhet och att vissa mer perifera uppgifter överflyttades till andra organ, att de nuvarande befattningarna som försvarsgrenschefer indroges och att försvarsgrensstaberna omvandlades till inspektionsorgan med särskild uppgift att handhava utbildnings- och personalfrågor, att samtliga fredsförband och motsvarande enheter inom viss territoriell del av landet oberoende av nuvarande försvarsgrenstillhörighet underställdes en gemensam regional stab, till vilken under vederbörande befälhavares ledning detaljarbetet med krigsplanläggningen förlades, samt att för jämväl tyg- och intendenturtjänsten inrättades hela försvaret omfattande centrala förvaltningsmyndigheter. Då avsikten med den nya organisationen icke skulle vara att bereda någon av de nuvarande försvarsgrenarna en sakligt oberättigad dominans över de andra, ha revisorerna vidare funnit det böra övervägas, huruvida icke en särskild försvarsstabskår skulle behöva upprättas, vars personal finge sådan allsidig utbildning att den ej vore att betrakta såsom tillhörande viss försvarsgren utan kunde användas för all högre stabstjänst och truppföring.

Överbefälhavaren har i sitt efter försvarsgrenschefernas hörande avgivna remissutlåtande bl. a. framhållit, att det omfattande och viktiga frågekomplex som upptagits av revisorerna är av betydelse såväl för hela krigsmaktens effektivitet som med hänsyn till strävandena att rationellt utnyttja de

medel som av statsmakterna anvisats för försvaret. Samtidigt har emellertid påpekats, att hithörande organisationsfrågor äro väsentligt mera invecklade och svårare att lösa efter enbart en huvudlinje än det från allmänna utgångspunkter måhända kan förefalla. Vidare har erinrats om alltjämt pågående strävanden att förenkla och effektivisera den militära ledningsorganisationen samt om nuvarande skede av intensiv militärteknisk utveckling med konsekvenser för stridskrafternas såväl stridsmedel som taktik. Enligt överbefälhavarens mening är det mindre välbetänkt att genomföra några genomgripande ändringar av krigsmaktens indelning och ledning, innan tillräcklig erfarenhet rörande effekten av hittills vidtagna eller planerade åtgärder vunnits och bättre överblick över förhållandena erhållits.

För egen del kan utskottet i princip ansluta sig till den uppfattning åt vilken revisorerna i förevarande sammanhang givit uttryck. Utvecklingen, icke minst på det tekniska området, synes sålunda påkalla en allt starkare samordning och samverkan mellan försvarets alla delar. Otvivelaktigt är denna fråga både militärt och ekonomiskt så betydelsefull, att den tarvar särskild uppmärksamhet. Av intresse att notera därvidlag är, att inom länder med direkt krigserfarenhet auktoritativa uttalanden gjorts till förmån för ett avskaffande av de nuvarande tre försvarsgrenarna som separata enheter. En omorganisation av försvaret enligt de av revisorerna antydda riktlinjerna måste emellertid, såsom revisorerna själva påpekat, föregås av grundliga överväganden. Med hänsyn såväl härtill som till vad överbefälhavaren i sitt remissutlåtande anfört och då utskottet vidare förutsätter, att vid den fortgående omdaning av försvaret de av revisorerna uttalade synpunkterna komma att vederbörligen beaktas, har utskottet velat begränsa sig till att vad i ärendet förevarit för riksdagen
omförmåla.

4:o) **Beslutanderätten i vissa fall inom den militära förvaltningstjänsten.** Under försvarsdepartementet, § 4, ha revisorerna förordat, att en översyn av den militära förvaltningen i decentraliseringssyfte snarast kommer till stånd (Del I, s. 60—84).

Revisorerna ha inledningsvis lämnat en kortfattad redogörelse för de centrala, regionala och lokala förvaltningsmyndigheterna inom försvaret. Vad angår beslutanderätten i förvaltningsärenden framhålla revisorerna, att allmänna försvarsförvaltningsreglementet (SFS 1954:587) innehåller vissa allmänna grunder för den militära förvaltningen men beträffande en närmare precisering av de konkreta befogenheter, som härutinnan tillkomma å ena sidan de centrala och å andra sidan de regionala och lokala myndigheterna, hänvisar till de särskilda reglementen, instruktioner och före-

skrifter, som i behörig ordning äro eller kunna bliva utfärdade (s. 60 och 61).

Genom dessa reglementen m. m. har enligt revisorerna beslutanderätten i fråga om stora och betydelsefulla grupper av förvaltningsärenden förbehållits de centrala myndigheterna med en långtgående detaljreglering och centraldirigering som följd. Revisorerna, som funnit det vara av intresse att närmare undersöka i vad mån dessa förhållanden ha medfört olägenheter eller nackdelar för förvaltningsverksamheten vid de regionala och lokala myndigheterna, ha härefter lämnat vissa av dem införskaffade uppgifter rörande nämnda verksamhets utformning och funktionssätt (s. 61—77). Härefter ha revisorerna gjort följande uttalande.

Enligt allmänt försvarsförvaltningsreglemente ankommer det på försvarets centrala förvaltningsmyndigheter, envar inom sitt verksamhetsområde, att under Kungl. Maj:t utöva ledningen av och uppsikten över den militära förvaltningen. Med stöd härav samt av vissa andra stadganden av enahanda innebörd ha ifrågavarande myndigheter utfärdat en rad tillämpningsföreskrifter, vilka närmare reglera förvaltningsverksamhetens utformning och handhavande. Genom såväl dessa föreskrifter som i annan ordning tillkomna bestämmelser ha de centrala myndigheterna förbehållits beslutanderätten i en mångfald förvaltningsärenden av olika slag. Den militära förvaltningen har därigenom kommit att kännetecknas av en stark centralisering i viktiga avseenden.

Den avvägning som sålunda skett i fråga om befogenheter mellan å ena sidan de centrala och å den andra sidan de regionala och lokala myndigheterna grundar sig icke på resultatet av någon systematiskt genomförd undersökning av förhållandena på förevarande område. Detta kan synas märkligt med hänsyn till att försvarets förvaltningsorganisation, den centrala såväl som den lokala, under de senaste decennierna varit föremål för upprepade utredningar. Härutinnan må blott erinras om den översyn av den centrala försvarsförvaltningen som senast verkställdes av 1946 års militära förvaltningsutredning samt om de genom statens organisationsnämnds försorg bedrivna undersökningarna av stabs- och förvaltningstjänsten vid vissa försvarets lokalmyndigheter. Vid dessa utredningar har skett en detaljerad genomgång av de olika uppgifter som åvila respektive organisationsenheter. Hänsyn har dock endast tagits till sådana faktorer som arbetsmängd, arbetsrutin och arbetsmoment, däremot har granskningen icke omfattat frågan om i vad mån visst förvaltningsärende lämpligen borde handläggas på det centrala, regionala eller lokala planet. De regionala myndigheterna ha f. ö. icke alls berörts av de ifrågavarande organisationsundersökningarna. Det är således i huvudsak de centrala förvaltningsmyndigheterna själva som fått bedöma och avgöra, i vilken utsträckning den militära förvaltningsverksamheten skall vara centraliserad eller decentraliserad.

Vid detta bedömande ha nog åtminstone i viss mån rena tillfälligheter kommit att fälla utslaget. I åtskilliga fall torde dock vederbörande myndigheters ställningstagande i berörda frågor ha föranletts av överväganden av mera principiell natur. Det har sålunda mången gång syntts angeläget att

genom centralisering av beslutanderätten få till stånd en enhetlig handläggning av vissa ärendesgrupper, i sin tur medförande att felaktigheter kunde undvikas och förvaltningen skänkas erforderlig stadga. Ett behov av mera ingående överblick över och kontroll av den lokala verksamheten kan också ha förelegat. Härutöver ha självfallet de rent ekonomiska synpunkterna tillmätts en mycket stor betydelse. Detta gäller framför allt upphandlingsväsendet, där centraliseringen i allmänhet framstått såsom befogad på grund av de för kronan förmånliga prisvillkor med åtföljande besparingar av statsmedel som därmed stått att vinna. Härutinnan torde icke ringa hänsyn ha tagits jämväl till den under beredskapstiden rådande varubristen. I kostnadshänseende har det även ansetts gynnsamt att på ett fåtal specialister inom den centrala förvaltningen överlåta arbetsuppgifter, vilka eljest måst utföras av mindre rutinerade tjänstemän vid envar av de talrika lokalmyndigheterna. Den faktiska eller förmenta bristen på teknisk, ekonomisk och juridisk sakkunskap hos sistnämnda myndigheter har verkat i samma riktning.

Vilka skälen till den ifrågavarande centraliseringen än må ha varit synes det revisorerna uppenbart, att densamma på många områden medfört beaktansvärda fördelar. Självfallet böra dessa i möjligaste mån bevaras jämväl för framtiden. Enligt revisorernas mening kan det å andra sidan icke med fog göras gällande att ett centraliserat förvaltningssystem, sådant det nu tillämpas inom försvaret, skulle vara i alla avseenden överlägset. Med centraliseringen följa tvärtom även olägenheter av skilda slag, vilka i vissa fall kunna bli så betydande att de helt överväga de vinster som åsyftas.

En av de främsta olägenheterna torde vara den mången gång avsevärda tidsutdräkt som uppstår innan beslut i visst förvaltningsärendet meddelas. En smidig anpassning av verksamheten efter skiftande förhållanden och hastigt uppkommande behov försvåras därigenom, särskilt som den centrala myndigheter icke alltid äger erforderlig lokalkännedom. Svårigheter av denna art framträda icke minst som ett resultat av den centralt bedrivna anskaffningsverksamheten, vid vilken leveransförseningar och materielförväxlingar ofta icke kunna undvikas. Beslutanderättens förläggning till en instans, vilken befinner sig på stort avstånd från de myndigheter som direkt beröras av de vidtagna eller planerade förvaltningsåtgärderna, medför vidare en omfattande skriftväxling och därmed en ökad bundenhet vid skrivbordet. Detta har i sin tur till följd, att vederbörande befattningshavare vid lokalmyndigheterna få mindre möjlighet att ägna sig åt rent konstruktiva arbetsuppgifter. Uppenbarligen förhåller det sig också på så vis, att ju mera detaljreglerad förvaltningsverksamheten är, desto mera måste på det lokala planet intresset för tjänsten försvagas och känslan av ansvar inför utvecklingen avtrubbas. Genom att vederbörande ärenden skola passera ett flertal instanser komma vidare administrationskostnaderna att onödigtvis öka, vilket icke minst gäller de centrala myndigheterna.

I avsikt att få förevarande spörsmål mera ingående belyst ha revisorerna från försvarets regionala och lokala myndigheter inhämtat vissa uppgifter om deras syn på verkningarna av den centralisering av beslutanderätten som genomförts inom den militära förvaltningen. Enligt vad som därvid framkommit anser det stora flertalet av de sålunda hörda myndigheterna, att denna centralisering i högre eller lägre grad fått till följd olägenheter av

ovan angivet slag. Av de konkreta exempel som samtidigt lämnats och som till sina huvuddrag återgivits i det föregående ha jämväl revisorerna bi-bragts den uppfattningen, att på flera förvaltningsområden centraliseringen drivits onödigt långt, till men för verksamhetens friktionsfria gång. Problemet är emellertid av stor räckvidd och har många aspekter. Att närmare precisera omfattningen och arten av den decentralisering som må vara befogad synes därför icke möjligt utan en särskild utredning i ämnet. Revisorerna vilja i detta sammanhang erinra om att under senare år en rad decentraliseringsåtgärder genomförts inom den civila statsförvaltningen, i huvudsak som en följd av de förslag som framlagts av den år 1947 tillsatta decentraliseringsutredningen. Tidpunkten synes nu vara inne att verkställa en motsvarande översyn av försvarets förvaltningsorganisation.

Denna översyn bör i första hand ta formen av en kartläggning och analys av de inom den militära förvaltningen förekommande ärendesgrupperna, under beaktande icke minst av den direkt berörda personalens erfarenheter. Med utgångspunkt från resultatet av denna systematiska genomgång får sedan övervägas, i vilken utsträckning beslutanderätten i olika fall lämpligen bör överflyttas från central till regional eller lokal myndighet. Den allmänt vägledande principen därvid bör vara att söka nå fram till ett förvaltningssystem, inom vilket beslutanderätten icke är förlagd till högre instans än vad som med hänsyn till sakens egen natur kan synas oundgängligen nödvändigt.

Självfallet föreligger vid en sådan decentralisering alltid risk för att enhetligheten i ärendenas handläggning går förlorad. Enhetligheten är emellertid icke något absolut värde som måste lämnas företräde framför alla andra värden, och enligt revisorernas mening böra inom ekonomiskt rimliga gränser lokala variationer vara tillåtna, om blott verksamheten därigenom kan fås att löpa snabbare och smidigare. Det är f. ö. icke nödvändigt, att alla beslut skola fattas centralt för att en enhetlig reglering av visst förvaltningsområde skall komma till stånd. Samma syfte kan även nås genom råd och anvisningar samt stickprovskontroll i efterhand från vederbörande myndigheters sida. Enligt revisorernas mening bör vidare kunna förutsättas, att normal omdömesförmåga och vanligt sunt förnuft finnas företrädade icke blott hos de centrala utan även hos de regionala och lokala förvaltningsmyndigheterna. Det behöver därför knappast befaras, att antalet feaktiga eller olämpliga förvaltningsbeslut skulle i och för sig öka efter en decentralisering, detta så mycket mindre som de av en eventuell omläggning närmast berörda befattningshavarna erhålla en god fackutbildning. Den kontakt i olika former som numera upprätthålles mellan å ena sidan de centrala och å andra sidan de regionala och lokala myndigheterna liksom den i vissa fall förekommande växel tjänstgöringen torde jämväl vara en garanti för att de förstnämnda myndigheternas synpunkter på förvaltningsverksamheten skola bli vederbörligen beaktade. Framhållas må dessutom att det av rent militära skäl torde vara av vikt, att vederbörande förvaltningsgrenschefer lämnas ökade möjligheter att fatta självständiga beslut och handla på eget ansvar.

En översyn av den militära förvaltningen utifrån nu angivna utgångspunkter bör, såsom i det föregående framhållits, avse samtliga de inom den militära förvaltningen förekommande ärendesgrupperna. Detta behöver självfallet icke hindra att vid översynen särskild uppmärksamhet

ägnas vissa problem av större räckvidd och betydelse. Behov av en sådan speciell granskning föreligger enligt revisorernas uppfattning framför allt i nedan berörda avseenden.

Det för anskaffning av materiel och andra förnödenheter tillämpade systemet har genomgående utformats så, att lokalmyndigheterna på fastställda tider skola insända helårs- eller halvårsbeställningar, vilka sedermera åtgärdas genom vederbörande centralmyndighets försorg. Endast i undantagsfall och då som regel inom en mycket snäv värdegräns äga lokalmyndigheterna att själva ombesörja erforderliga inköp. Anledningen till denna starka centralisering har tidigare berörts, varjämte påpekats att därmed äro förbundna icke blott fördelar utan även olägenheter av skilda slag. Revisorerna hålla emellertid för sannolikt, att systemet skulle kunna ges en mindre rigorös utformning utan att fördenskull de bärande principerna behövde gå förlorade. I detta syfte borde bl. a. provas huruvida icke de centrala myndigheterna åtminstone beträffande vissa förnödenheter borde inskränka sin befattning med anskaffningsverksamheten till ingående av överenskommelser med lämpliga leverantörer och att det sedan finge ankomma på lokalmyndigheterna att inom ramen för anvisade medel göra successiva avrop på dessa avtal allteftersom behoven aktualiserades. Över huvud taget synas böra beaktas de möjligheter som medelstillsdelningen erbjuder att generellt och således utan tyngande detaljregleringar begränsa den lokala verksamheten. Det må även framhållas, att centralupphandling av viss vara kan ställa sig onödigt kostsam då fråga är om blott mindre partier. I sådana fall liksom eljest då lokala inköp med hänsyn till fraktkosnader m. m. visa sig minst lika förmånliga eller då trängande behov snabbt måste tillgodoses, synas de lokala myndigheterna likaledes böra ges ökade befogenheter att själva svara för anskaffningsverksamheten.

Regementschef (motsvarande) äger nu rätt att besluta i vissa ersättnings- och avskrivningsärenden som uppkomma i samband med materielskador och materieförluster. Denna beslutanderätt, vilken i vissa fall kan delegeras till vederbörande förvaltningsgrenschef, har som speciell förutsättning att värdet av den skadade eller förkomna materielen icke får överskrida vissa i penningbelopp angivna gränser; sker detta måste ärendet överlämnas till central myndighet för avgörande. Bestämmelser av liknande innebörd reglera förfarandet vid kassation av materiel. Med hänsyn till den försämring av penningvärdet som skett vill det emellertid synas, som om de ifrågavarande värdegränserna numera vore alltför snäva. Detta har haft till följd att ett stort antal ärenden av här avsett slag, vilka uppenbarligen borde kunna avgöras av lokal myndighet, måste underställas vederbörande centralmyndighet. Beträffande vissa närbesläktade ärendesgrupper — det gäller exempelvis ersättning för skada på personliga tillhörigheter under tjänsteutövning eller ersättning för skada på kronan icke tillhörig egendom under den av förbanden bedrivna övningsverksamheten — äger lokalmyndigheten över huvud taget icke någon beslutanderätt, oaktat sådana ärenden kunna avse rena bagatellbelopp. En närmare anpassning av här åsyftade bestämmelser efter både de förändrade tidsförhållandena och det praktiska livets krav framstår enligt revisorernas mening såsom i hög grad angelägen.

Enligt gällande bestämmelser må extra tjänstemän och arbetare icke anställas vid försvarets lokalmyndigheter utan tillstånd av central myndig-

het. Sådant medgivande lämnas understundom i den formen, att för angivet ändamål får disponeras personal i en omfattning som svarar mot visst antal arbetsmånader. Att de lokala myndigheterna icke kunna givas fria händer i dessa anställningsfrågor anse revisorerna ligga i öppen dag. Det vill dock synas, som om det sätt på vilket kontrollen över de nämnda myndigheternas personaldispositioner f. n. är ordnad skulle vara mindre tillfredsställande. Centraliseringen har sålunda medfört att mången gång avsevärd tid förflyter innan vederbörligt beslut meddelas, vilket i sin tur kan få till följd att erforderliga arbeten icke hinna utföras. Det torde därför kunna övervägas, huruvida icke handläggningen av dessa ärenden borde överflyttas till regional myndighet, som får förutsättas äga bättre kännedom om de lokala behoven. Även i en rad andra personalfrågor, varpå närmare exempel lämnats i det föregående, synes beslutanderätten lämpligen böra decentraliseras.

Praktiskt taget samtliga de av revisorerna hörda myndigheterna ha, oavsett försvarsgren, varit ense om att väsentliga olägenheter äro förbundna med det sätt varpå de fastighetsförvaltande uppgifterna inom försvaret ha fördelats mellan olika instanser. Ej heller revisorerna kunna finna det rationellt att, såsom nu sker beträffande de s. k. underhållsplanerna, lokalmyndigheterna skola årligen uppgöra till ytterlighet specificerade statförslag, vilka, såvitt avser armén, först granskas av vederbörande militärbefälsstaber och därefter av fortifikationsförvaltningen, som i detalj fastställer hur anvisade medel få disponeras. Systemets oformlighet framträder så mycket starkare som just på fastighetsunderhållets område goda förutsättningar borde föreligga att tillämpa en mera schablonmässig anslagstilldelning. Revisorerna vilja emellertid samtidigt erinra om, såsom ock påpekats i flera yttranden, att frågan om organisationen av försvarets regionala och lokala fastighetsförvaltning under senare år varit föremål för upprepad utredningar, varvid även decentraliseringsproblemet upptagits till behandling. Dessa utredningar ha dock hittills icke föranlett annat än ett allmänt principbeslut vid fjolårets riksdag, och åt fortifikationsförvaltningen har i år uppdragits att verkställa fortsatt utredning av frågan. Revisorerna vilja för sin del understryka angelägenheten av att fortifikationsförvaltningen vid sin överarbetning av föreliggande organisationsförslag tar vederbörlig hänsyn till behovet av ett mera decentraliserat förfarande inom verkets ämbetsområde. Det åt fortifikationsförvaltningen lämnade uppdraget synes dock icke behöva hindra, att såväl de fastighetsunderhållet berörande frågorna som andra hithörande ärendesgrupper ägnas uppmärksamhet jämväl i samband med hela försvarsförvaltningen omfattande decentraliseringsutredning.

Ett annat område slutligen, där den i central regi genomförda detaljregleringen kommit att verka starkt tyngande på den lokala förvaltningsverksamheten, utgöres av redovisningsväsendet. Förutom den särskilda arbetsbelastning som det uppställda kravet på en långtgående specificering av anvisade medel medför, torde olägenheterna med det inom försvaret tillämpade titelsystemet framför allt bestå däri, att alltför sträng dispositionsmässig åtskillnad upprätthålles mellan varandra närstående utgiftsändamål. I förevarande sammanhang må erinras om att redan 1948 års revisorer underkastade detta system en kritisk granskning, utmynnande i ett förslag till omprövning av frågan i syfte att få till stånd erforderliga

förenklingar och kostnadsbesparingar. Riksdagen anslöt sig till de av revisorerna framförda synpunkterna, och numera har också en särskild utredningsman tillkallats för att verkställa en sådan översyn. Problemet har ju även andra aspekter än dem som sammanhånga med lokalmyndigheternas högre eller lägre grad av bundenhet; av de upplysningar som lämnats av revisorerna framgår dock, att detsamma tillmättes stor betydelse just ur decentraliseringssynpunkt. Det är revisorerna obekant, vilket beaktande som vid den ovannämnda översynen kommer att skänkas denna sida av problemet. Liksom då det gäller fastighetsförvaltningen torde emellertid förevarande spørsmål få upptagas till slutgiltigt övervägande i anslutning till den av revisorerna förutsatta allmänna prövningen av lämpligaste arbetsfördelning mellan försvarets olika förvaltningsmyndigheter.

Utöver det senast anförda, varmed revisorerna velat fästa uppmärksamheten på några av de inom den militära förvaltningen mest brännande decentraliseringsproblemen, önska revisorerna framhålla följande.

Såsom tidigare omnämnts är det i huvudsak de centrala myndigheterna själva som bestämt på vad sätt förvaltningsbefogenheterna skola avvägas mellan högre och lägre instanser. Detta har haft till följd att den beslutanderätt som tillkommer en och samma lokalmyndighet kan vara väsentligt olika till innehåll och utformning, beroende på till vilken förvaltningsgren vederbörande ärende hör. Speciellt då fråga är om likartade ärendesgrupper, t. ex. materielfrågor, är nämnda förhållande ägnat att skapa eljest onödiga svårigheter. Det synes därför böra eftersträvas att de centrala myndigheterna, så långt detta över huvud taget låter sig göra, tillämpa inbördes korresponderande system för verksamheten.

Med ett centraliserat förvaltningsförfarande följer gärna en omfattande rapportverksamhet. F. n. upprättas också vid försvarets lokalmyndigheter ett mycket stort antal sammanställningar och redovisningshandlingar av olika slag, vilka fortlöpande tillställas vederbörande centralmyndigheter. Det kan dock vara tveksamt, om all denna rapportering fyller ett faktiskt behov och om det sålunda hopbragta materialet verkligen utnyttjas och icke blott lägges åt sidan. Jämväl denna fråga bör enligt revisorernas mening upptagas till allsidig prövning i förevarande sammanhang. Med hänsyn till den mångfald förvaltningsföreskrifter som förefinnes synes det även böra undersökas, huruvida det icke vore möjligt att genom centralt utarbetade sakregister underlätta för lokalmyndigheterna att snabbt återfinna för respektive verksamhetsområde gällande bestämmelser, vilket onekligen skulle innebära en väsentlig tidsvinst vid ärendenas handläggning.

De synpunkter revisorerna anlagt på förevarande ämne ha i huvudsak avsett förhållandet mellan å ena sidan de centrala och å andra sidan de regionala och lokala förvaltningsmyndigheterna inom försvaret. Ett principiellt likartat problem föreligger emellertid beträffande den beslutanderätt som tillkommer allra högsta instans, d. v. s. Kungl. Maj:t. Även härutinnan kan en översyn vara befogad, syftande till att i största möjliga utsträckning få till stånd en överflyttning av befogenheten att slutgiltigt avgöra visst ärende från Kungl. Maj:t till vederbörande ämbetsverk. Inom dessa torde f. ö. beslutanderätten mången gång med fördel kunna delegeras till tjänstemän i lägre lönegrad än nu är fallet. Medan exempelvis kassachefen vid försvarsstaben, placerad i lönegrad 23, ensam utanordnar löner

och reseersättningar för ett par tiotal miljoner kronor varje år, erfordras för beslut av betydligt mindre ekonomisk räckvidd vid de centrala ämbetsverken i allmänhet såväl en byråchef som en kamrerare och en revisor.

Mot bakgrunden av nu anförda omständigheter finna revisorerna det angeläget, att en översyn av den militära förvaltningen i decentraliserings-syfte snarast kommer till stånd.

Utlåtanden ha avgivits av chefen för armén, som till sitt utlåtande fogat yttranden från militärbefälhavarna för II., V. och VI. militärområdena samt av armétygförvaltningen, arméintendenturförvaltningen, chefen för marinen, marinförvaltningen, chefen för flygvapnet och flygförvaltningen, försvarets civilförvaltning, försvarets sjukvårdsstyrelse, fortifikationsförvaltningen och statens organisationsnämnd (Del II, s. 29—73).

Chefen för armén anser att huvuddelen av de av revisorerna påtalade nackdelarna bör kunna avhjälpas genom resp. myndigheters egen försorg. Samtidigt framhålles, att armétyg- och arméintendenturförvaltningarna efter nyligen genomförd omorganisation måste ges tillfälle att verka en tid utan att belastas med ytterligare särskilda utredningsarbeten. Sistnämnda synpunkt kan sägas ha framförts även av *arméintendenturförvaltningen*, *statens organisationsnämnd* samt av *chefen för flygvapnet* och *flygförvaltningen*. Sistnämnda båda remissmyndigheter anse vidare att den utredning, som kan befinnas erforderlig, kan ombesörjas antingen i förekommande fall av försvarets civilförvaltning eller, under ledning av försvarets förvaltningsdirektion, av under direktionen sorterande befintliga eller för vissa fall för ändamålet nytillskapade delegationer.

Chefen för marinen ansluter sig till revisorernas förslag om en översyn. Marinförvaltningens verksamhetsområde bör dock icke beröras av densamma, vilket även understrukits av *marinförvaltningen*.

Armétygförvaltningen anför sammanfattningsvis, att tygmaterielens komplicerade konstruktion och stora betydelse ur krigsberedskapssynpunkt nödvändiggör en stark centralisering av materielens förvaltning i vad avser upphandling, utlåning och kassation. Tillgångarna på den värdefullare materielen äro därjämte mycket begränsade och måste vid behov kunna centralt omfördelas eller nytilldelas för inordnande i arméns mobiliseringsorganisation. En alltför långtgående decentralisering däremot torde kräva dels en ökad personalorganisation, främst vid militärbefälsstaberna, dels ock en väsentligt större materielstock än den nuvarande. Med hänsyn till angivna förhållanden har ämbetsverket för sin del icke funnit principiella skäl föreliggande för en mera vidgad decentralisering av beslutanderätten inom tygförvaltningstjänstens område.

Fortifikationsförvaltningen upplyser, att ämbetsverket inom kort av-

ser att framlägga förslag till organisation av den regionala och lokala fastighetsförvaltningen, i vilket vittgående decentraliseringsåtgärder komma att föreslås. Fortifikationsförvaltningen avser vidare att i samband med utarbetande av förslag till nytt fastighetsförvaltningsreglemente för försvaret upptaga frågan om decentralisering av vissa arbetsuppgifter från Kungl. Maj:t till ämbetsverket. Därest de förslag, som ämbetsverket sålunda avser att framlägga, vinna beaktande kommer en omfattande decentralisering till stånd inom ämbetsverkets förvaltningsområde. Vid detta förhållande och då det är av synnerlig betydelse, att en eventuellt äntligen blivande effektiv organisation för fastighetsförvaltningen inom försvaret får uppbyggas i lugn och därefter lämnas arbetsro under åtminstone några år, avstyrker ämbetsverket att en särskild decentraliseringsutredning berörande ämbetsverkets förvaltningsområde igångsättes under de fem närmaste åren.

Slutligen må nämnas, att *försvarets civilförvaltning* ifrågasätter, om icke revisorernas önskemål skulle kunna tillgodoses genom att Kungl. Maj:t uppdrager åt de centrala förvaltningsverken inom försvaret att — ettbart i vad gäller dess verksamhetsområde — systematiskt undersöka möjligheterna för en vidgad decentralisering och att, i den mån verket saknar befogenhet att besluta härutinnan, till Kungl. Maj:t ingå med förslag till de decentraliseringsåtgärder, som synas lämpliga att företaga. Samarbete skulle i förekommande fall äga rum med övriga förvaltningsverk, där enahanda spörsmål föreligger. Ämbetsverket anser vidare, att verken vid fullgörande av ett dylikt uppdrag böra få tillgång till det material i ämnet, som av revisorerna inhämtats från de regionala och lokala myndigheterna inom försvaret.

Utskottet. De principiella synpunkter revisorerna anlagt på förevarande spörsmål kan utskottet i allt väsentligt dela. I likhet med revisorerna har utskottet även bibragts den uppfattningen, att på flera förvaltningsområden inom försvaret centraliseringen av beslutanderätten drivits onödigt långt, till men för verksamhetens friktionsfria gång. Att i decentraliseringssyfte igångsätta en särskild utredning synes dock med hänsyn till i remissutlåtandena anförda skäl icke vara att förorda. Däremot anser utskottet lämpligt att vederbörande centrala förvaltningsmyndigheter, på sätt ifrågasatts av försvarets civilförvaltning, få i uppdrag att inom respektive verksamhetsområden systematiskt undersöka möjligheterna för en vidgad decentralisering och att, i den mån myndigheten saknar befogenhet att besluta härutinnan, till Kungl. Maj:t inkomma med förslag till de decentraliseringsåtgärder som må befinnas motiverade. Vid denna översyn torde, såsom revisorerna framhållit, icke minst den direkt berörda personalens erfarenheter böra beaktas. Utskottet förutsätter även, att resultatet därav i sinom tid på lämpligt sätt bringas till riksdagens kännedom.

Då till årets riksdag framlagts förslag till definitiv organisation av den regionala och lokala fastighetsförvaltningen inom försvaret, innefattande jämväl förslag till vittgående decentraliseringsåtgärder, synes fortifikationsförvaltningens verksamhetsområde böra undantagas från den ifrågavarande undersökningen.

Revisorernas förevarande uttalande tar närmast sikte på förhållandet mellan å ena sidan de centrala och å andra sidan de regionala och lokala förvaltningsmyndigheterna inom försvaret. Samtidigt ha emellertid revisorerna framhållit, att ett principiellt likartat problem föreligger beträffande den beslutanderätt som tillkommer allra högsta instans, d. v. s. Kungl. Maj:t. Även härutinnan ha revisorerna funnit en översyn befogad, syftande till att i största möjliga utsträckning få till stånd en överflyttning av befogenheten att avgöra visst ärende från Kungl. Maj:t till vederbörande ämbetsverk. Utskottet kan ansluta sig till jämväl denna uppfattning.

Under återopande härav hemställer utskottet,

att riksdagen må i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville vidtaga åtgärder i det av utskottet angivna syftet.

5:o) **Vissa arvoden inom försvaret.** Under försvarsdepartementet, § 5, ha revisorerna ifrågasatt en avveckling av rådande system med arvodesanställda stabsjurister och en omprövning av frågan om den särskilda ersättning som nu utgår till sekreterare i flygvapnets haverikommissioner (Del I, s. 84—87).

Revisorerna ha inledningsvis erinrat om att enligt av Kungl. Maj:t budgetårsvis meddelade bestämmelser från försvarsstabens avlöningsanslag respektive från de tre försvarsgrenarnas anslag till avlöningar till aktiv personal m. fl. särskilda arvoden utgå till vissa juridiska biträden samt i en sammanställning angivit storleken av de för innevarande budgetår utgående arvodesbeloppen. Vidare ha revisorerna erinrat om att juridiska biträden tidigare funnits jämväl vid andra staber men efter hand avvecklats, bl. a. genom beslut av 1955 års riksdag (s. 84 och 85). Slutligt har en redogörelse lämnats om utgående ersättning till sekreterare i flygvapnets haverikommissioner och i anslutning härtill i en sammanställning angivits den omfattning i vilken flygstabens juridiska biträde deltagit som sekreterare i haverikommission under de sistförflutna tio budgetåren respektive flygförvaltningen eller försvarets civilförvaltning tillhandahållit sådan sekreterare (s. 85 och 86). Härefter ha revisorerna gjort följande uttalande.

Vid vissa militära staber finnas anställda särskilda juridiska biträden, vilka uppbära årsarvodet av varierande storlek. Så är f. n. fallet vid försvarsstaben, arméstaben, flygstaben, de sju militärbefälsstaberna och Sydkustens marindistrikt. De arbetsuppgifter som ankomma på dessa biträden äro ej närmare preciserade men kunna sägas innefatta en allmänt konsulterande verksamhet i rättsliga angelägenheter.

Tidigare ha jämväl andra staber ägt tillgång till juridiska biträden med i huvudsak enahanda uppgifter som nyss nämnts. Denna personal har emellertid efter hand avvecklats, senast genom beslut vid årets riksdag som indragit arvoden vid Norrlandskustens marindistrikt, Gotlands marindistrikt, Blekinge kustartilleriförsvaret och Västkustens marindistrikt. Åtgärden har motiverats med att ifrågavarande biträden utnyttjats endast i ringa omfattning och att de ärenden som avsetts skola handläggas av dem syns kunna övertagas av annan tillgänglig expertis, såsom auditörer eller centrala ämbetsverk.

Enligt revisorernas mening vill det emellertid synas, som om vid samtliga militära staber behovet av speciell juridisk sakkunskap borde kunna tillgodoses i sist angivna ordning. Härvidlag må erinras om att försvarets civilförvaltning enligt sin instruktion har att ombesörja skaderegleringsverksamhet och rättsliga angelägenheter i övrigt inom försvaret samt att för detta ändamål finnes inrättad en juridisk byrå hos ämbetsverket. Av den vid försvarets övriga centrala förvaltningsmyndigheter anställda personalen utgöres vidare ett icke obetydligt antal av juridiskt utbildade befattningshavare, vilka äga speciell erfarenhet av de till respektive verksamhetsområden hörande ärendena. Med hänsyn härtill framstår det som särskilt anmärkningsvärt, att just i Stockholm icke mindre än fyra olika militära staber skola ha var sitt juridiska biträde. En ändring härutinnan förefaller befogad. Den rådgivande verksamhet som utövas av de juridiska biträden å annan ort än Stockholm torde i sin tur icke vara mera omfattande än att även den med fördel skulle kunna överflyttas till vederbörande ämbetsverk eller auditörpersonal. Revisorerna äro också av den uppfattningen, att på förevarande område tillämpade system med arvodesanställda stabsjurister bör i sin helhet avvecklas.

I samband därmed synes jämväl frågan om den särskilda ersättning som nu utgår till sekreterare i flygvapnets haverikommissioner böra upptagas till omprövning. På sådan sekreterare ankommande uppgifter fullgöras redan nu i stor utsträckning av på sedvanligt sätt anställda befattningshavare vid försvarets civilförvaltning eller flygförvaltningen. Då några olägenheter icke försports med denna anordning, torde kunna ifrågasättas om icke såsom sekreterare i haverikommission alltid bör anlitas inom försvaret tillgänglig juridisk expertis och om icke detta bör åläggas vederbörande såsom ett tjänsteuppdrag i likhet med vad nu sker beträffande övriga ledamöter i haverikommission.

Utlåtanden ha avgivits av överbefälhavaren, de tre försvarsgrenscheferna, försvarets civilförvaltning och statskontoret (Del II, s. 74—81).

Överbefälhavaren, vars synpunkter i stort sett delas av *chefen för armén*, anser en ändring i nu tillämpade system icke för närvarande vara befogad. Som skäl härför har bl. a. anförts, att den verksamhet som bedrivs av den juri-

diskt utbildade personalen i de centrala förvaltningarna icke synes vara av den natur, som erfordras för de uppgifter som nu handhavas av de juridiska biträdena.

Chefen för marinen anser, att arvodet till det juridiska biträdet vid Sydkustens marindistrikt kan indragas.

Försvarets civilförvaltning framhåller att, såvitt myndigheten har sig bekant, några olägenheter icke försports av de hittills verkställda indragningarna av arvoden till juridiska biträden vid lokala och regionala stabers. Vid sådant förhållande vill ämbetsverket lika med riksdagsrevisorerna ifrågasätta, om icke det nuvarande systemet med arvodesanställda stabsjurister vid militärbefälsstabers och Sydkustens marindistrikt skall kunna avvecklas och erforderligt juridiskt biträde lämnas vederbörande chefer av respektive auditörer. Vad därefter angår de juridiska biträdena hos försvars-, armé- och flygstaben är civilförvaltningen icke övertygad om att behov föreligger av samtliga dessa biträden. Marinstaben, som saknar juridiskt biträde, tillgodoser enligt vad civilförvaltningen inhämtat sitt behov härutinnan genom att anlita juridiskt-administrativt skolad personal på annat håll inom försvaret, främst marinförvaltningen. Civilförvaltningen föreställer sig, att motsvarande system bör kunna tillämpas jämväl av arméstaben och flygstaben. Även om så sker torde emellertid enligt civilförvaltningens mening i vissa fall behov kunna föreligga för försvarsgrensstaberna att ha tillgång till särskild juridisk sakkunskap. Uppenbart torde också vara, att dylikt behov i icke ringa utsträckning förefinnes vid försvarsstaben. Med hänsyn härtill vill civilförvaltningen ifrågasätta, om icke arvoden vid arméstaben och flygstaben kunde avvecklas och åt det juridiska biträdet vid försvarsstaben uppdragas att jämväl biträda försvarsgrenscheferna i förevarande hänseende i sådana fall, där icke erforderlig sakkunskap står till förfogande på annat håll.

Vad angår spörsmålet om ersättning till sekreterare vid flygvapnets haverikommission ställer civilförvaltningen sig ingalunda främmande för den av revisorerna framförda tanken att låta uppdrag såsom sekreterare i haverikommission utgöra tjänsteuppdrag för därför lämpad löneplansanställd personal inom försvaret. En förutsättning härför torde emellertid vara, att personalläget vid de verk, som kunna komma i fråga, tillåter en sådan anordning. En närmare undersökning härutinnan torde lämpligen kunna göras i samband med den översyn av vissa personalfrågor m. m. inom försvarsförvaltningarna, som avsetts skola äga rum inom den närmaste tiden.

Chefen för flygvapnet anför, att erfarenheterna visa, att de ärenden av rättslig natur, som förekomma vid flygstaben, bäst handläggas under biträde av en praktiserande jurist, fristående från statliga myndigheter. Vidare upplyses att flygstabens juridiska biträde alltsedan 1941 tjänstgör som ledamot (jurist och sekreterare) i flygvapnets haverikommissioner. Erfaren-

heterna tala även i detta fall för lämpligheten av denna ordning. Slutligen anföres följande.

Utifrån de synpunkter flygledningen har att företräda, och här då främst dem, som ha samband med flygsäkerhetens främjande, måste därför bestämt avrådas från den föreslagna åtgärden att, för en förhållandevis obetydlig direkt ekonomisk besparing, återgå till den sedan länge övergivna organisationsformen för haverikommissionerna med från fall till fall tillsatta sekreterare, som för övrigt, enligt vad erfarenheterna visat, vederbörande myndigheter ofta ha svårt att tillhandahålla. Den nuvarande ordningen erbjuder otvivelaktigt den säkraste praktiskt genomförbara garantien för att de för flygsäkerheten så viktiga haveriutredningarna genomföras på bästa sätt. Allmänheten, som med icke ringa intresse observerar dessa ärenden, skulle också otvivelaktigt icke anse det tillfredsställande, om uppgiften som kommissionernas jurist, som under en följd av år varit anförtrödd en erfaren advokat, nu från fall till fall åter anförtröddes merendels yngre jurister från militära myndigheter.

Med hänsyn till det ovan anförda och särskilt i egenskap av ansvarig för flygsäkerheten inom flygvapnet avstyrker chefen för flygvapnet bestämt av riksdagens revisorer framförda ändringsförslag.

Till sist må framhållas, att *statskontoret* helt anslutit sig till revisorernas synpunkter.

Utskottet. I likhet med revisorerna och de i ärendet hörda remissmyndigheterna hyser utskottet den åsikten, att de nuvarande arvodestjänsterna som juridiskt biträde vid militärbefälsstaberna och Sydkustens marindistrikt utan olägenhet kunna indragas. Däremot synas vissa skäl tala för att de högre staberna alltjämt böra äga tillgång till även annan juridisk sakkunskap än den som finnes företrädd inom vederbörande centrala ämbetsverk. Behov torde dock icke föreligga av samtliga de befattningar om vilka nu närmast är fråga. Utskottet anser sig därför kunna förorda, att för här avsedda ändamål vid armé- och flygstaberna utgående arvoden avvecklas och att åt försvarsstabens juridiska biträde uppdrages att, då så erfordras, gå jämväl försvarsgrenscheferna till handa i berörda hänseende. Vad slutligen angår frågan om ersättning till sekreterare i flygvapnets haverikommissioner delar utskottet försvarets civilförvaltnings uppfattning, att denna fråga bör prövas i samband med den numera beslutade översynen av försvarsförvaltningarnas personalorganisation.

Under återopande härav hemställer utskottet,

att riksdagen må i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville vidtaga åtgärder i det av utskottet angivna syftet.

6:o) **Arméns reserver**. Under försvarsdepartementet, § 6, ha revisorerna uttalat, att en särskild undersökning bör verkställas rörande möjligheterna att — närmast inom armén men även inom övriga försvarsgrenar — ersätta

reservpersonal med värnpliktig personal. Vidare föreslås att oberoende härav vissa kostnadsbesparande åtgärder vidtagas redan nu (Del I, s. 87—98).

Inledningsvis ha revisorerna lämnat en historisk tillbakablick på reservens uppkomst samt en översikt över tillkomsten av gällande reservbefälskungörelse för armén (s. 87—89). Därefter har redogjorts för hur reserven i armén är organiserad samt för gällande föreskrifter rörande anställning i reserv (s. 89—93). Revisorerna ha även upplyst om att reserven inom marinen och flyget är organiserad efter i stort sett samma principer som reservbefälsinstitutionen inom armén (s. 93). I anslutning till det sagda ha revisorerna erinrat om att utbildning årligen sker jämväl av värnpliktiga officerare och underofficerare samt redogjort för denna utbildning (s. 89—95). Härefter ha revisorerna gjort följande uttalande.

I och med tillkomsten av en på allmän värnplikt grundad försvarsordning i vårt land uppstod efter hand ett allt starkare behov av befäl, som utan skyldighet att stadigvarande tjänstgöra under fred kunde disponeras i händelse av mobilisering och krig. De åtgärder som redan tidigt vidtogos för att tillgodose detta behov inriktades till en början helt på att få till stånd en reserv av för ändamålet särskilt utbildad personal, med rätt icke blott att uppbära lön och andra liknande förmåner under föreskriven tjänstgöring utan även att åtnjuta pension sedan viss levnadsålder uppnåtts. Speciellt under den förstärkta försvarsberedskap som vårt land nödgades intaga på grund av stormaktskrigets utbrott år 1939 visade det sig emellertid, att den ifrågavarande reservpersonalen icke förslog för att trygga tillgången på erforderligt befäl, varför det blev nödvändigt att i väsentligt större utsträckning än tidigare förutsatts taga i anspråk värnpliktig personal på olika befälsposter. Detta tvångsläge består alltjämt, i synnerhet vad armén beträffar. Enligt gällande krigsorganisation skall också en betydande del av befälsbehovet vid de mobiliserade arméförbanden fyllas med värnpliktig personal. Till följd härav ingår sedan åtskilliga år tillbaka utbildning till icke blott underbefäl utan även officerare och underofficerare som ett normalt led i den fredsmässiga värnpliktsutbildningen.

Genom denna utveckling har reservbefälsinstitutionen uppenbarligen starkt minskat i betydelse. Ur vissa synpunkter kan rent av sättas i fråga, huruvida tillräckliga skäl föreligga för institutionens fortbestånd över huvud taget. Problemet gäller närmast i vad mån reservbefälet kan anses vara det värnpliktiga befälet så överlägset i militärt hänseende, att de merkostnader för statsverket som framför allt sammanhånga med de reservbefälet tillförsäkrade pensionsförmånerna därigenom framstå som motiverade. Vid bedömandet av detta spörsmål synes icke minst böra beaktas — för att inskränka jämförelsen till de båda kategorier som härvidlag äro av särskilt intresse — att den reservanställda och den värnpliktige officeren ha att underkasta sig exakt samma utbildning. Den obligatoriska tjänstgöring i fred som ankommer på envar av nyssnämnda personalkategorier efter genomgången kadettskola är visserligen av olika längd, men skillnaden fram till värnpliktstidens slut utgör icke mer än knappa tio månader.

Skulle den värnpliktige officeren därtill genom frivilliga kurser meritiera sig för fortsatt förordnande som fänrik eller för befordran till högre befälsgrad, kommer skillnaden i sammanlagd utbildnings- och tjänstgöringstid att reduceras till 6 à 7 månader. Någon mera avsevärd militär överlägsenhet lär icke konstitueras därav.

Den reservanställda personalen utgör således i fråga om tjänstbarhet icke någon från det värnpliktiga befälet starkt avgränsad grupp. Detta behöver självfallet icke hindra, att den förra personalkategorien bättre än den senare kan lämpa sig för vissa befattningar inom krigsorganisationen, framför allt sådana av mera specialistbetonad karaktär. Med hänsyn till vad ovan anförts vill det å andra sidan förefalla, som om möjligheter skulle föreligga att i icke ringa utsträckning ersätta reservanställda officerare med värnpliktiga. Det kan måhända därvid visa sig erforderligt såväl att förbättra det värnpliktiga befälets ekonomiska förmåner som att utöka programmet för den frivilliga befälsutbildningen. Den härav föranledda kostnadsstegringen torde bli obetydlig i jämförelse med de besparingar som skulle uppstå genom bortfallet av reservpensionerna. Revisorerna finna också frågan vara av sådan vikt att den bör närmare utredas. Självfallet böra förhållandena icke blott inom armén utan även inom övriga försvarsgrenar därvid tagas under beaktande. Erinras må i detta sammanhang att kategorien reservofficerare i flygförartjänst redan i princip är avvecklad, vartill kostnadsskäl icke minst torde ha bidragit.

Utän avvaktan på resultatet av en sådan utredning som nyss antytt synas emellertid redan nu vissa åtgärder böra vidtagas i syfte att nedbringa statsverkets kostnader för reservbefälsinstitutionen. Med det sagda avse revisorerna i första hand det system som tillämpas för reservpersonalens pensionering. Enligt gällande bestämmelser tillhör reservanställd och förtidsavgången personal reserven fram till utgången av det kalenderår varunder vederbörande uppnår 47 års ålder, dock att den som ådagalagt lämplighet för fortsatt anställning vid krigsmakten må meddelas tillstånd att efter nämnda tid kvarstå i reserv intill utgången av det kalenderår varunder 55 års ålder uppnås. I senare fallet utgår reservpensionen för officerare med ett årligt belopp som f. n. är 436 kronor större än i det förra. Som av den tidigare lämnade redogörelsen framgår har arméöverläkaren nyligen föreslagit, att tillstånd till kvarstående i reservanställning efter 47-årsperiodens utgång icke bör ifrågakomma för reservanställda läkare annat än rent undantagsvis. Såsom skäl härför har hänvisats till krigsorganisationens krav på psykiskt och fysiskt fullgod befälspersonal vid fältförbanden. Om detta gäller för den militära läkarpersonalen, måste det uppenbarligen med ännu större styrka gälla för den personal som i likhet med huvuddelen av reservofficerarna är avsedd att föra det direkta befälet över de stridande förbanden. I ett remissyttrande över 1948 års pensionsålderskommittés betänkande har också överbefälhavaren framhållit, att av den personal som ingår i krigsorganisationen kräves stor psykisk motståndskraft och förmåga att uthärda fysiska påfrestningar. Det aktiva befälet utgjorde därvid befälskaderns kärna, varvid fältförbandens kvalitet vore starkt beroende av det aktiva befäl som inginge i dem. Såväl militära som medicinska erfarenheter bestyrkte enligt överbefälhavaren, att genomsnittsåldern (pensionsåldern) måste sättas avsevärt lägre än vad kommittén ansett vara normalt för den militära personalen. Härtill må nämnas att pensionsålders-

kommittén hade för kompanibefäl föreslagit i princip en lägsta pensionsålder av 50 år (pensioneringsperioden 50—55 år).

Mot bakgrunden av nu berörda omständigheter anse revisorerna välgående skäl tala för att anställningen i reserv som regel bör upphöra i och med värnpliktstidens utgång. En sådan begränsning skulle medföra betydande besparingar för statsverket. Till belysande härav må följande exempel lämnas.

Skillnaden mellan den högre och lägre reservofficerspensionen uppgår som ovan nämnts till 436 kronor per år. I det föregående har vidare angivits, att ca 300 reservfänrikar årligen anställas vid armén. Med utgångspunkt härifrån och med en beräknad levnadsålder av i medeltal 75 år skulle sammanlagda beloppet av årligen inbesparade pensionskostnader, därest anställningstiden i reserv begränsas till 47-årsåldern, komma att uppgå till $(300 \times 436 \times 20 =)$ 2 616 000 kronor. Härutöver skulle kostnaderna för avlöning, traktamenten, resor m. m. under den tjänstgöring som faller på anställningstiden mellan 47 och 55 års ålder inbesparas. Enligt vissa i arméöverläkarens förberörda promemoria angivna beräkningsgrunder kunna dessa kostnader uppskattas till sammanlagt 1 355 000 kronor. Totalt skulle således besparingarna komma att uppgå till inemot 4 miljoner kronor per år, varvid likväl icke kostnader för inkvartering, förplägnad m. m. medtagits.

Ovan lämnade exempel utgår som synes från den förutsättningen, att varje »årsklass» reservanställda officerare omfattar exakt 300 individer. Vidare har antagits att samtliga erhållit tillstånd att kvarstå i reserv till 55 års ålder och att samtliga jämväl vunnit kaptensbefordran. Även om dessa förutsättningar icke kunna få sin fulla motsvarighet i verkligheten, ger exemplet dock ett begrepp om storleken av de besparingsmöjligheter som stå till buds på förevarande område.

Även i ett annat avseende torde kostnaderna för reservbefälsinstitutionen kunna nedbringas. Härutinnan må erinras om att reservbefälet i viss omfattning är berättigat att erhålla s. k. ekiperingshjälp i och för anskaffande av egen uniformsutrustning. Dylig förmån tillkommer icke det värnpliktiga befälet. Icke minst ur beredskapssynpunkt synes det emellertid vara lämpligt, att jämväl reservbefälet tillhandahålles fullständig utrustning genom kronans försorg, varigenom en icke oväsentlig kostnadsbesparing skulle kunna ernås.

Sammanfattningsvis vilja revisorerna således som sin uppfattning uttala, att en särskild undersökning bör verkställas rörande möjligheterna att — närmast inom armén men även inom övriga försvarsgrenar — ersätta reservpersonal med värnpliktig personal. Oberoende härav böra bestämmelserna i ämnet ändras därhän, att reservanställningen som regel upphör i och med värnpliktstidens utgång. Vidare bör ekiperingshjälp icke längre tillerkännas reservpersonalen utan denna utrustas genom kronans försorg. Med hänsyn till de betydande kostnadsbesparingar som därigenom stå att vinna böra sistnämnda åtgärder vidtagas snarast möjligt.

Utlåtanden ha avgivits av överbefälhavaren, vilken hört cheferna för armén, marinen och flygvapnet, samt av försvarets civilförvaltning och statskontoret (Del II, s. 82—95). I ärendet har härutöver värnpliktiga officerares riksförbund inkommit med en skrift.

Överbefälhavaren delar icke revisorernas uppfattning att reservbefälsinstitutionens betydelse minskat genom införandet av utbildning av värnpliktig befälspersonal inom den normala värnpliktstjänstgöringens ram. Reservbefälet utgör alltså en för förbandens krigsduglighet och beredskap nödvändig befälskategori. Överbefälhavaren anser sålunda att reservbefälsinstitutionen alltså bör bibehållas och att den av revisorerna föreslagna särskilda utredningen icke bör komma till stånd. Beträffande tidpunkten för reservanställningens upphörande framhåller överbefälhavaren, att det i och för sig skulle vara önskvärt att kunna ersätta äldre reservpersonal med yngre sådan. Merkostnaderna härför synas dock bli icke obetydliga. Någon besparing torde icke vara att vinna, om det av revisorerna framlagda förslaget genomföres. Överbefälhavaren avstyrker därför förslaget. Vad angår frågan om ekiperingshjälpen har på grund av den korta remisstiden någon utredning av denna fråga icke kunnat ske. Överbefälhavaren är därför icke nu beredd taga ställning till revisorernas förslag i detta avseende, men anser det dock vara tveksamt, om besparingar kunna åstadkommas på förslaget sätt.

Liknande synpunkter framföras av *chefen för armén*. *Cheferna för marinen* och *flygvapnet* äro likaledes ense med överbefälhavaren om nödvändigheten av att bibehålla reservbefälsinstitutionen. Chefen för marinen vill icke motsätta sig att anställningen i flottans och kustartilleriets reserver regelmässigt upphör vid värnpliktstidens utgång. Chefen för flygvapnet ifrågasätter om minskning av anställningstiden i reserven i enlighet med revisorernas förslag även kunde komma att medföra några kostnadsbesparingar. Sistnämnda båda vapengrenschefer anse slutligen, att frågan om slopande av ekiperingshjälp till reservpersonal bör föregås av kostnadsutredning.

Försvarets civilförvaltning har bl. a. anfört:

Frågan huruvida och i vad mån reservbefälsinstitutionen skulle kunna begränsas måste enligt civilförvaltningens mening bliva beroende på krigsorganisationens behov av reservbefäl och möjligheterna att tillgodose detta behov annorledes än med utnyttjande av särskilt anställt reservbefäl. Detta spörsmål faller utanför civilförvaltningens ämbetsområde. Såsom revisorerna påpekat måste emellertid en begränsning av reservbefälsinstitutionen föranleda åtgärder för en effektivisering av den frivilliga befälsutbildningen för värnpliktig personal samt en förbättring av detta befäls ekonomiska förmåner. Civilförvaltningen föreställer sig, att en dylik ekonomisk kompensation närmast skulle komma att utformas såsom en premie- eller pensionsförmån. Detta skulle kunna innebära, att någon reell kostnadsbesparing för statsverket icke skulle följa av en dylik anordning.

Med hänsyn till de kostnader, reservbefälsinstitutionen medför, har civilförvaltningen dock i och för sig intet att erinra mot den av revisorerna begärda utredningen. Civilförvaltningen vill emellertid ifrågasätta, huruvida icke de av revisorerna för omedelbart vidtagande påyrkade åtgärderna, med hänsyn till vad härutinnan ovan anförts, jämväl lämpligen böra bliva föremål för övervägande i samband med ifrågavarande utredning.

I detta sammanhang har civilförvaltningen framhållit, att reservbefälskungörelsen är i behov av en översyn jämväl ur andra synpunkter än de av revisorerna framförda.

Statskontoret intar i huvudfrågan i stort sett samma ståndpunkt som civilförvaltningen.

Värnpliktiga officerares riksförbund har sammanfattningsvis framhållit, att förbundet är ense med statsrevisorerna, att två skilda officerskategorier (reserv- och värnpliktiga) för närvarande icke tjänar något ändamål, då utbildningen i stort sett är lika för dessa båda kategorier, att en gemensam kår bör bildas med samma möjligheter till vidareutbildning och med samma löneförmåner, att namnet på denna nya kår är av underordnad betydelse, men att namnet »reservofficer» av praktiska skäl bibehålles, att samtliga officerare med fänriks och löjtnants grad erhålla lön under tjänstgöring utan att vara fast anställda, att dessa löneförmåner utgå med ett rimligt belopp i förhållande till det ansvar som åvilar officeren, att då obligatorisk eller frivillig tjänstgöring fullgjorts i sådan utsträckning, att den berättigar till utnämning till kapten, denna utnämning skall ske först det kalenderår vederbörande fyller 36 eller 38 år, att vid utnämning till kapten fast anställning erhålles i likhet med vad som nu är fallet vid första utnämning till reservofficer, samt att efter sådan utnämning löneförmån utgår efter samma grunder som för närvarande äro gällande för reservofficer, att pension med lämpligt belopp utgår till denna kategori av fast anställda och med sådant belopp, att det sporrar den yngre officeren att deltaga i sådan militär utbildning, som berättigar till fast anställning enligt ovan angivna grunder, att officer som utnämnts till kapten bör kunna, efter företeende av fälduglighetsintyg, kvarstå i tjänst intill 55 års ålder, detta med tanke på den dyrbara utbildning, som påkostats av staten, och med tanke på den allmänna höjning av pensionsåldern, som för närvarande är förhärskande inom den civila statsförvaltningen samt att om denna reform genomföres skulle en icke föraktlig besparing kunna göras, då endast ett mindre antal officerare erhålla befordran till kapten och sålunda bliva delaktiga av särskilda löne- och pensionsförmåner.

Utskottet. Revisorerna ha funnit sig böra förorda en närmare undersökning av möjligheterna att i viss utsträckning ersätta reservanställda officerare med värnpliktiga. Som skäl härför har hänvisats till dels den överensstämmelse i fråga om utbildningen som föreligger de båda personalkategorierna emellan, dels de relativt dryga kostnader som reservbefälsinstitutionen i och för sig drar. Utan avvaktan på resultatet av en sådan undersökning böra vidare enligt revisorernas uppfattning bestämmelserna i ämnet ändras därhän, att reservanställningen som regel upphör i och med värn-

pliktstidens utgång samt att ekiperingshjälp icke längre tillerkännes reservpersonalen utan denna utrustas genom kronans försorg.

Överbefälhavaren och försvarsgrenscheferna ha avstyrkt, att en särskild utredning om reservbefälsinstitutionen kommer till stånd, och även i övrigt ställt sig avvisande till revisorernas förslag. Chefen för armén har därvid uttalat den uppfattningen, att den reservanställda personalen med hänsyn till sin användbarhet utgör en från det värnpliktiga befälet klart avgränsad grupp.

I en till utskottet ingiven skrivelse har värnpliktiga officerares riksförbund förklarat sig vara ense med revisorerna, att den nuvarande uppdelningen i reservofficerare och värnpliktiga officerare icke är ändamålsenlig, då utbildningen i stort sett är lika för dessa båda kategorier. I anslutning till denna principiella uppfattning har förbundet framlagt ett konkret förslag, innebärande bl. a. att av reservofficerare och värnpliktiga officerare bildas en gemensam kår, att samtliga till denna kår hörande officerare med fänriks och löjtnants grad erhålla lön under tjänstgöring utan att vara fast anställda, att vid utnämning till kapten fast anställning erhålles i likhet med vad nu är fallet vid första utnämning till reservofficer samt att efter utnämning till kapten löne- och pensionsförmåner utgå efter samma grunder som för närvarande gälla för reservofficer.

Såvitt utskottet kan bedöma tala vissa skäl för att det militära befäl som erfordras utöver den på stat anställda personalen sammanföres i en gemensam kår. Då emellertid förevarande spörsmål kan förutsättas komma att prövas av 1954 års befälsutredning, har utskottet velat begränsa sig till att vad i ärendet förevarit för riksdagen

omförmåla.

7:o) **Viss försäljning av intendenturmateriel.** Under försvarsdepartementet, § 7, ha revisorerna förordat en övergång till kontant försäljning över disk av uniformspersedlar och annan för tjänstebruk inom försvaret erforderlig utrustning till personal, som själv är skyldig att anskaffa och underhålla sådan materiel, varvid särskilt möjligheten att i förekommande fall upprätta gemensamt försäljningsställe för flera förband bör undersökas (Del I, s. 99—104).

Revisorerna ha inledningsvis redovisat de grundläggande bestämmelserna om tillhandahållande av beklädnad och övrig för tjänsten erforderlig utrustning vid försvaret. Efter en redogörelse för själva förfaringssättet vid försäljningen av ifrågavarande utrustning till personal, som är skyldig att själv hålla sig med densamma (s. 99—102), ha revisorerna gjort följande uttalande.

Den personal inom försvaret som är skyldig att inneha tjänstedräkt äger som speciell förmån att mot ersättning, i princip svarande mot statsverkets självkostnadspris, från vederbörande förråd utbekomma uniformspersed-

lar och för sådana persedlar erforderliga materialier. Såsom framgår av det föregående utnyttjas denna förmån i icke ringa utsträckning; försäljningen av ifrågavarande materiel under sistförflutna budgetår belöpte sig således till ett sammanlagt belopp av drygt två miljoner kronor. Revisorerna finna det också naturligt att kronan på angivet sätt underlättar för personalen att anskaffa föreskriven utrustning. Anledning torde ej föreligga att härutinnan överväga någon ändring.

Det förfarings sätt som anbefallts för försäljningen synes dock lämna rum för vissa erinringar, i varje fall vad armén och flygvapnet beträffar. Inom dessa båda försvarsgrenar är försäljningen som regel ordnad så, att vederbörande köpare nödgas uppsöka ett flertal befattningshavare i olika lokaler, innan den önskade materielen erhålles. Köparen har sålunda i förekommande fall att först infinna sig vid intendenturförrådet i och för utprovning m. m. Beställning måste sedan ske på intendenturexpeditionen, där kvittenslista upprättas och räkning utskrivs under medverkan av såväl förrådsförvaltaren som intendenten. Nästa moment är att betalning erlægges i kassan. Köparen får därefter på nytt begiva sig till förrådet, där materielen äntligen utlämnas. Om betalning skall verkställas i form av avdrag på vederbörandes lön, bortfaller besöket vid kassan. I detta fall tillkommer å andra sidan allt det bestyr som sammanhänger med och blir en följd av att särskild avdragslista måste upprättas.

Det här skildrade systemet framstår enligt revisorernas mening som onödigt tillkrånglat och arbetskrävande, icke minst i sådana fall då de olika förråds- och expeditionslokaler som skola uppsökas i samband med försäljningen äro belägna på långt avstånd från varandra. Olägenheterna kunna synas i huvudsak ha avseende på den enskilde köparen. Genom den mångfald blanketter och redovisningshandlingar av skilda slag som skola föras måste emellertid systemet vålla jämväl den berörda förvaltningspersonalen ett icke obetydligt merarbete. Det må vidare betänkas att försäljningen i avsevärd utsträckning inskränker sig till sådana tillbehör som knappar, emblem o. d. Det ringa ekonomiska värde dessa materialier var för sig representera kommer systemet att te sig än mera överdimensionerat; det kan ju knappast vara rimligt med en så omfattande papperskvarn som f. n. för utlämnande av exempelvis en slipshållare å 20 öre. Av besök vid olika förband ha revisorerna också fått bekräftat, att systemet anses tungrott och opraktiskt.

Det torde emellertid icke erbjuda någon större svårighet att få till stånd en ordning, enligt vilken beställning, kvittering, betalning och utlämning av materielen kan ske i ett sammanhang. Härutinnan må hänvisas till det förfarande som tillämpas vid försvarsstaben och flertalet marinmyndigheter. Försäljningen sker där direkt över disk såsom i en vanlig affär, med ett minimum av arbete och tidsförlust såväl för vederbörande förvaltningsorgan själva som för den inköpsberättigade personalen. Enligt vad revisorerna inhämtat äro erfarenheterna därav uteslutande goda. En allmän övergång till detta förfarings sätt synes fördenskull böra ske inom försvaret, varvid särskilt bör undersökas möjligheten att upprätta ett gemensamt försäljningsställe på sådana orter där flera förband äro förlagda.

Utlåtanden ha avgivits av försvarets civilförvaltning samt av arméintendentur-, marin- och flygförvaltningarna (Del II, s. 95—104).

Försvarets civilförvaltning framhåller, att det knappast torde vara anledning att överdriva olägenheterna av nuvarande system för försäljning av intendenturmateriel vid armén och flygvapnet. Normalt betalas nämligen enligt civilförvaltningen sådana inköp genom avdrag på köparens lön, varvid proceduren torde vara avsevärt enklare än vad revisorerna angivit. Det anförda hindrar dock icke, menar myndigheten, att det kan vara anledning att överse gällande bestämmelser i förevarande avseende.

Med anledning av revisorernas yttrande avser *arméintendenturförvaltningen* i första hand att utvidga försäljningen av tjänstetecken m. m. vid truppförbandsmarketeriernas handelsbodas. Dessutom kommer förvaltningen att i samråd med statens organisationsnämnd övervägas huruvida ytterligare förenklingar kunna göras.

Marinförvaltningen har intet att anföra, då revisorerna icke haft anledning till erinringar mot ifrågavarande verksamhet sådan den bedrivs inom marinen.

Slutligen må nämnas, att *flygförvaltningen* avstyrker förändringar i av revisorerna angiven riktning.

Utskottet. I likhet med revisorerna anser utskottet det vid försvarsstaben och flertalet marinmyndigheter tillämpade systemet, enligt vilket beställning, kvittering, betalning och utlämning av den här ifrågavarande materielen sker i ett sammanhang, erbjuda beaktansvärda fördelar, varför vissa skäl tala för att detta system införes vid försvaret i dess helhet. Då emellertid arméintendenturförvaltningen förklarat sig ha för avsikt att i samråd med statens organisationsnämnd överväga frågan om erforderliga förenklingar av de på förevarande område gällande bestämmelserna och då utskottet förutsätter att jämväl flygförvaltningen tillgodogör sig resultatet av dessa överväganden, har utskottet velat begränsa sig till att vad i ärendet förevarit för riksdagen

omförmåla.

8:o) **Utrangering av marinen tillhöriga fartyg.** Under försvarsdepartementet, § 8, ha revisorerna framhållit angelägenheten av att den av marinförvaltningen i egen regi bedrivna verksamheten med nedskrotning av utrangerade örlogsfartyg i görligaste mån inskränkes till förmån för en direktförsäljning av sådana fartyg (Del I, s. 104—109).

Inledningsvis ha revisorerna erinrat om att beslut om utrangering av marinen tillhöriga fartyg fattas av Kungl. Maj:t. Härefter ha revisorerna lämnat en redogörelse för de föreskrifter som pläga åtfölja Kungl. Maj:ts utrangeringsbeslut samt för de bestämmelser som gälla för redovisningen av vid utrangeringen uppkommande intäkter och kostnader (s. 104 och 105).

I syfte att få förevarande spörsmål närmare belyst ha revisorerna inhämtat och närmare redovisat vissa uppgifter dels från marinförvaltningen beträffande de fartyg, som utrangerats under den sistförflutna femårsperioden, dels från Stockholms örlogsvarv beträffande det före ingången av nämnda tidsperiod utrangerade pansarskeppet Tapperheten (s. 105—108). Härefter ha revisorerna gjort följande uttalande.

I samband med att beslut fattas om utrangering av marinen tillhöriga fartyg plägar Kungl. Maj:t utfärda särskilda s. k. utrangeringsbrev, vilka som regel innebära ett bemyndigande för marinförvaltningen att på för kronan förmånligaste sätt låta efter omständigheterna försälja eller nedskrota vederbörande fartyg eller använda det för tekniska försök, skyddstjänstövningar eller annat lämpligt ändamål. Dessutom pläga meddelas vissa andra föreskrifter om vad som skall iakttagas vid utrangeringen.

Den av revisorerna verkställda undersökningen ger vid handen, att utrangeringen av nu ifrågavarande fartyg till avsevärd del sker i form av skrotning vid marinens egna verkstäder. Denna skrotningsverksamhet synes emellertid vara för statsverket ekonomiskt föga lönande, i det att därmed sammanhängande kostnader uppgå till relativt sett mycket betydande belopp. Beträffande vissa fartyg äro skrotningskostnaderna till och med så höga, att de nätt och jämnt täckas av de intäkter som inflyta genom försäljning av erhållet järn- och metallskrot. Ett typexempel härför utgör pansarskeppet Sverige, vars skrotning hittills dragit en kostnad av 349 000 kronor, medan intäkterna uppgått till 350 000 kronor. Påfallande är vidare att det ekonomiska utbytet blivit avsevärt bättre i sådana fall då vederbörande fartyg försålts direkt. En jämförelse mellan pansarskeppen Manligheten och Tapperheten, båda tillhörande den s. k. Äran-klassen, utvisar således att det förstnämnda fartyget, vilket skrotats, lämnat en nettovinst på allenast 78 000 kronor, medan motsvarande vinst på det sistnämnda fartyget, vilket försålts, uppgår till 420 000 kronor. Möjligen skulle kunna invändas, att denna jämförelse icke är fullt rättvisande, eftersom Manlighetens dubbelbotten utan ersättning överlämnats till riksnämnden för ekonomisk försvarsberedskap. Såsom marinförvaltningen själv upplyst har emellertid försäljningsvärdet av dubbelbotten i skrotat skick ansetts endast motsvara skrotningskostnaderna, varför denna omständighet icke kan tillmätas betydelse. Flera andra i det föregående anförda exempel peka f. ö. i samma riktning.

Att marinförvaltningen låter i egen regi skrota utrangerade fartyg torde i icke ringa mån sammanhänga med att ämbetsverket på detta sätt önskar bereda stadigvarande sysselsättning åt marinverkstäderna. Därpå tyder bl. a. den relativt långa tid som plägar förflyta innan viss skrotning fullbordats; arbetstakten bestämmes synbarligen av tillgången på andra arbetsobjekt. Det förtjänar emellertid i detta sammanhang erinras om att marinverkstäderna enligt beslut vid 1947 års riksdag skola drivas efter fullt affärsmässiga principer. Att enbart av sysselsättningspolitiska skäl utlägga vissa arbeten vid dessa verkstäder synes därför icke sakligt motiverat. Revisorerna kunna heller icke finna att skrotningsverksamheten står i god överensstämmelse med andemeningen i de förut omförmälda kungl. breven, i vilka brukar föreskrivas att utrangering skall ske på sätt som prövas för kronan förmånligast. Mot bakgrunden av nu anförda omständigheter

framstår det därför enligt revisorernas mening som angeläget, att ifrågasvarande verksamhet i görligaste mån inskränkes och att de utrangerade fartygen i stället direkt försäljas, sedan vissa speciella delar undantagits. I den mån sådana fartygstillbehör tillföras vederbörande förråd, torde dock till skillnad från vad nu är fallet kostnadsreglering alltid böra ske.

Utlåtanden ha avgivits av marinförvaltningen och statens sakrevision (Del II, s. 105—109).

Marinförvaltningen har bl. a. anfört.

Vid bedömning av frågan om försäljning eller nedskrotning vid marinens verkstäder av utrangerade fartyg bör ej enbart den direkta ekonomiska lönsamheten vara utslagsgivande. Enligt marinförvaltningens uppfattning böra nedanstående synpunkter även beaktas vid frågans avgörande.

Vid behov bör marinens verkstäder kunna tillföras lämpliga ackumulatorarbeten t. ex. utrangerade fartyg för skrotning för att utjämna säsongmässiga variationer i verkstädernas arbetsbelastning. Härigenom kan en högre reparationsberedskap hållas för oförutsedda större haverier på örlogsfartyg och övrig materiel, vilket är av betydelse för marinens materielberedskap och för genomförandet av planerade övningar och utbildning.

Skrotning av utrangerade fartyg vid marinens verkstäder giver även bättre möjligheter att under det fortlöpande skrotningsarbetet tillvarata utrustningsdetaljer, maskiner, maskindelar och materiel, som kan användas för fartygens underhåll och förbilliga detta.

Härjämte skapas även en tillgång av viss reservmateriel, som kan utnyttjas vid rustning, underhåll och komplettering av bl. a. hjälpfartyg.

Beträffande speciellt pansarskeppet Sveriges skrotning må anföras att denna ej är avslutad, varför de angivna siffrorna ej utvisa den slutliga ekonomiska ställningen beträffande detta skrotningsobjekt. Att uppgöra någon säker kalkyl över det slutliga ekonomiska resultatet är f. n. ej möjligt, då detta i sista hand är beroende av de skrotpriser, som kunna erhållas vid kommande försäljningar. Här kan dock nämnas dels att endast en mindre del av den mest lönande delen av skrotningen hittills utförts, dels att vissa värdefulla inventarier ännu ej försålts.

Statens sakrevision anför sammanfattningsvis.

Sakrevisionen anser sig sålunda kunna konstatera, att den av revisionen verkställda utredningen ger stöd för riksdagens revisorers uttalande, att skrotningen vid marinens egna verkstäder varit föga lönande för statsverket, även om tillräckligt underlag icke nu föreligger för ett bedömande av slutresultatet beträffande flertalet av de redovisade fartygen. Sakrevisionens utredning tyder på att vid bedömningen av de åtgärder, som lämpligen böra vidtagas vid utrangering av marinens fartyg, hänsyn i det enskilda fallet måste tagas till ett flertal omständigheter. Några generella regler synas sålunda icke kunna uppställas. De marina myndigheterna böra emellertid ägna dessa frågor skärpt uppmärksamhet samt tillvarata alla föreliggande möjligheter att erhålla bästa ekonomiska utbyte för statsverket. I den mån nedskrotning måste ske å egna verkstäder, synas de förslag till åtgärder, som sakrevisionen framfört i syfte att uppnå ett bättre ekonomiskt utfall av verksamheten, böra vinna beaktande.

Utskottet. På grundval av vissa inhämtade uppgifter ha revisorerna ansett sig kunna konstatera, att den skrotning av utrangerade örlogsfartyg som sker i marinens egen regi är för statsverket ekonomiskt föga lönande. Statens sakrevision, som verkställt en särskild utredning i ämnet, har funnit resultatet därav i allt väsentligt utgöra en bekräftelse på revisorernas uppfattning. I anslutning därtill har sakrevisionen framfört vissa förslag till åtgärder i syfte att uppnå ett bättre ekonomiskt utfall av den här ifrågakvarande verksamheten.

Med hänsyn till vad sålunda förevarit framstår det jämväl för utskottet som påkallat, att de marina myndigheterna ägna förevarande spörsmål skärpt uppmärksamhet. De allmänna riktlinjer som uppdragits av sakrevisionen synas därvid väl ägnade att läggas till grund för en reglering av verksamheten. Utskottet finner det fördenskull lämpligt, att marinförvaltningen anbefalles att i hithörande sammanhang vederbörligen beakta de i sakrevisionens ovanberörda remissutlåtande anförda synpunkterna.

Under åberopande härav hemställer utskottet,

att riksdagen må i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, att Kungl. Maj:t ville vidtaga åtgärder i det av utskottet angivna syftet.

9:o) **Garnisonssjukhuset i Karlsborg.** Under försvarsdepartementet, § 10, ha revisorerna förklarat, att frågan om en nedläggning av garnisonssjukhuset i Karlsborg och lokalernas disponerande för lämpligt ändamål snarast bör upptagas till avgörande (Del I, s. 116—120).

Inledningsvis ha revisorerna översiktligt redogjort för garnisonssjukhusens uppgifter och antal. Beträffande garnisonssjukhuset i Karlsborg, vilket besökts av revisorerna, ha revisorerna lämnat vissa upplysningar om antalet vårdplatser, beläggningsfrekvens och personalstyrka samt slutligen om kostnaderna för sjukhuset under de tre sistförflutna budgetåren (s. 117—119). Vidare ha revisorerna erinrat om att beslut tidigare fattats av riksdagen om nedläggning av garnisonssjukhusen i Linköping, Sollefteå och Skövde (s. 119). Härefter ha revisorerna gjort följande uttalande.

Garnisonssjukhusen ha till huvuduppgift att mottaga och vårda den militära personal som är i behov av sjukhusvård och som icke lämpligen kan vårdas vid eget truppförband och ej heller skall hänvisas till specialsjukhus. I enlighet härmed har tidigare utbyggts ett riksomfattande system av garnisonssjukhus, avsedda att betjäna vart och ett sitt speciella område. Efter hand ha emellertid dessa sjukhus fått allt mindre betydelse för den militära sjukvården. I avsikt att bättre utnyttja förefintliga vårdmöjligheter ha därför samarbetsavtal ingåtts med vederbörande landsting, varigenom garnisonssjukhusen upplåtits även för civila patienter. Då dessa blivit det ojämförligt talrikaste sjukhusklientelet, har det i vissa fall befunnits mindre rationellt

för kronan att jämväl i fortsättningen svara för den här ifrågakarande verksamheten. Garnisonssjukhusen i Linköping och Skövde ha sålunda försålts till landstingen i Östergötlands och Skaraborgs län, varjämte ett ännu icke genomfört principbeslut om nedläggning av garnisonssjukhuset i Sollefteå fattats.

Då innevarande års riksdag lämnade sitt medgivande till försäljningen av garnisonssjukhuset i Skövde, framhöll statsutskottet att överlåtelsen i fråga utgjorde ett led i den successiva avvecklingen av garnisonssjukhusen. Revisorerna, som avlagt besök vid garnisonssjukhuset i Karlsborg, ha av detta besök och därefter inhämtade upplysningar bibragts den uppfattningen, att den av statsutskottet åberopade avvecklingsprocessen nu bör fullföljas genom beslut om nedläggning av sistnämnda garnisonssjukhus. Ur militär synpunkt föreligger nämligen, såvitt revisorerna kunnat utröna, icke något egentligt behov av detta sjukhus, vilket icke minst framgår av att där befintliga vårdplatser till ca 90 procent äro belagda med civila patienter. De till Karlsborg förlagda förbanden ha också för den löpande sjukvården tillgång till egna sjukhus av god standard. Mot bakgrunden härav synes det icke försvarbart, att kronan genom fortsatt sjukhusdrift skall nödgas vidkännas en årlig förlust av f. n. i runt tal 150 000 kronor. Beaktas bör även att en av allt att döma mycket kostnadskrävande om- och tillbyggnad erfordras för att sjukhuset, uppfört redan år 1879, skall kunna försättas i ett mera tidsenligt och lättarbetat skick.

Revisorerna anse således att frågan om en nedläggning av garnisonssjukhuset i Karlsborg och lokalernas disponerande för lämpligt ändamål snarast bör upptagas till avgörande.

Utlåtanden ha avgivits av försvarets civilförvaltning och försvarets sjukvårdsstyrelse gemensamt samt av statskontoret (Del II, s. 125—127).

Försvarets civilförvaltning och försvarets sjukvårdsstyrelse framhålla, att en rad undersökningar gjorts av ämbetsverken med sikte på sjukhusets nedläggande. Bl. a. har landstinget erbjudits att övertaga sjukhuset men förklarat sig ovilligt härtill. Anledningen till landstingets inställning härvidlag torde vara, att landstinget har för avsikt att snarast utbygga sjukhuset i Skövde till normallasarett, varefter detta sjukhus beräknas kunna övertaga det klientel, som nu är hänvisat till garnisonssjukhuset i Karlsborg. Ytterligare skäl för att landstinget icke önskar övertaga sjukhuset torde vara, att sjukhuset — såsom statsrevisorerna i sin skrivelse framhållit — är i behov av kostsamma underhålls- och moderniseringsarbeten. Av det sagda framgår enligt ämbetsverken att, med hänsyn till den civila sjukvården, en avveckling av garnisonssjukhuset i Karlsborg icke är möjlig att genomföra förrän sjukhuset i Skövde utbyggt. Om ett nedläggande dessförinnan komme till stånd, skulle olägenheterna härav i första hand drabba försvarets egen personal. Beträffande driftkostnaderna framhålla ämbetsverken, att det självfallet vore önskvärt, att sådan ändring i samarbetsavtalet med landstinget komme till stånd, att de av statsrevisorerna påtalade förlusterna å sjukhusdriften till större delen stannade på landstinget. I sådant syfte ha ämbets-

verken i samband med överlåtelsen av garnisonssjukhuset i Skövde fått till stånd en uppgörelse med landstinget, enligt vilken kronan från och med den 1 juli 1954 icke svarar för mer än vanlig legosängsavgift vid vård av försvaret tillhörande personal med undantag av värnpliktiga och tjänstemän tillhörande lönegrad med beteckningen Mha samt musikelever. Förenämnda förluster reduceras härigenom med i runt tal 40 000 kronor för år.

Att i dagens läge vidtaga ytterligare åtgärder i det av riksdagens revisorer angivna syftet bör enligt myndigheterna knappast ifrågakomma. Ämbetsverken komma emellertid självfallet även i fortsättningen att ha sin uppmärksamhet riktad på hithörande spörsmål.

Statskontoret delar revisorerernas åsikt, att frågan om nedläggning av garnisonssjukhuset i Karlsborg och lokalernas disponerande för lämpligt ändamål snarast bör upptagas till avgörande.

Utskottet. De skäl revisorererna åberopat för en nedläggning av garnisonssjukhuset i Karlsborg finner utskottet bärande. En dylik åtgärd synes emellertid, såsom vederbörande militära myndigheter i sitt remissutlåtande framhållit, icke lämpligen böra vidtagas, förrän det av landstinget i Skaraborgs län nyligen övertagna sjukhuset i Skövde utbyggs till normallasarett. Frågan kan således icke sägas ha omedelbar aktualitet. Då utskottet vidare förutsätter att de nämnda myndigheterna fortlöpande följa utvecklingen på förevarande område och ta de initiativ som må vara påkallade, har utskottet ansett sig kunna begränsa sig till att vad i ärendet förevarit för riksdagen omförmåla.

10:o) **Statsbidrag till den halvöppna barnavården.** Under socialdepartementet, § 11, ha revisorererna redogjort för vissa iakttagelser rörande handläggningen av ärenden rörande statsbidrag till driften av anstalter inom den halvöppna barnavården (Del I, s. 121—139).

Utskottet. I denna fråga har utskottet yttrat sig under punkten 28 i sitt av riksdagen numera godkända utlåtande nr 5, varom utskottet velat här erinra.

11:o) **Länsbostadsnämndens i Skaraborgs län förläggning.** Under socialdepartementet, § 12, ha revisorererna funnit övervägande skäl tala för att länsbostadsnämnden i Skaraborgs län, så snart erforderliga lokaler kunna ställas till förfogande, förflyttas från Skara till Mariestad (Del I, s. 139—149).

Utskottet. I denna fråga har utskottet yttrat sig under punkten 135 i sitt av riksdagen numera godkända utlåtande nr 11, varom utskottet velat här erinra.

12:o) **Redovisningen av vissa inkomster under sjätte huvudtiteln.** Under kommunikationsdepartementet, § 14, ha revisorerna förordat, att de på riksstatens inkomstsida under rubriken Uppbörd i statens verksamhet uppförda inkomsttitlarna Förrättningsavgifter vid statens bilinspektion samt Inkomster vid väg- och vattenbyggnadsverket skola ingå bland automobilskattemedlens inkomster (Del I, s. 154—159).

Inledningsvis ha revisorerna erinrat om att tillskapandet av specialstater inom eller vid sidan av riksstaten som regel betingats av önskemålet att inkomster och utgifter inom specialstaten skola korrespondera, vanligen på så sätt att inkomster, som uppburits för ett visst ändamål, icke användas för ovidkommande statliga utgifter. I fortsättningen ha revisorerna lämnat en redogörelse för redovisningen av automobilskattemedlens specialbudget och i anslutning härtill framhållit, att under rubriken Uppbörd i statens verksamhet förekomma två uppbördstitlar, Förrättningsavgifter vid statens bilinspektion samt Inkomster vid väg- och vattenbyggnadsverket, vilka ha direkt eller nära samband med utgifter för väg- och vägtrafikväsendet men likväl icke omfattas av specialbudgeten (s. 154—156). Vidare ha revisorerna lämnat vissa upplysningar om inkomstutfallet alltsedan budgetåret 1948/49 under de angivna inkomsttitlarna samt bl. a. erinrat om att väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, dock utan något resultat, i sina petita för budgetåret 1955/56 upptagit frågan om redovisningen av förrättningsavgifterna (s. 156—158). Härefter ha revisorerna gjort följande uttalande.

Användningen av specialstater inom riksstaten motiveras av att vissa slag av inkomster äro avsedda för vissa däremot svarande utgifter. Redovisningen över specialstater fyller härvid ändamålet att lämna en bild av i vilken utsträckning nämnda syfte förverkligas.

Specialstaten för automobilskattemedlen — den mest betydelsefulla av de kvarstående specialstaterna — har såsom bakgrund ett önskemål om överensstämmelse mellan inbördes sammanhörande inkomster och utgifter, nämligen å ena sidan skatterna på motorfordon och drivmedel och å andra sidan utgifterna för väg- och vägtrafikväsendet. På specialstatens inkomstsida inflyta sålunda fordonsskatt, bensinskatt och den särskilda investeringsavgiften för motorfordon, under det att på utgiftssidan i princip alla kostnader för väg- och vägtrafikväsen uppföras, såsom för vägadministration, vägbyggnader och vägunderhåll, vissa kostnader för polisväsendet m. m. I samband med 1954 års riksdagsbeslut om beskattning av motorfordonstrafiken har denna princip skärpts genom en exaktare beräkning av de utgifter, som böra avräknas mot automobilskattemedlen; exempelvis avföras numera på utgiftssidan även anslaget till Reglering av vissa skador inom väg- och vattenbyggnadsstyrelsens ämbetsområde samt vissa delar av anslagen till pensioner åt befattningshavare i statens tjänst.

Regeln om automobilskattemedlens balansering mot utgifterna för väg- och vägtrafikväsendet synes emellertid i ett hänseende icke helt genomförd. De på riksstatens inkomstsida under rubriken Uppbörd i statens verksamhet uppförda inkomsttitlarna Förrättningsavgifter vid statens bilinspektion samt

Inkomster vid väg- och vattenbyggnadsverket ingå icke bland automobilskattemedlens inkomster, ehuru de utgifter som närmast svara mot nämnda inkomster i sin helhet avföras på automobilskattemedlens utgiftssida. Sålunda avföras mot automobilskattemedlen samtliga utgifter för statens bilinspektion, under det att inkomsterna av inspektionens förrättningar redovisas helt utanför specialstaten. Likaså avföres från automobilskattemedlen hela den del av kostnaderna för vägorganisationen, som belöper på väg- och vägtrafikväsendet, ävensom samtliga utgifter för vägbyggen och vägunderhåll, medan verkets inkomster av vissa administrationstillägg samt inkomsterna av försäljning och uthyrning av vägmark och materiel icke komma till synes i specialstaten.

De här nämnda inkomsterna äro numera av icke obetydlig storleksordning. Under budgetåren 1948/49—1954/55 ha de tillsammans uppgått till mer än 21 miljoner kronor. De ha under nämnda period stigit väsentligt och uppgingo under det senast förflutna budgetåret till sammanlagt mer än 4,3 miljoner kronor. En fortsatt stegring torde vara att vänta: bl. a. torde det nu föreliggande vägbyggnadsprogrammet komma att medföra icke obetydliga intäkter genom försäljning eller uthyrning av överbliven vägmark.

Enligt revisorernas mening står det här påvisade förhållandet icke i överensstämmelse med principerna för automobilmedlens redovisning i övrigt. Det synes därför motiverat, att dessa inkomster tillgodoföras specialstatens inkomstsida.

De inkomster, som inflyta till väg- och vattenbyggnadsverket för exempelvis administrationstillägg, markförsäljningar, skadeersättningar o. d. — vilka inkomster redovisas under den ovan nämnda inkomstiteln — torde som regel utgöra ett slags återbäring på tidigare utgifter för vägarbeten, markinköp m. m., vilka utgifter belastat väganlagen.

Därest den av revisorerna förordade ändringen icke skulle komma till genomförande, synes i varje fall böra övervägas, huruvida icke de sistnämnda inkomsterna borde tillgodoföras vägväsendet såsom uppbördsmedel under vägväsendets anslag.

Utlåtanden ha avgivits av väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, riksräkenskapsverket och 1953 års trafikutredning (Del II, s. 148—152).

Väg- och vattenbyggnadsstyrelsen tillstyrker bifall till revisorernas förslag samt hemställer, att Kungl. Maj:t ville medgiva att till väg- och vattenbyggnadsverket inflytande köpeskillning vid försäljning av fastighet, som förvärvats för vägändamål, må tillgodoföras det anslag och i förekommande fall arbetsföretag, som belastats med kostnaden för vid väg- och vattenbyggnadsverket förvärv av fastighet utgiven köpeskillning.

Riksräkenskapsverket erinrar om att Kungl. Maj:t och riksdagen så sent som år 1954 på grundval av 1951 års utrednings om beskattningen av motorfordonstrafiken förslag och däröver avgivna yttranden prövat frågan om redovisningen av förrättningsavgifterna vid bilinspektionen samt därefter vid 1955 års riksdag avslagit en av väg- och vattenbyggnadsstyrelsen gjord framställning om ändring av redovisningen i den av revisorerna förordade riktningen. Med hänsyn därtill ifrågasätter verket om skäl föreligger för

statsmakterna att nu i anledning av vad som anförts av revisorerna ändra detta sitt ställningstagande. Riksräkenskapsverket anser vidare, att om någon ändring likväl anses böra vidtagas, denna i enlighet med vad riksräkenskapsverket i sitt ovan återgivna uttalande förordat bör innebära, att anslagen till bilinspektionen överflyttas från automobilskattemedlens specialbudget till allmänna budgeten.

Ett inordnande i automobilskattemedlens specialbudget av de med titeln inkomster vid väg- och vattenbyggnadsverket avsedda uppbörsmedlen skulle enligt riksräkenskapsverkets mening innebära en ännu mera opåkallad komplicering av specialbudgetens redovisning.

1953 års trafikutredning finner revisorernas anmärkning mot den gällande regleringen av automobilskattemedlens specialbudget välmotiverad och anser, att den föreslagna ändringen bör komma till stånd. Då emellertid ett av utredningen framlagt förslag om tillskapande av ett anslag för statsbidrag till drift och underhåll m. m. av skyddsanordningar i samma plan mellan järnväg och väg, att avräknas mot automobilskattemedlen, ännu icke föranlett någon Kungl. Maj:ts åtgärd och då detta förslag ur trafikpolitisk synpunkt enligt utredningens mening är än mer angeläget synes en justering av specialstatens reglering böra omfatta både det av revisorerna väckta spörsmålet och statsbidragsfrågan. Utredningen vill därför i nuvarande läge förorda att revisorernas förslag om specialstatens omreglering samt utredningens förslag om de ifrågavarande statsbidragens utbetalande och avräkning mot automobilskattemedel behandlas i ett sammanhang och samtidigt förverkligas.

Utskottet. Syftet med den för automobilskattemedlen inrättade specialstaten är, såsom revisorerna framhållit, att ernå överensstämmelse mellan inbördes sammanhängande inkomster och utgifter, nämligen å ena sidan skatterna på motorfordon och drivmedel och å andra sidan utgifterna för väg- och vägtrafikväsendet. Den sålunda angivna principen har också kommit till uttryck i samband med 1954 års riksdagsbeslut om beskattningen av motorfordonstrafiken, i enlighet varmed ytterligare vissa med vägväsendet sammanhängande utgiftsgrupper överförts till specialstaten. Det av revisorerna påtalade förhållandet att de båda inkomsttitlarna Förrätningsavgifter vid statens bilinspektion samt Inkomster vid väg- och vattenbyggnadsverket alltjämt ligga utanför densamma synes därför icke stå i överensstämmelse med principerna för automobilskattemedlens redovisning i övrigt. Då utskottet ej heller kan finna de skäl som av riksräkenskapsverket anförts för ett bibehållande av denna ordning bärande, får utskottet i likhet med väg- och vattenbyggnadsstyrelsen och 1953 års trafikutredning tillstyrka, att ifrågavarande medel i fortsättningen tillgodoföras nämnda specialstat.

I enlighet härmed hemställer utskottet,
att riksdagen må i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla,
att Kungl. Maj:t ville vidtaga åtgärder i det av utskottet
angivna syftet.

13:o) **Statens bilinspektion.** Under kommunikationsdepartementet, § 15, ha revisorerna berört vissa spörsmål rörande statens bilinspektions organisation och lokalförhållanden m. m. (Del I, s. 159—169).

Utskottet. I denna fråga har utskottet yttrat sig under punkten 24 i sitt av riksdagen numera godkända utlåtande nr 6, varom utskottet velat här erinra.

14:o) **Landshövdingarnas tjänstebostäder.** Under kommunikationsdepartementet, § 16, ha revisorerna redogjort för vissa iakttagelser rörande kostnaderna för ombyggnad och reparation av landshövdingarnas tjänstebostäder samt vidare föreslagit en utredning rörande omfattningen av landshövdingarnas boställsförmån (Del I, s. 169—177).

Inledningsvis ha revisorerna något berört de allmänna bestämmelser angående tjänstebostad, vilka meddelats i statens allmänna avlöningsreglemente, samt redogjort för de särskilda bestämmelser i ämnet, som enligt samma författning gälla för landshövding. Vidare ha revisorerna redovisat vissa uppgifter rörande de olika residensens storlek m. m. ävensom beträffande kostnaderna för underhålls- och reparationsarbeten under budgetåren 1945/46—54/55 samt i anslutning härtill återgivit vissa delar av en av byggnadsstyrelsen den 18 oktober 1955 till revisorerna ställd skrivelse, vari styrelsen bl. a. lämnat vissa kompletterande upplysningar om reparations- och ombyggnadskostnaderna (Del I, s. 170—174). Härefter ha revisorerna gjort följande uttalande.

Enligt bestämmelser i statens allmänna avlöningsreglemente kan till vissa tjänstemän anvisas tjänstebostad, för vilken de i regel har att erlagga på visst sätt bestämd hyra. Landshövdingarnas tjänstebostäder upplåtas emellertid utan vederlag, varjämte ett av Kungl. Maj:t i varje särskilt fall bestämt antal rum för representationsändamål skall möbleras av statsverket.

Flertalet landshövdingebostäder äro inrymda i mycket gamla och ur kulturhistorisk synpunkt värdefulla byggnader. Exempel härpå utgöra de samma i Linköping och Örebro, som äro belägna i slottsbyggnaderna i respektive stad, båda från början av 1500-talet. Det senast uppförda residenset, det i Karlskrona, tillkom år 1909. I det övervägande antalet hus, varom här är fråga, finnas även andra lägenheter, som i allmänhet utnyttjas för länsstyrelsens eller andra statliga organs behov. I vissa fall ha

lokaler dock uthyrt; så är fallet i bl. a. Gävle, där hushållningssällskapet i länet disponerar vissa utrymmen.

Karakteristiskt för samtliga residens är, att de ha betydande rumsantal och stora våningsytor. Lägenheten i Malmö omfattar 24 rum och ett kök om tillhoppa 1 265 m², fördelade på tre våningsplan. Ytterligare tre landshövdingebostäder ha en yta av mer än 1 000 m², och mer än 800 m² ha sammanlagt 14 lägenheter. Den minsta bostaden, den i Stockholm, omfattar 11 rum och 1 kök om totalt 562 m².

Residensen ha tidigare i stor utsträckning befunnit sig i sådant skick, att de icke uppfyllt de krav, som kunna ställas på bostäder i våra dagar. Bl. a. har utrustningen och inredningen varit sådan, att desamma varit synnerligen tungarbetade, en olägenhet som blivit särskilt kännbar med hänsyn till de rådande svårigheterna att anskaffa för skötseln erforderlig personal. Byggnadsstyrelsen har därför under senare år gått i författning om att successivt iståndsätta och modernisera dessa tjänstebostäder. Särskilt kostnadskrävande ha arbetena i Falun, Luleå och Härnösand blivit; dessa ha belöpt sig till 348 000 kronor, 456 000 kronor respektive 398 000 kronor. Orsakerna härtill ha av byggnadsstyrelsen angivits i en ovan återgiven skrivelse, till vilken torde få hänvisas.

De totala utgifterna för ombyggnader samt underhåll av landshövdingarnas tjänstebostäder ha under senaste tioårsperiod utgjort 4 902 700 kronor. Detta belopp har belastat det ordinarie underhållsanslaget i statens fastighetsfond; dock har under budgetåren 1951/52—1954/55 anvisats särskilda anslag härför om sammanlagt 575 000 kronor. För innevarande budgetår har för detta ändamål upptagits ett extra anslag av 200 000 kronor. Kostnaderna för möbler och övrig inredning utgöra tillhoppa 1 443 200 kronor, som utgått från länsstyrelsernas expensanslag. Från detta bestridas även utgifter i förevarande fall för bränsle, lyse och vatten. Någon uppgift om storleken härav kan på skäl, som ovan anförts, icke lämnas.

Revisorerna ha icke — utom i ett i det följande berört fall — ingått i närmare prövning av de av byggnadsstyrelsen vidtagna ombyggnads- och reparationsåtgärderna, men kostnaderna härför äro av en sådan storlek att dessa i och för sig ingiva betänkligheter. I fråga om den ombyggnad, som verkställdes i Luleå, vilja revisorerna ifrågasätta, huruvida byggnaden kan anses ha ett sådant kulturhistoriskt värde, att det varit tillräckligt motiverat att, i syfte att möjliggöra en fortsatt användning av densamma såsom residens, utföra så omfattande arbeten, varom här varit fråga, särskilt som det ur ekonomisk synpunkt otvivelaktigt varit avsevärt fördelaktigare att uppföra en ny, som i alla avseenden fyller de krav, som kunna ställas på bostad av förevarande slag.

Vid en diskussion av landshövdingarnas tjänstebostäder bör icke förbises, att dessa icke blott äro kostnadskrävande för statsverket utan även med hänsyn till sin storlek, planlösning och allmänna karaktär mycket betungande även för boställshavarna, icke minst i ekonomiskt hänseende. Det vill synas, som om residensen enbart för att hållas i representativt skick medföra kostnader, som motsvara en icke obetydlig del av landshövdingarnas representationsbidrag. Över huvud taget måste det antagas, att dessa bostäder i flera fall icke utgöra en löneförmån utan en belastning för vederbörandes ekonomi.

Revisorerna anse likväl icke, att nu angivna omständigheter böra föran-

leda till ett övergivande för landshövdingarnas del av systemet med tjänstebostäder, vilka delvis möbleras av statsverket. Med den ställning länscheferna intaga i respektive län synas nämligen residensen och med dem följande representation vara ett värdefullt medel för landshövdingarna att knyta kontakter med företrädare för olika kategorier av länets befolkning samt för att förmedla kontakt dem emellan. Landshövdingarna synas bl. a. på grund härav ur tjänstesynpunkt vara i behov av bostäder, som i allmänhet icke stå att uppbringa på den öppna hyresmarknaden.

Såsom tidigare nämnts avser byggnadsstyrelsen att successivt istånd-sätta och modernisera residensen. Det är självfallet, att de kulturhistoriska synpunkterna därvid böra tillmätas betydelse. Vilken vikt dessa böra få, måste vara beroende av ett bedömande i varje särskilt fall. Nämda synpunkter böra emellertid vägas mot andra på spörsmålet inverkan de faktorer, varvid de med arbetena förbundna kostnaderna icke böra skjutas i bakgrunden. Beaktas bör, att även om betydande belopp användas för ändamålet det med hänsyn till bl. a. byggnadernas ålderdomliga prägel icke torde vara möjligt att åstadkomma tjänstebostäder, som i alla väsentliga avseenden fylla nutida krav. I betraktande härav och med tanke icke minst på driftkostnaderna såväl för statsverket som för boställshavarna bör enligt revisorernas mening möjligheten att uppföra en helt ny byggnad icke förbises. En sådan åtgärd synes dock icke behöva innebära, att den såsom landshövdingens tjänstebostad nu använda lägenheten skall stå outnyttjad för framtiden. Densamma torde tvärtom kunna få en mindre kostnadskrävande användning, t. ex. såsom tjänsterum eller för kulturellt ändamål. — Såsom av det föregående framgår har landshövdingens i Vänersborg tjänstebostad under innevarande år undergått en omfattande reparation. Mot dessa arbeten synes i och för sig icke vara något att invända. Enligt revisorernas mening kan det likväl ifrågasättas, huruvida icke länsstyrelsen, som står inför nödvändigheten att anskaffa ytterligare lokaler, skulle åtminstone delvis ha kunnat få sina behov härutinnan tillgodosedda genom ianspråktagande av denna bostad, som genom sin planlösning m. m. synes mera lämplig såsom tjänsterum än som bostad.

Revisorerna vilja till slut beröra ett annat spörsmål, som sammanhänger med landshövdingarnas tjänstebostäder och som av byggnadsstyrelsen behandlats i det föregående, nämligen omfattningen av boställsförmånen. I denna ingå ofta, förutom själva bostaden, jämväl smärre lägenheter och utrymmen eller trädgård m. m., för vilka landshövdingarna kunna uppbära inkomster. I likhet med byggnadsstyrelsen anse revisorerna, att dylika förmåner icke böra utgå. Dessa synas emellertid i vissa fall ha tillkommit i sådan ordning, att beslut i ämnet icke bör meddelas, innan rättsfrågan klarlagts. Detta synes böra ske genom en på en gång utförd utredning beträffande samtliga de residens, som med beaktande av i det föregående anförda synpunkter även i fortsättningen böra bibehållas för sitt nuvarande ändamål. Därefter torde boställsförmånens omfattning i varje särskilt fall böra fastställas.

Utlåtanden ha avgivits av statskontoret, byggnadsstyrelsen, överståthållarämbetet och länsstyrelserna i Södermanlands, Kristianstads, Malmöhus, Göteborgs och Bohus, Älvsborgs, Värmlands, Kopparbergs, Jämtlands och

Norrbottnens län (Del II, s. 164—186).

Statskontoret har — mot bakgrunden av de anmärkningsvärt höga kostnaderna för renovering och underhåll av landshövdingarnas bostäder — funnit det realistiskt, att man, när fråga om istandsättning och modernisering av residens härefter uppkommer, överväger att i stället uppföra nybyggnad.

Byggnadsstyrelsen anför i fråga om dessa kostnader bl. a. följande.

Underhållskostnaderna per år för invändiga arbeten motsvarar i genomsnitt under tioårsperioden 5: 70 kronor per m² lägenhetsyta. Upplysningsvis kan nämnas att vid nu tillämpade regler för bestämmande av hyrorna för nya bostadsfastigheter inräknas i hyran vid statlig belåning underhållskostnaderna med ett belopp motsvarande omkring 4 kronor per m² lägenhetsyta och år. Då denna kostnad är hänförlig till nyproducerade byggnader, måste man för ett äldre bostadsbestånd räkna med en väsentligt högre siffra. Underhållet av landshövdingebostäderna kan i betraktande av byggnadernas karaktär och ålder i huvudsak anses jämförliga med underhållskostnaderna för bostadshus i allmänhet. Den för residensen redovisade kostnaden per m² kan vid här angivna förhållanden betraktas som skälig.

Genomsnittskostnaderna för utförda istandsättningsarbeten uppgår till 225 kronor per m² lägenhetsyta inom de fjorton residens, som styrelsen nu anser vara så upprustade, att de i stort sett motsvara de krav, som måste ställas på bostäder av denna art. Utgår man från de beräknade kostnader för uppförande av nya landshövdingebostäder, som i det följande framlägges, är istandsättningskostnaderna fördelaktiga. Givetvis har dessa kostnader varierat beroende på byggnadernas beskaffenhet, ålder och allmänna tillstånd. Ombyggnaden av residenset i Luleå, vilken uppvisar den högsta kostnaden per m² lägenhetsyta, nämligen 564 kronor, motsvarar dock endast ca 60 procent av den kostnad, som uppförandet av en nybyggnad skulle ha betingat, trots det synnerligen dåliga tekniska tillstånd, vari byggnaden före ombyggnaden befann sig.

Vad angår ombyggnaden av residenset i Luleå framhåller styrelsen, att såväl styrelsen som landsantikvariern i länet bedömt byggnadens kulturhistoriska värde så stort, att den borde bibehållas. Vidare framhålles att någon lämpligare användning av byggnaden än som landshövdingeresidens icke synes föreligga. Dessa synpunkter understrykes också starkt av *länsstyrelsen i Norrbottens län*, som härvid åberopar uttalanden av *landsantikvariern* och *länsarkitekten* i länet.

Riktigheten av revisorernas uttalande, att landshövdingarnas tjänstebostäder på grund av sin storlek, planlösning och allmänna karaktär ofta bliva betungande även för boställshavarna vitsordas av länsstyrelserna i *Kristianstads*, *Malmöhus*, *Göteborgs* och *Bohus*, *Älvsborgs*, *Värmlands* och *Jämtlands län*.

Å andra sidan har vad revisorerna anført om fördelarna av att bibehålla systemet med tjänstebostäder vunnit anslutning av ett flertal remissmyndigheter.

Överståthållarämbetet och länsstyrelserna i *Södermanlands, Göteborgs och Bohus, Värmlands, Kopparbergs och Norrbottens län* ha uttalat sig för att residensbyggnaderna i framtiden böra bibehållas som landshövdingebostäder.

Slutligen må nämnas att den ifrågasatta utredningen rörande omfattningen av landshövdingarnas boställsförmån icke mött gensaga från någon remissinstans.

Utskottet. Såsom av revisorerna under förevarande paragraf erinrats bör vid en diskussion av frågan om landshövdingarnas tjänstebostäder ej förbises, att desamma icke blott äro kostnadskrävande för statsverket utan även med hänsyn till sin storlek, planlösning och allmänna karaktär mycket betungande för boställshavarna, icke minst i ekonomiskt hänseende. Angivna omständigheter ha dock icke vare sig revisorerna eller de hörda remissmyndigheterna ansetts böra föranleda ett frångående för landshövdingarnas del av systemet med tjänstebostäder, delvis möblerade genom statsverkets försorg. Utskottet, som delar den uppfattning som därvid kommit till uttryck, anser det likväl med hänsyn till de påtalade höga kostnaderna för vidtagna ombyggnads- och reparationsåtgärder vid skilda residens motiverat, att vid den av byggnadsstyrelsen planerade successiva istandsättningen och moderniseringen av övriga residens möjligheten beaktas att uppföra helt nya byggnader i stället för de gamla. De senare synas därvid kunna komma till användning på sådant sätt, att eventuella reparationskostnader samt driftkostnader ej bliva så höga som vid deras nuvarande användning. Utskottet förutsätter sålunda att berörda frågor av byggnadsstyrelsen ägnas fortlöpande uppmärksamhet.

Vidkommande den av revisorerna berörda frågan om boställsförmånernas omfattning finner utskottet, i likhet med remissmyndigheterna, desamma i ett sammanhang böra upptagas till omprövning, vilket dock såsom revisorerna framhållit, torde kunna ske först sedan rättsfrågan klarlagts. Beträffande den lämpligaste formen för en dylik prövning torde det få ankomma på Kungl. Maj:t att taga ställning.

Under åberopande av vad sålunda anförts hemställer utskottet,

att riksdagen må i skrivelse till Kungl. Maj:t giva till känna vad utskottet anför.

15:o) **Inkomster av rusdrycksförsäljningsmedel av detaljhandelsbolag.** Under finansdepartementet, § 18, ha revisorerna ansett en eventuell framtida ändring av förordningen angående omsättnings- och utskänkningskatt å rusdrycker böra kompletteras med sådana övergångsbestämmelser, att staten tillkommande skatt oavkortad inlevereras till statsverket (Del I, s. 191—197).

Inledningsvis ha revisorerna erinrat om att 1954 års riksdag beslutade om höjning fr. o. m. den 1 april samma år av spritbeskattningen, varefter en redogörelse lämnats för vad de i anledning härav utfärdade bestämmelserna inneburit för detaljhandelsbolagens del (s. 191—192). I anslutning härtill redovisas innehållet i en promemoria angående värdering av systembolagens lager i balansräkningen, vilken promemoria kontrollstyrelsen tillställt revisorerna (s. 192—195). Härefter ha revisorerna gjort följande uttalande.

Statens inkomster av försäljningen av rusdrycker redovisas i statsbudgeten å titlarna Omsättnings- och utskänkningsskatt å spritdrycker respektive vin samt Rusdrycksförsäljningsmedel av partihandelsbolag respektive detaljhandelsbolag. Å sistnämnda titel inlevereras den handelsvinst, som uppkommit i detaljhandelsbolags verksamhet, sedan föreskriven fondavsättning, avskrivning och utdelning till aktieägarna ägt rum. Denna inkomstitel var för budgetåret 1954/55 upptagen med 35 miljoner kronor.

En höjning av omsättnings- och utskänkningsskatten å rusdrycker genomfördes fr. o. m. den 1 april 1954. Därvid föreskrevs i en övergångsbestämmelse till den nya förordningen i ämnet att den, till vilken detaljhandelsbolag överlåtit tillstånd till utskänkning av rusdrycker, var skyldig att erlägga skatt för sitt lager av dylika drycker med belopp motsvarande den omsättnings- och utskänkningsskatt, som skulle utgå enligt förordningen, dock med rätt för honom att därvid avräkna vad med tillämpning av förut gällande bestämmelser erlagts i skatt för samma lager. Någon motsvarande föreskrift meddelades icke för detaljhandelsbolag. Övergångsbestämmelserna överensstämde i stort sett med dem, som utfärdats vid tidigare genomförda höjningar av spritbeskattningen. I motsats till vad förut ägt rum, skedde emellertid icke någon uppvärdering av systembolagens utgående lager av rusdrycker, utan dessa upptogs per den 31 december 1954 till belopp ungefärligen motsvarande värdet före skattehöjningen. Skälen härtill ha av kontrollstyrelsen utförligt redovisats i en till revisorerna ingiven och i det föregående återgiven promemoria.

Med anledning av vad sålunda förekommit få revisorerna som sin mening framhålla, att de av kontrollstyrelsen framförda företagsekonomiska synpunkterna knappast äro relevanta i detta sammanhang. Förevarande spörsmål bör utslutande bedömas såsom skattetekniskt. Enligt revisorernas uppfattning borde en föreskrift liknande den nyss omnämnda ha meddelats även för detaljhandelsbolagen. Härigenom hade skyldighet förelegat för dessa att inleverera belopp motsvarande skattehöjningen. Att någon dylik föreskrift icke lämnats sammanhänger uppenbarligen med det förhållandet, att det allmänna vid tidigare skattehöjningar i stort sett kunnat tillgodogöra sig dessa genom bl. a. stegrad rörelsevinst för detaljhandelsbolagen, vilken inlevererats till statsverket. Såvitt revisorerna kunnat finna, synes emellertid ej heller ett dylikt förfarande helt invändningsfritt, då frågan är om belopp, som utgöres av staten tillkommande skatt. Systembolagens uppgift i detta sammanhang har varit att fungera som uppborgsmyndighet för en indirekt skatt, som oavkortad skall inlevereras till statsverket.

Kontrollstyrelsen har framhållit, att en uppskrivning av systembolagens lager med hänsyn till 1954 års skattehöjning å spritdrycker skulle ha inne-

burit, att det nya systemaktiebolaget, som efter fusion skulle övertaga systembolagens tillgångar och skulder, skulle ha avhänts omkring sju miljoner kronor. Detta belopp avser bolaget att använda till bl. a. ombyggnader, inköp av inventarier, engångsersättningar till personal m. m. Med anledning härav må framhållas att staten visserligen har att såsom huvudsaklig ägare av det nya systemaktiebolaget ansvara för att detta erhåller erforderligt rörelsekapital till sitt förfogande. Detta bör emellertid, om så erfordras, ske i annan ordning och icke på sätt nu ägt rum. Då statsmakterna emellertid genom att godtaga den av riksräkenskapsverket till Kungl. Maj:t ingivna inkomstberäkningen å titeln Rusdrycksförsäljningsmedel av detaljhandelsbolag och motiven härför måste anses ha godkänt det här anmärkta förfarandet, ha revisorerna funnit sig icke böra framställa något yrkande i förevarande fall. Revisorerna anse dock, att vid en eventuell framtida ändring av förordningen angående omsättnings- och utskänkningskatt å spritdrycker och vin övergångsbestämmelser i enlighet med vad här förordats böra meddelas. Vad sålunda förekommit, ha revisorerna ansett sig för riksdagen böra omförmäla.

Utlåtanden ha avgivits av statskontoret, riksräkenskapsverket, kontrollstyrelsen och nya systemaktiebolaget (Del II, s. 186—191).

Statskontoret och riksräkenskapsverket anser det angeläget, att de av revisorerna anförda synpunkterna vinna beaktande vid en eventuell kommande skattehöjning.

Kontrollstyrelsen erinrar om att en omläggning av beskattningen enligt revisorernas förslag skulle påverka systembolagets likviditet och — såsom revisorerna påpekat — i vissa fall göra det nödvändigt för statsmakterna att i särskild ordning ställa rörelsekapital till systembolagets förfogande. Vilka fördelar — fränsett rent bokföringstekniska — som härigenom skulle uppnås synes oklart. Den föreslagna omläggningen skulle dessutom öva inflytande på systembolagets årsvinst och därmed även på vederbörande kommuners skatteinkomster av systembolagsrörelsen. Med hänsyn till det anförda är kontrollstyrelsen för sin del icke beredd att tillstyrka revisorernas föreliggande förslag. Om förslaget likväl av principiella skäl skulle anses böra genomföras, bör detta enligt kontrollstyrelsens mening i varje fall icke ske utan ett närmare övervägande av de praktiska konsekvenserna av den ifrågasatta omläggningen.

Nya systemaktiebolaget erinrar om att man vid tidigare höjningar av rusdrycksbeskattningen icke ålagt systembolag att erlagga skatt för inneiggande lager och anser, att starka skäl talar för att allt framgent förfara på samma sätt. Vad angår spørsmålet om att systembolagens lager per den 31 december 1954 icke uppskrevos i samband med höjningen av spritbeskattningen, erinrar bolaget om att varken rusdryckslagstiftningen eller de bestämmelser, som i övrigt gälla för bolaget eller gällde för de gamla bolagen, upptaga inskränkningar i handlingsfriheten beträffande lagervärderingen.

Att en dold reserv av detta begränsade slag tillfälligt skapas kan därför enligt bolaget med hänsyn till omständigheterna rimligen icke väcka befogad kritik.

Utskottet. Såsom av den lämnade redogörelsen framgår meddelades i samband med höjningen fr. o. m. den 1 april 1954 av omsättnings- och utskänkningskatten å rusdrycker vissa övergångsbestämmelser, innebärande att den till vilken detaljhandelsbolag överlåtit tillstånd till utskänkning av rusdrycker vore skyldig att enligt särskilda beräkningsgrunder erlægga skatt för sitt lager av dylika drycker. Genom att motsvarande föreskrifter icke meddelades för detaljhandelsbolag, skedde en viss reservering av vinstmedel hos desamma, avsedda att överföras till det beslutade nya systemaktiebolaget för täckande av vissa engångskostnader vid bolagets start. Såsom revisorerna framhållit torde emellertid dessa belopp — såsom skattemedel — ha bort oavkortade inlevereras till statsverket. Det av kontrollstyrelsen och nya systemaktiebolaget tillämpade förfaringssättet synes sålunda ej ha stått i överensstämmelse med grunderna för gällande regler för rusdrycksförsäljningen.

Med anledning av vad sålunda förevarit vill utskottet i likhet med revisorerna — vilkas synpunkter även delas av riksräkenskapsverket och statskontoret — understryka angelägenheten av att vid en eventuell framtida ändring av förordningen angående omsättnings- och utskänkningskatt å spritdrycker och vin övergångsbestämmelser av den av revisorerna angivna innebörden meddelas.

I enlighet härmed hemställer utskottet,

att riksdagen må i skrivelse till Kungl. Maj:t giva till känna vad utskottet anfört.

16:o) **Redovisningen av inkomsterna av statens gruvegendom.** Under finansdepartementet, § 19, ha revisorerna föreslagit, att en särskild inkomstpost för inkomsterna från statens gruvegendom uppföres under den å riksstatens inkomstsida upptagna rubriken Uppbörd i statens verksamhet (Del I, s. 197—202).

Efter att inledningsvis ha erinrat om att den på riksstatens inkomstsida uppförda inkomstrubriken Uppbörd i statens verksamhet omfattar uppbördsmedel hos vissa myndigheter, som icke organiserats såsom ämbetsverk, ha revisorerna lämnat en redogörelse för de inkomster som inflyta av statens gruvegendom och sättet för deras redovisning (s. 197—201). Härefter ha revisorerna gjort följande uttalande.

Inkomstrubriken Uppbörd i statens verksamhet omfattar uppbördsmedel hos ett stort antal myndigheter, i den mån medlen icke alltjämt tillgodoföras anslag på riksstatens utgiftssida. För sistförflutna budgetår äro inkomsttit-

larna under nämnda rubrik 48 till antalet. Flera av dem äro av relativt begränsad storleksordning; under var och en av 5 titlar redovisas mindre än 100 000 kronor och under envar av 22 titlar mellan 100 000 och 1 000 000 kronor. Bland de sistnämnda förekommer titeln Inkomster vid Sveriges geologiska undersökning, huvudsakligen avseende ersättningar för av ämbetsverket utförda uppdrag.

Vissa inkomster av statens gruvegendom redovisas under inkomster av Fonden för statens aktier, nämligen i den mån inkomsterna härleda sig från gruvdrift i aktiebolagsform med statsverket som aktieägare. Så är fallet med de betydande belopp, som inflyta från malmfälten i Norrbotten. Statsverkets övriga inkomster av gruvegendomen komma emellertid icke till synes på riksstaten; i avsaknad av särskild inkomsttitel tillgodoföras medlen Diverse inkomster, underrubriken Övriga diverse inkomster.

Nämnda förhållande torde ha sin naturliga förklaring däruti, att någon gruvrörelse icke bedrivits av staten själv och att inkomsterna av den vedertagna driftformen, utarrendering, tidigare varit relativt obetydliga. Vid den malmletning, som bedrivits av Sveriges geologiska undersökning under de senaste decennierna, ha emellertid värdefulla malmfyndigheter uppdagats, vilka numera lämna avsevärda inkomster dels genom ökade arrenden, dels genom den s. k. legodriften, som under de senaste krigsåren igångsattes på statens egen risk för att öka landets tillgång på svåråtkomliga metaller. Ökad efterfrågan på malmer och stegrade metallpriser ha medverkat till att dessa inkomster erhållit större betydelse. Arrendeinkomsterna ha under den senaste 10-årsperioden stigit från omkring 100 000—200 000 kronor till 1,6 miljoner kronor per år. Legodriften har under åren 1941—1954 lämnat inkomster på omkring 40 miljoner kronor, därav närmare 19 miljoner kronor i överskott. För år 1954 utgjorde inkomstsiffran för legodriften mer än 8,4 miljoner kronor, ett belopp som mångdubbelt täckte de för samma år erforderliga investeringarna. Inkomsterna av arrenden och av legodriften kunna alltså numera beräknas till omkring 10 miljoner kronor per år, från vilket belopp dock vissa investeringskostnader och skatteutgifter böra avräknas.

Med hänsyn till de ändrade förhållanden, som inträffat beträffande inkomsterna från statens gruvegendom, synes det revisorerna önskvärt, att dessa komma till synes på riksstatens inkomstsida. Revisorerna föreslå, att en särskild inkomstpost för ändamålet uppföres under rubriken Uppbörd i statens verksamhet.

Utlåtanden ha avgivits av riksräkenskapsverket och kommerskollegiet (Del II, s. 192 och 193).

Riksräkenskapsverket anser att gruvinkomsternas redovisning bland egentliga statsinkomster närmast är att betrakta såsom en provisorisk anordning, som tillämpas i avbidan på prövningen av den av gruvorganisationskommittén väckta frågan om inrättande av en särskild statlig kapitalfond för redovisningen av statens gruvegendom. Man skulle självfallet för inkomsterna av denna egendom kunna uppföra en särskild titel under rubriken diverse inkomster. Enligt riksräkenskapsverkets mening kunna dock

skäl knappast anses föreligga att vidtaga någon ändring förrän frågan om dessa inkomsters redovisning kan definitivt lösas i samband med att nyssnämnda förslag upptagas till avgörande.

Kommerskollegiet har däremot intet att erinra mot revisorernas förslag.

Utskottet. Av den lämnade redogörelsen framgår, att inkomsterna av statens gruvegendom under senare år utvisat en kraftig stegring, främst till följd av den s. k. legodriftens ökade omfattning. Såsom revisorerna framhållit synes det mindre tillfredsställande, att detta förhållande icke kommer klart till synes på riksstatens inkomstsida. Då utskottet ej heller finner de skäl som av riksräkenskapsverket anförts mot en omläggning beträffande redovisningen av ifrågavarande medel bärande, anser utskottet i likhet med revisorerna en ändring härutinnan motiverad. En på lämpligt sätt utformad särskild redovisning av desamma synes därför böra komma till stånd.

Utskottet hemställer,

att riksdagen må i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville vidtaga åtgärder i det av utskottet angivna syftet.

17:o) **Tullverkets kustbevakning.** Under finansdepartementet, § 20, ha revisorerna förordat en snar omprövning av kustbevakningsorganisationen (Del I, s. 202—224).

Utskottet. Beträffande denna fråga kommer utskottet framdeles att avgiva utlåtande, vilket utskottet härmed får för riksdagen anmäla.

18:o) **Förvaltning m. m. av vissa statliga fonder.** Under finansdepartementet, § 21, ha revisorerna funnit starka skäl tala för att en utredning om de statliga donationsfondernas och vissa i redovisningshänseende därmed likställda fonders förvaltning, placering, redovisning m. m. snarast bör äga rum (Del I, s. 224—237).

Inledningsvis ha revisorerna erinrat om innehållet i bestämmelserna angående placering av under statskontorets förvaltning stående fonder samt om att den statliga fondförvaltningen och vissa därmed sammanhängande förhållanden vid ett par tillfällen tidigare behandlats av riksdagens revisorer, vilket föranlett vissa utredningar från Kungl. Maj:ts sida (s. 224—227).

Revisorerna ha vidare redovisat vissa från statskontoret inhämtade uppgifter om de donationsfonder, som handhavas av detta ämbetsverk, ävensom i anslutning härtill lämnat vissa tabellariska uppgifter rörande fondernas tillgångar, skulder och behållning per den 30 juni 1955, avkastningen

av placerade tillgångar i procent räknat samt angående vissa statsinstitutioners m. fl. medelsplacering (s. 228—230). I anslutning härtill ha revisorerna lämnat en översikt över de bestämmelser m. m., som gälla för nämnda institutioners medelsplacering (s. 230—235). Härefter ha revisorerna gjort följande uttalande.

Frågan om den statliga fondförvaltningen och vissa därmed sammanhängande förhållanden ha vid ett par tillfällen behandlats av riksdagens revisorer, som ansett sig böra göra vissa uttalanden i ämnet. De utredningar, som med anledning därav kommit till stånd, synas emellertid i stort sett icke ha föranlett någon Kungl. Maj:ts åtgärd.

Årets revisorer ha funnit sig ånyo böra till granskning upptaga vissa hithörande spörsmål; därvid har uppmärksamheten främst riktats på de s. k. donationsfonderna och vissa i redovisningshänseende därmed likställda fonder. Den myndighet, som har att förvalta det största antalet dylika fonder, torde vara statskontoret, men bestyren härmed ha även anförtrotts andra statliga organ.

I det föregående har lämnats en redogörelse för de bestämmelser och den praxis, som reglera olika fondförvaltares ämbetsbefattning i förevarande avseenden. För jämförelses skull ha även medtagits vissa icke statliga donationsfonder — Nobelstiftelsen, vars stadgar dock stadfästas av Kungl. Maj:t, samt de s. k. jubileumsfonderna. Den av revisorerna lämnade redovisningen är närmast avsedd som en exemplifiering — en fullständig redovisning skulle i detta sammanhang föra för långt — men den torde vara tillräcklig för att giva en bild av förhållandena på detta område. Medan för statskontoret och humanistiska fonden gälla detaljerade föreskrifter om kapitaltillgångarnas placering m. m., synas i övrigt i flera fall några direkta bestämmelser i ämnet icke ha meddelats, om undantag göras för en av Kungl. Maj:t år 1954 utfärdad kungörelse rörande mottagandet av donationer samt i anslutning därtill av riksräkenskapsverket lämnade anvisningar rörande bokföringen. Att märka är även en betydande inbördes skiljaktighet i de meddelade föreskrifternas innehåll: de för statskontoret gällande, delvis från år 1877, tillåta icke placering av fondtillgångar i aktier — statskontoret har i väsentlig omfattning placerat de av ämbetsverket förvaltade fonderna i obligationer; humanistiska fondens stadgar medgiva däremot, att viss del av kapitalmedlen må användas för inköp av aktier och förlagsbevis.

Enligt revisorernas mening kunna de redovisade förhållandena knappast anses tillfredsställande. Det måste sålunda anses mindre lämpligt, att vissa myndigheter handha fondmedel av betydande storlek utan att några reglerande föreskrifter om fondförvaltningen i stort sett lämnats. Tillräckliga skäl för de åtskillnader, som föreligga i givna bestämmelsers sakliga innehåll, synas vidare icke vara för handen. Enligt revisorernas mening bör en bättre ordning i förevarande avseenden eftersträvas; fördens skull synes frågan om den statliga förvaltningen av donationer böra göras till föremål för en särskild utredning. Till grund för denna torde böra upprättas en översiktlig redogörelse för de av de olika statsmyndigheterna förvaltade fondmedlens storlek, gällande föreskrifter om förvaltning och revision m. m. Visserligen har en dylik berättelse i viss mån lämnats i statskontorets utlåtande den 20 september 1929 i fråga om grunderna för den olika verk

och myndigheter åliggande placeringen av statsverkets jämte därtill hörande fonders kapital, men densamma är numera, i varje fall delvis, föråldrad.

En fråga, som självfallet bör uppmärksammas särskilt vid en utredning i detta ämne, är reglerna om fondmedlens placering. Den förändring i penningvärdet, som inträffat sedan slutet av 1930-talet, innebär, att det reella värdet av de utav statskontoret förvaltade fonderna minskat avsevärt. En konsekvens härav är, att donationsmedlen icke i samma utsträckning som tidigare förmå att bestrida utgifterna för de samhällsnyttiga ändamål, för vilka desamma äro avsedda, eller med andra ord: möjligheterna att tillgodose donatorernas yttersta vilja beskäras. En följd av denna utveckling kan bli, att statsverket kan nödgas träda emellan och deltaga i kostnaderna. Det förtjänar att erinras, att redan 1926 års revisorer framhöllo, att de bestämmelser, som gälla för statskontorets ämbetsåligganden härutinnan, i hög grad äro föråldrade. Även årets revisorer anse, att desamma böra ersättas med mera tidsenliga föreskrifter.

Hur donationskapitalen böra placeras med hänsyn till den framtida ekonomiska utvecklingen är ytterst en bedömningsfråga. Först i efterhand kan resultatet med säkerhet fastställas. Det förefaller emellertid att döma av utvecklingen under de senaste decennierna, som om en stel långtidsplacering i obligationer och motsvarande tillgångar med fasta nominella värden icke skulle vara så fördelaktig, att denna placeringsform bör utnyttjas i den utsträckning, som fallet är f. n. En större variation, när det gäller valet av placeringsobjekt, synes böra eftersträvas. Fondmedlen torde, med beaktande i förekommande fall av donators vilja böra fördelas på olika tillgångar, så att fördelaktig avkastning, väl avvägd riskfördelning och bevarande av realvärdet i görligaste mån uppnås. Till det närmare innehållet i dylika regler ha revisorerna emellertid ej ansett sig böra taga ställning liksom ej heller till frågan om i vilken omfattning det kan vara lämpligt att utfärda för de olika myndigheterna gemensamma regler i ämnet.

Med spörsmålet om fondmedlens placering sammanhänger på sitt sätt frågan om hur fondförvaltningen i administrativt avseende bör vara anordnad. En ökad placeringsfrihet torde nämligen, i varje fall för de större fondförvaltande myndigheterna som icke lämpligen kunna anlita utomstående expertis, böra förutsätta, att desamma i personellt avseende äro så utrustade, att tillräcklig finansiell sakkunskap står till förfogande vid valet av placeringsobjekt. Då revisorerna icke ansett sig böra taga ställning till hur reglerna om kapitaltillgångarnas placering böra utformas, finna revisorerna icke anledning att ingå i prövning härav eller giva sitt förord åt någon bestämd förvaltningsform. Olika alternativ kunna emellertid övervägas. Ett är att anförtro bestyren beträffande samtliga fonder åt en myndighet; ett annat är att överlåta denna till den myndighet, dit en viss fond närmast hör. En tredje möjlighet är att bibehålla den nuvarande anordningen, vilken väl närmast innebär en kombination av dessa båda alternativ.

Övervägas bör även huruvida statsverket i fortsättningen bör mottaga donationer av ringa storlek och åtaga sig de bestyr, som följa därmed, eller donationer, vilkas huvudsyfte är sådant, att det icke ankommer på statlig myndighet att tillgodose detsamma.

Revisorerna ha här i främsta rummet beaktat vissa förhållanden, som sammanhånga med förvaltningen av donationsmedel och i redovisningshänseende därmed likställda tillgångar, som ställts till statliga myndigheters

förfogande. Den utredning, som enligt revisorernas mening bör komma till stånd, bör även, därest skäl visa sig härför föreligga, kunna till prövning upptaga frågor, som avse andra statliga fonder, som kunna beröras av här behandlade spörsmål.

Revisorerna anse sålunda, att starka skäl tala för att en utredning om här avsedda fonders förvaltning, placering, redovisning m. m. snarast bör äga rum.

Utlåtanden ha avgivits av *statskontoret* och *riksräkenskapsverket* (Del II, s. 276 och 277), vilka förklarar sig i allt väsentligt dela revisorernas uppfattning.

Utskottet. I likhet med de i ärendet hörda remissmyndigheterna anser utskottet starka skäl tala för att de bestämmelser och den praxis som reglera förvaltningen av de av revisorerna angivna fonderna bliva föremål för en allsidig omprövning. En sådan synes, såsom revisorerna föreslagit, lämpligast kunna ske genom en särskild utredning, varvid speciellt bör uppmärksammas frågan om fondmedlens placering och i vad mån statsverket i fortsättningen bör åtaga sig förvaltningsbestyret med donationer av exempelvis ringa storlek eller med syfte av sådan art, att det icke ankommer på statlig myndighet att tillgodose detsamma.

Under åberopande av det anförda hemställer utskottet,

att riksdagen må i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville föranstalta om utredning i det av revisorerna angivna syftet.

19:o) **Grunderna för statsbidrag till yrkesundervisningen.** Under eklestastikdepartementet, § 22, ha revisorerna funnit det angeläget att en omläggning till större likformighet av statsbidragsgrunderna inom yrkesskolväsendet genomföres så snart ske kan (Del I, s. 238—245).

Inledningsvis ha revisorerna erinrat om att 1955 års riksdag fattade beslut om utbyggnaden av yrkesutbildningen, i samband varmed betydande förenklingar i statsbidragssystemet genomförts. Då ifrågavarande reform icke avsåg yrkesskolväsendet i dess helhet och då inom vissa områden andra statsbidragsbestämmelser således alltjämt gälla, ha revisorerna funnit det vara av intresse att verkställa och redovisa en jämförelse mellan de statsbidragssystem, som tillämpas inom olika områden av yrkesskolväsendet (s. 238—243). Härefter uttala revisorerna följande.

Den lämnade redogörelsen ger vid handen, att statsbidrag för närvarande utgår efter i hög grad skiftande grunder inom olika grenar av yrkesskolväsendet. Detta är särskilt påfallande i fråga om engångskostnader för anskaffande av byggnader, inventarier och första uppsättningen stadigvarande undervisningsmateriel. Beträffande byggnader utgår sålunda statsbidrag med tre fjärdedelar av kostnaden vid lantbruksundervisningsanstalter, med hälften av kostnaden vid centrala verkstadsskolor och enligt de för folk-

skolan gällande grunderna jämte vissa tillägg vid den yrkesförberedande linjen av försöksskolan (klass 9 y), medan över huvud taget intet byggnadsbidrag utgår till andra yrkesskolor. Särskilt statsbidrag till inventarier synes endast utgå till centrala verkstadsskolor och klass 9 y. Till engångsanskaffning av stadigvarande undervisningsmateriel utgår statsbidrag med hälften eller i undantagsfall högst två tredjedelar av kostnaden vid kommunala yrkesskolor, med nio tiondelar av kostnaden vid centrala verkstadsskolor och med tre fjärdedelar av kostnaden vid lantbruksundervisningsanstalter, medan sådant bidrag endast i begränsad omfattning utgår i klass 9 y. Till handelsgymnasier utgår icke något bidrag i nu nämnda hänseenden.

Revisorerna vilja ifrågasätta, om dessa stora ojämnheter beträffande statsbidragen till engångskostnader till fullo motiveras av olikheter i undervisningens ändamål och utformning. Innevarande års riksdag har redan beslutat hemställa, att Kungl. Maj:t måtte taga frågan om byggnadsbidrag till yrkesskolorna under förnyat övervägande. Enligt revisorernas mening bör i samband därmed även upptagas frågan om åstadkommande av mera enhetliga normer för byggnadsbidrag och statsbidrag till andra engångskostnader inom yrkesskolväsendet i dess helhet. För klass 9 y torde dock alltjämt böra tillämpas de för folkskolan gällande grunderna.

Statsbidragen till andra årliga driftkostnader än lärarlöner utgå likaledes efter olika grunder, vilka dock i viss mån torde föranledas av olikheter i skolornas organisation och utformning av undervisningen. Det bör likväl enligt revisorernas mening vara möjligt att för varje skolform fastställa ett enda bidrag, avsett att täcka samtliga ifrågavarande driftkostnader. Det kan sålunda ej vara motiverat att vid lantbruksundervisningsanstalterna ha ett särskilt bidrag för arvoden åt skolläkare och ett bidrag till andra driftkostnader. Dessa bidrag böra i någon form kunna sammanslås.

Statsbidragen till lärarlöner ha numera vid yrkesskolorna maximerats till visst belopp för heltidskurs eller visst belopp för undervisningstimme under deltidskurs. Om de faktiska utgifterna för löner äro lägre än de varå bidragen beräknats, skall dock statsbidraget reduceras i förhållande härtill. Genom detta system undvikes en ytterst betungande granskning av de i varje särskilt fall utgående lönerna, innan slutligt statsbidrag kan utbetalas. Ett liknande system tillämpas även för sjömansskolor och för yrkeslärare i klass 9 y.

Vid övriga här redovisade skolformer, nämligen centrala verkstadsskolor, klass 9 y i försöksskolan i fråga om lärare i läroämnen och övningsämnen, handelsgymnasier samt lantbruksundervisningsanstalter, utgår däremot statsbidrag å de faktiska i särskilda lönereglamenten m. m. reglerade lönerna till lärarna. Detta nödvändiggör en detaljerad redovisning av utbetalade lönebelopp till varje lärare och en tidsödande granskning från myndigheternas sida av varje sådan post. En väsentlig arbetsbesparing skulle ernås, om statsbidraget även här kunde beräknas på visst belopp per kurs, avdelning eller tjänst. Den omständigheten, att lärarlönerna äro statligt reglerade, utgör intet hinder för en sådan omläggning; statsbidrag med visst belopp per tjänst utgår sålunda fr. o. m. den 1 juli 1954 vid särskolorna, oaktat lärarna där äro inordnade under statens allmänna avlöningsreglemente eller avlöningsreglementet för övningslärare. En förutsättning för en dylik omläggning synes emellertid vara, antingen att huvudmannen har en någorlunda stark ekonomisk ställning och utan större olägenhet

kan bära variationer i kostnaderna till följd av tjänstledigheter eller att tilläggsbidrag kan utgå såsom vid handelsgymnasierna.

Ett bidragssystem liknande det som gäller för kommunala yrkesskolor eller särskolor torde kunna genomföras även vid centrala verkstadsskolor, handelsgymnasier och de lantbruksundervisningsanstalter som ägas eller drivas av landsting och hushållningssällskap.

Enligt revisorernas mening är det angeläget, att de ovan förordade omläggningarna av statsbidragsgrunderna inom yrkesskolväsendet genomförs så snart ske kan.

Utlåtanden ha avgivits av skolöverstyrelsen, överstyrelsen för yrkesutbildning och lantbruksstyrelsen (Del II, s. 277—282).

Skolöverstyrelsen har bl. a. erinrat om att chefen för ecklesiastikdepartementet den 18 oktober 1955 tillkallat särskilda sakkunniga för att verkställa en förutsättningslös utredning av frågan om den centrala ledningen av hela yrkesundervisningen och därmed sammanhängande spörsmål. Då såväl skolstyrelseutredningens förslag som de särskilda sakkunnigas utredningsuppdrag tar sikte på att motverka den splittring av yrkesundervisningen på skilda förvaltningsområden, som ligger till grund för nuvarande starkt skiftande statsbidragsbestämmelser, anser skolöverstyrelsen, att den definitiva regleringen av statsbidragsfrågorna bör ske i samband med lösningen av här berörda organisationsfrågor. Frågan om byggnadsbidraget anser skolöverstyrelsen dock vara av sådan vikt för den pågående utbyggnaden av yrkesskolväsendet och försöksverksamheten med 9-årig enhetsskola, att den bör lösas redan nu. I fråga om övriga statsbidragsfrågor hemställer styrelsen att Kungl. Maj:t måtte låta utreda frågan om åstadkommande av mera enhetliga statsbidragsnormer för yrkesundervisningen i övrigt, inklusive enhetsskolans klass 9 y, under beaktande dels av vad riksdagens revisorer i frågan anfört, dels av den kommande behandlingen av frågorna om gemensamma skolstyrelser, mellaninstanser för skolväsendet och den centrala ledningen av hela yrkesundervisningen.

Överstyrelsen för yrkesutbildning finner för sin del ett genomförande av mera enhetliga statsbidragsgrunder vid olika yrkesskolor väl värt övervägande. Utan att närmare utredning blivit verkställd kan överstyrelsen ej uttala sig om på vad sätt ett dylikt genomförande skall kunna åstadkommas.

Vad angår byggnadsbidragen erinrar *lantbruksstyrelsen* om att de sakkunniga, som genom Kungl. Maj:ts bemyndigande den 30 juni 1955 tillkallats för att verkställa utredning beträffande yrkesutbildningen inom jordbruket, torde komma att behandla dessa frågor. I avbidan på resultatet av nämnda sakkunnigas arbete bör enligt lantbruksstyrelsens uppfattning någon ändring av nu gällande bestämmelser om bidrag till engångskostnader för anskaffande av byggnader icke ske. Beträffande den ifrågasatta omläggningen av övriga statsbidrag framhålles, att huvudmännen för vissa

undervisningsanstalter icke ha någon stark ekonomisk ställning. Om man skall företaga den av revisorerna förordade omläggningen, vilket i och för sig synes lantbruksstyrelsen önskvärt, synes det därför nödvändigt att närmare utreda vilka konsekvenser densamma kan få och vad som eventuellt bör göras för att mildra eventuella olägenheter för sådana huvudmän, vilkas ekonomiska ställning icke medger att de belastas med ökade kostnader för undervisningen. Det synes lantbruksstyrelsen lämpligt, att det uppdrages åt nyssnämnda sakkunniga att upptaga frågan om en omläggning av nu nämnd art i samband med sina övriga uppgifter.

Utskottet. Med hänsyn till yrkesundervisningens betydelse anser sig utskottet böra kraftigt understryka vad revisorerna anfört rörande behovet av en översyn av bestämmelserna på förevarande område, syftande till enklare bidragsregler och större enhetlighet de olika bidragsformerna emellan. Huruvida denna översyn bör verkställas av de sakkunniga som tillkallats för utredning av frågan om den centrala ledningen av yrkesskolväsendet eller ske i annan ordning undandraget sig utskottets bedömning. Härutinnan torde få ankomma på Kungl. Maj:t att fatta beslut.

Under erinran jämväl att årets riksdag, med godkännande av vad utskottet i sitt utlåtande nr 53 hemställt, i skrivelse till Kungl. Maj:t anhållit, att Kungl. Maj:t för 1957 års riksdag måtte framlägga förslag om införande av byggnadsbidrag till lokala yrkesskolor och sådana centrala yrkesskolor som nu icke äro berättigade till dylikt bidrag, hemställer utskottet,

att riksdagen må i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville vidtaga åtgärder i det av utskottet angivna syftet.

20:o) **Längmanska donationsfonden.** Under ecklesiastikdepartementet, § 23, ha revisorerna föreslagit att frågan om en sammanslagning av de i de längmanska donationsmedlen ingående A- och B-fonderna utredes (Del I, s. 245—248).

Revisorerna, som inledningsvis erinrat om att riksdagens år 1950 församlade revisorer förordade en sammanslagning av den s. k. C-fonden med den för kulturella och vetenskapliga ändamål anvisade B-fonden, ha härefter redogjort för de åtgärder, som vidtagits i anledning av detta uttalande, samt för de dispositionsregler, som gälla för den s. k. A-fonden (s. 245—247). Härefter ha revisorerna gjort följande uttalande.

Enligt vederbörande testamentsbestämmelser får den i de längmanska donationsmedlen ingående s. k. A-fonden tagas i anspråk, när den vuxit

till ett belopp motsvarande 4 miljoner silverrubel, d. v. s. ca 11,2 miljoner kronor. Den 30 juni 1955 uppgick fondens behållning till i runt tal 10,3 miljoner kronor, och det kan beräknas att fonden under budgetåret 1957/58 kommer att överskrida det stipulerade minimibeloppet. Då således den tidpunkt vid vilken A-fonden enligt Långmans testamente får tagas i bruk är nära förestående, synes det vara befogat att nu upptaga frågan om fondens användning.

Såsom redan 1950 års revisorer framhöllo, skulle det bli förenat med betydande svårigheter att på ett ändamålsenligt sätt finna användning för A-fonden i enlighet med donationens ursprungliga syften. De behov som avsetts skola tillgodoses genom fonden bestridas nämligen numera som regel genom anslag från stat, landsting eller kommun. Detta gäller exempelvis om järnvägs- och kanalbyggnader, landsvägsbyggen och kommunikationsväsen i övrigt men också om vård av sjuka och understöd åt hjälpbehövande. De socialvårdande uppgifter som på Långmans tid endast bristfälligt kunde lösas genom enskilda personers välgörenhet äro nu en allmän angelägenhet i statlig och kommunal regi. Sedan 1950 års revisorer gjorde sitt ovannämnda uttalande har f. ö. utöver däri angivna åtgärder den allmänna sjukförsäkringen genomförts, varjämte förslag väckts om allmän pensionsförsäkring.

Om det alltså kan konstateras, att A-fondens medel icke lämpligen kunna nyttiggöras i anslutning till det syfte testator haft med bestämmelserna om denna fond, synes något annat ändamål som testator eljest velat gynna böra komma i fråga. Revisorerna vilja härutinnan erinra om att B-fonden, kallad den längmanska kulturfonden, fyllt en viktig funktion i den kulturella utvecklingen alltsedan anslagsutdelningen började år 1918. Denna fond, vars behållning per den 30 juni 1955 uppgick till drygt 6,9 miljoner kronor, har främjat vetenskapliga, konstnärliga och litterära intressen samt på olika sätt gagnat folkbildningsverksamheten. Efterfrågan på anslag har emellertid varit mycket stor, och önskemålen ha enligt vad revisorerna inhämtat endast i starkt begränsad omfattning kunnat tillgodoses med tillgängliga medel. Visserligen innebar sammanslagningen med C-fonden en ökning av kapitalet med ungefär 50 procent, varigenom det årligen disponibla understödsbeloppet steg till ca 100 000 kronor, men de ansökta beloppen ha trots detta uppgått till mer än tre gånger så mycket som den disponibla utdelningssumman.

Om nu också A-fondens kapital kunde överföras till kulturfonden, skulle denna mer än fördubblats. Härigenom skulle möjligheter skapas för en verklig breddning av området för fondens kulturfrämjande verksamhet, vilket vore särskilt värdefullt med tanke på den vetenskapliga forskningens beträngda läge f. n. I fråga om en på detta sätt utökad kulturfonds användning synes böra beaktas, att donator uttalat sig för att de åtgärder som skulle vidtagas med stöd av A-fonden borde insättas successivt med början norrifrån. Detta syfte torde kunna förverkligas exempelvis på så sätt, att vid nyttiggörandet av fondens kapital särskild hänsyn toges till behovet av teknisk forskningsverksamhet för det norrländska näringslivets utveckling och förkovran.

Mot bakgrunden av nu anförda omständigheter finna revisorerna det kunna starkt ifrågasättas, om icke jämväl A-fonden bör uppgå i den längmanska kulturfonden. På grund av fondkapitalets storlek samt testamen-

tets invecklade och svårtolkade föreskrifter synes dock frågan desstörinnan behöva göras till föremål för särskild utredning. En sådan utredning kan väntas bli relativt tidskrävande och bör därför lämpligen igångsättas redan nu, så att resultatet därav kan föreligga vid den tidpunkt då fonden beräknas uppnå det stipulerade minimibeloppet.

Utlåtanden ha avgivits av justitiekanslersämbetet, statskontoret, länsstyrelsen i Norrbottens län samt längmanska kulturfondens nämnd (Del II, s. 282—290).

Justitiekanslersämbetet framhåller, att vägande skäl för permutation kan anses föreligga samt att ett nytt ändamål bör sökas i den riktning revisorerna antytt. Skulle medlen få en sådan användning, vilken ju till sin inriktning i betydande mån avviker från de uppgifter som tillkomma den längmanska kulturfonden, synes enligt ämbetet A-fonden alltjämt böra bibehållas som en särskild fond. I så fall torde fördelningen av A-fondens medel böra anförtros åt en särskild nämnd, sammansatt av företrädare för sådana forskningsområden A-fonden skulle stödja och måhända även av företrädare för norrländska intressen.

Statskontoret och längmanska kulturfondens nämnd biträda revisorernas förslag om en särskild utredning i ämnet. Beträffande sättet för utredningens bedrivande har nämnden särskilt framhållit följande.

Genom utredningen bör därför klarläggas vilka av de i testamentet angivna sociala uppgifterna inom landets nordliga delar som för närvarande kunna främjas genom från A-fonden avsatta underfonder eller eljest medelst fondens avkastning. Först i den föga sannolika situation att, såsom beträffande C-fonden, det kunde hävdas att det rimligen står utom allt tvivel att syftet med A-fonden aldrig kan förverkligas, torde ifrågakomma att med B-fonden sammanslå även A-fonden.

Länsstyrelsen anför sammanfattningsvis följande.

I motsats till revisorerna vill alltså länsstyrelsen framhålla, att några svårigheter att finna användning för A-fondens avkastning i detta län icke föreligger och ej heller torde vara att förvänta inom överskådlig tid. Några skäl att låta denna fond uppgå i den Längmanska kulturfonden föreligger alltså icke enligt länsstyrelsens mening. Däremot kan länsstyrelsen tillstyrka en utredning såvitt angår tolkning av testamentets bestämmelser om A-fondens användning för de ändamål, som ursprungligen avsetts, eller andra härmed jämförliga ändamål inom Norrbottens län samt från vilken tidpunkt avkastningen skall kunna disponeras. Med anledning av vad länsstyrelsen anfört bör utredningen även behandla frågan om vem som skall besluta om medlens användning. Enligt länsstyrelsens åsikt bör detta i likhet med vad som gäller för kulturfonden anförtros åt en nämnd, bestående av förslagsvis fem ledamöter som förordnas av Kungl. Maj:t. Då avkastningen från fonden enligt testamentet i första hand skall användas inom Norrbottens län torde det vara lämpligt att nämnden har sitt säte i Norrbottens län och att förslag på ledamöter lämnas av exempelvis respektive länsstyrelsen, landstinget, hushållningssällskapet, skogsvårdsstyrelsen och företagarföreningen.

I detta sammanhang har utskottet till behandling förehaft

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Arrhén m. fl.* (I: 15) och den andra inom andra kammaren av herr *Ericsson* i *Näs m. fl.* (II: 23), i vilka hemställts att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om att Kungl. Maj:t ville låta utreda frågan om användande av den längmanska A-fondens avkastning till främjande av det kulturella samarbetet mellan Sverige och Finland i enlighet med motionernas syfte samt, därest så visar sig möjligt, vidtaga åtgärder till förverkligande härav;

dels ock två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Grym m. fl.* (I: 109) och den andra inom andra kammaren av herr *Jansson* i *Kalix m. fl.* (II: 103), i vilka hemställts att riksdagen måtte dels uttala att den längmanska A-fonden skall disponeras jämlikt andemeningen i testamentet och att förslag om ändrade användningsföreskrifter alltså avvisas, dels hos Kungl. Maj:t hemställa om en utredning såvitt angår den närmare tolkningen av testamentets bestämmelser om A-fondens utnyttjande för de ändamål, som ursprungligen avsetts, eller andra därmed jämförliga syften i Norrbottens län, beträffande tidpunkten för avkastningens ianspråktagande samt i fråga om sammansättningen av det organ, som skall besluta om medlens användning.

Beträffande de skäl motionärerna anfört till stöd för sina yrkanden torde få hänvisas till motionerna II: 23 och I: 109.

Utskottet. Revisorernas uttalande, att tidpunkten nu får anses inne att till behandling upptaga frågan om den i de längmanska donationsmedlen ingående s. k. A-fondens användning, har icke mött någon gensaga från remissmyndigheterna, vilka även tillstyrkt en utredning i ämnet. Däremot äro meningarna delade om på vad sätt fonden lämpligen bör nyttiggöras, sedan det för dess ianspråktagande stipulerade minimibeloppet uppnåts. Medan revisorerna ansett, att det skulle bli förenat med betydande svårigheter att på ett ändamålsenligt sätt finna användning för A-fonden i enlighet med donationens ursprungliga syften, och därför ifrågasatt om icke dess kapital borde överföras till den längmanska kulturfonden, ha remissmyndigheterna starkare understrukit de sociala och näringspolitiska behov som testator i förevarande fall velat tillgodose. Dock har justitiekanslern funnit vägande skäl föreligga för en permutation, främst med hänsyn till att samhällsförhållandena nu då fonden skall nyttiggöras äro så helt annorlunda än på testators tid. Den från revisorerna mest avvikande uppfattningen har uttalats av länsstyrelsen i Norrbottens län, som ansett fondavkastningen böra disponeras för vissa närmare angivna åtgärder i nämnda län. Samma mening har kommit till uttryck i motionerna I: 109 och II: 103. Slutligen

har i motionerna I:15 och II:23 föreslagits, att fonden skall tagas i anspråk för främjande av det kulturella samarbetet mellan Sverige och Finland.

Jämväl utskottet finner en utredning av förevarande spörsmål väl motiverad. Utskottet är däremot icke berett att nu uttala sig till förmån för något visst ändamål, för vilket fonden framdeles kan komma att utnyttjas. Frågan härom torde få närmare prövas under utredningsarbetets gång, varvid tillbörligt beaktande bör skänkas de synpunkter som framlagts såväl av revisorerna och vederbörande remissmyndigheter som i nyssberörda motio-
ner.

Utskottet hemställer,

att riksdagen må, i anledning av riksdagens revisorers förevarande uttalande ävensom motionerna I: 15 och II: 23 samt I: 109 och II: 103, i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville föranstalta om en utredning rörande användningen av den i de långmanska donationsmedlen ingående s. k. A-fonden.

21:o) **Indragning av bidrag till jordbrukets rationalisering m. m.** Under jordbruksdepartementet, § 24, ha revisorerna lämnat en redogörelse rörande omfattningen och innebörden av den indragning av statsbidrag till jordbrukets rationalisering m. m., som ägt rum på senare tid (Del I, s. 249 — 257).

Inledningsvis ha revisorerna erinrat om att riksdagen som komplement till det under riksstatens nionde huvudtitel uppförda reservationsanslaget till Bidrag till jordbrukets rationalisering fastställer en ram, inom vilken beslut om bidrag får meddelas. Vidare ha revisorerna lämnat en redogörelse för anslaget samt de disponerade och reserverade medlens storlek för tiden 1948/49—1954/55 ävensom för gällande statsbidragsbestämmelser, samt redovisat vissa från lantbruksstyrelsen inhämtade uppgifter angående indragna bidragsbelopp under tiden 1 januari 1953—30 juni 1955 med beloppens fördelning på olika lantbruksnämnder och på skilda rationaliseringsändamål (s. 249—253). Slutligen ha revisorerna lämnat i viss mån motsvarande upplysningar beträffande de bidrag, som utgå från det likaledes under nionde huvudtiteln upptagna förslagsanslaget till Grundförbättringar: Statens avdikningsanslag (s. 253—255). Härefter ha revisorerna gjort följande uttalande.

Såsom komplement till det under riksstatens nionde huvudtitel uppförda reservationsanslaget till Bidrag till jordbrukets rationalisering fastställer riksdagen för varje budgetår det högsta belopp, intill vilket bidrag för ändamålet må beviljas. Regelmässigt förflyta nämligen åtskilliga år från beviljandet av ett rationaliseringsbidrag fram till den tidpunkt då det lyftes. Samtidigt har beträffande ifrågavarande anslag ansetts önskvärt att med-

delade bidragsbeslut ha täckning i anvisade anslag. Beviljade men ännu icke uppburna bidrag kvarstå på anslaget i form av reservationer.

Av det belopp å sammanlagt 101 miljoner kronor, som under budgetåren 1948/49—1954/55 meddelats i statsbidrag till jordbrukets rationalisering, har den helt övervägande delen eller omkring 94 miljoner kronor avsett åtgärder för s. k. inre rationalisering. För denna statliga stödverksamhet ha närmare bestämmelser meddelats i rationaliseringskungörelsen 1948: 342. Där i stadgas att lantbruksnämnderna på företagarnas initiativ och bekostnad skola biträda med planläggningen av inre rationaliseringsföretag. Bidrag lämnas i form av avskrivningslån, som utestå fem år och därefter under den följande femårsperioden avskrivs med en femtedel varje år. Till grund för avskrivningslånet ligger ett mellan lantbruksnämnden och bidragstagararen uppgjort kontrakt, i vilket intagas föreskrifter om den sistnämndes skyldigheter att inom viss tid fullfölja den planerade åtgärden. Bidraget utlämnas först sedan förbättringsarbetet slutförts och avsynas.

Formellt finnes ingen i författning stadgad tid, inom vilken ett planerat arbete skall vara fullföljt för att jordbrukaren skall komma i åtnjutande av det allmännas stöd i nu nämnda form. Lantbruksstyrelsen har emellertid i cirkulär till lantbruksnämnderna föreskrivit en tid av 2—3 år, inom vilken ett understött företag bör vara avslutat, varjämte angivits att förlängning på viss tid kan medgivas på särskilda skäl. I praktiken synes emellertid arbetstiden genom nämndernas beslut vanligen utsträckas till sammanlagt fyra år. En ytterligare förlängning förekommer endast i undantagsfall; frågan härom brukar hänskjutas till lantbruksstyrelsen. Därest den avtalade tiden för arbetets utförande har överskridits men företaget likväl icke slutförts, blir det beviljade statsbidraget av lantbruksnämnderna indraget.

Bidragsgivningen hos de under år 1948 nyinrättade lantbruksnämnderna torde icke ha kommit i gång i full omfattning förrän under år 1949. Någon indragning av lämnade rationaliseringsbidrag har därför icke kunnat komma i fråga i mera betydande omfattning förrän med ingången av år 1954. Fr. o. m. denna tidpunkt har däremot indragning av lämnade bidrag blivit aktuell; uppgifterna härom torde vara ägnade att belysa rationaliseringsstödet under nämndernas första verksamhetstid.

Såsom framgår av de i det föregående lämnade uppgifterna ha de belopp, som indragits under tiden 1/1 1953—30/6 1955, uppgått till mer än 4 264 000 kronor, så gott som helt belöpande på den inre rationaliseringen. Medräknas även de belopp, som indragits tidigare — d. v. s. fr. o. m. budgetåret 1948/49 — stiger summan till 5 877 000 kronor. Under innevarande budgetår beräknas motsvarande belopp till omkring 2 miljoner kronor. Även beträffande de bidrag, som utgå från statens avdickningsanslag, ha avsevärda indragningar förekommit, uppgående till närmare 5 miljoner kronor under de senaste sex budgetåren eller närmare en fjärdedel av hela bidragsramen under samma tid.

Såsom framgår av de lämnade uppgifterna fördela sig de återtagna beloppen mycket ojämnt på olika lantbruksnämnder och även på skilda rationaliseringsändamål. Sålunda svara de fyra nordligaste länen för mer än hälften av hela det under tiden 1/1 1953—30/6 1955 indragna bidragsbeloppet. Det torde emellertid icke vara riktigt att draga alltför vittgående slutsatser av olikheterna länen emellan, emedan lantbruksnämnderna tilldelats mycket olika belopp för rationaliseringsverksamheten och det icke heller

lärer vara givet, att indragningen skett helt likformigt på alla håll. Med hänsyn till den relativt begränsade bidragsverksamhet som förekommit under nämndernas första verksamhetstid måste emellertid dessa belopp betecknas som betydande. Det kan visserligen anses såsom i och för sig tillfredsställande, att indragningen av icke utnyttjade bidrag kommit i gång i den utsträckning som skett, men förhållandet synes å andra sidan även ägnat att ingiva vissa betänkligheter. Att sakägare i så förhållandevis stor utsträckning som fallet är påkalla lantbruksnämndernas biträde för jordbruksrationalisering men sedermera icke fullfölja de påtänkta förbättringsåtgärderna måste nämligen innebära, att den statliga organisationen tages i anspråk för planeringsverksamhet m. m., utan att den avsedda nyttan härav vinnes. Det må erinras om att den förrättnings taxa, som här tillämpas, är starkt subventionerad och icke på långt när bereder statsverket ersättning för de faktiska kostnaderna för verksamheten.

Revisorerna äro medvetna om att lantbruksnämnderna i enlighet med rationaliseringskungörelsens bestämmelser i princip ha att utföra planläggning och besluta om bidragsstöd efter av jordbrukarna ingivna ansökningar. Att företagen sedermera icke komma till utförande föranleder alltså icke någon kritik av nämndernas åtgärder. Särskilt är att märka, att en utebliven rationalisering ofta torde bottna i svårigheter att anskaffa arbetskraft. En viss förhandsprövning lärer f. ö. förekomma inom lantbruksnämnderna; årligen återkallas nämligen redan före bidragsbeslutet ett icke ringa antal ansökningar om rationaliseringsåtgärder — ofta såsom en följd av att vederbörande lantbruksnämnd under hand ansett sig kunna avråda från åtgärder. Det är också uppenbart, att bestämmelserna för nämndernas verksamhet få anses medgiva ett bedömande inom nämnderna av förutsättningarna för rationaliseringsplanernas genomförande och att därvid finnes utrymme för en viss restriktivitet i tillämpningen. Detta torde i nuvarande läge vara motiverat, icke minst med hänsyn till att ett icke ringa antal förbättringsåtgärder förlora sin aktualitet genom att jordbruk nedläggas eller övergå till kreaturslös drift.

Då revisorerna förutsätta, att lantbruksnämnderna ha sin uppmärksamhet riktad på att en viss återhållsamhet i fråga om förrättningar och bidrag för inre rationalisering kan vara påkallad med hänsyn till den omfattning, i vilken meddelade rationaliseringsbidrag måst återkallas, ha revisorerna ansett sig kunna begränsa sig till att för riksdagen framlägga resultatet av den verkställda granskningen.

Utlåtande har avgivits av *lantbruksstyrelsen* (Del II, s. 291—295), vilken förklarar sig helt dela revisorernas uppfattning samt understryker, att den sedan länge vid olika tidpunkter och i skilda sammanhang för lantbruksnämnderna framhållit betydelsen av att nämnderna till undvikande av onödigt projekteringsarbete göra förhandsbedömningar rörande de ifrågasatta rationaliseringsåtgärdernas lönsamhet och önskvärdhet ur allmän och enskild synpunkt.

Utskottet finner i likhet med revisorerna de på förevarande område påtalade förhållandena ägnade att ingiva betänkligheter. Revisorerna ha emel-

lertid ansett sig kunna förutsätta, att lantbruksnämnderna ha sin uppmärksamhet riktad på att en viss återhållsamhet i fråga om förrättningar och bidrag för inre rationalisering kan vara påkallad. Då även lantbruksstyrelsen förklarar sig uppmärksamt följa den på området bedrivna verksamheten, vilken även säges numera bedrivas efter riktlinjer som stå i god överensstämmelse med de av revisorerna anförda synpunkterna, har utskottet velat begränsa sig till att vad i ärendet förevarit för riksdagen

omförmåla.

22:o) **Kontrollen av vissa torrlägningsföretag.** Under jordbruksdepartementet, § 25, ha revisorerna lämnat en redogörelse för vissa iakttagelser rörande underhållskontrollen av med statsmedel understödda torrlägningsföretag (Del I, s. 257—271).

Inledningsvis ha revisorerna erinrat om att statligt stöd åt torrlägningsverksamheten utgår dels i form av bidrag ur statens avdikningsanslag och lån ur statens avdikningslånefond, dels i form av bidrag för dikning och vattenavledning ur anslaget till jordbrukets rationalisering och genom lånegaranti för sådan åtgärd, samt kortfattat upplyst om villkoren för bidrag och lån (s. 257—259). Revisorerna ha härefter lämnat en redogörelse för formerna för det allmännas underhållskontroll, varvid vissa uttalanden av 1937 års torrlägningskommitté, 1940 års besparingsutredning, 1942 års torrlägnings-sakkunniga samt av 1948 års utredning rörande understöd till torrlägningsföretag återgivits (s. 259—264). Vidare ha vissa uppgifter lämnats dels rörande antalet under 1940- och 50-talen kontrollerade företag m. m., dels ock beträffande vissa av revisorerna besökta torrlägningsföretag i Norrbottens och Västerbottens län (s. 264—268). Härefter ha revisorerna gjort följande uttalande:

Statens understödjande verksamhet för jordbrukets främjande genom torrläggning av mark går långt tillbaka i tiden, och betydande belopp ha av statsmakterna disponerats för ändamålet. Under den senast förflutna 20-årsperioden ha för utbetalande av bidrag utan återbetalningsskyldighet under statens avdikningsanslag anvisats inemot 70 miljoner kronor, varjämte under samma tid mer än 4 miljoner kronor utgått såsom bidrag av statsmedel till torrlägningsföretag ägnade att motverka arbetslösheten. Vidare understödes torrlägningsverksamheten numera i betydande utsträckning från anslaget till jordbrukets rationalisering.

Samtidigt med att statsmakterna lämnat torrlägningsverksamheten ett betydande ekonomiskt stöd, har man på olika sätt sökt skapa förutsättningar för att företagen på betryggande sätt underhållas. Det har aldrig rått delade meningar om att ett noggrant och tillräckligt underhåll av huvudkanaler och diken utgör en oeftergivlig förutsättning för att dessa skola behålla sin vattenavledande förmåga så att därigenom förebygges att marken ånyo blir lidande av vattenskador. I första hand har underhållet säkrats genom vissa stadganden i vattenlagen, enligt vilka brister i

underhållet kan på den försumligen bekostnad avhjälpas av andra delägare i företaget; om statsbidrag eller lån av statsmedel utgått till företaget inträder i dylikt fall staten genom länsstyrelserna med samma rätt som enskild delägare att kräva underhållets fullgörande. Enligt vad revisorerna erfarit torde det emellertid praktiskt taget icke förekomma, att denna utväg anlitas. Det allmännas anspråk på att torrlägningsföretag, som tillkommit och genomförts med stöd av statsmedel, icke tillåtas förfalla till följd av bristande underhåll har i stället brukat hävdas med successiva kontrollåtgärder genom lantbruksingenjörernas försorg, varvid man vanligen kunnat komma till rätta med påträffade brister genom mindre tvångsbetonade åtgärder.

Det allmännas kontroll har till följd av den antydda utvecklingen kommit alltmera i förgrunden; betydelsen och behovet av en effektiv kontroll på detta område har också vid skilda tillfällen starkt understrukits, bl. a. av den år 1937 tillsatta torrlägningskommittén, av 1940 års besparingsutredning, av 1942 års torrlägningskommittén ävensom av 1948 års utredning rörande understöd till torrlägningsföretag. Tid efter annan ha också formerna för det allmännas kontroll över underhållet skiftat. Under åren 1946—1950 gällde, att kontrollen årligen skulle omfatta i genomsnitt en femtedel av befintliga företag intill dess 30 år förflutit efter företagets avsyning, eventuellt även under längre tid. F. n. gäller enligt de grunder, som godkändes av 1951 års riksdag, att företagen överses vart tionde år intill dess minst 30 år förflutit efter det första godkännandet. Överinseendet över verksamheten har i samband härmed överflyttats från lantbruksstyrelsen till lantbruksnämnderna.

Önskemålet att genom kontroll eller liknande åtgärder säkerställa ett fullgott underhåll av statsunderstödda torrlägningsföretag har emellertid i praktiken visat sig svårt att förverkliga. Även de senaste årens verksamhet i detta syfte har visat, att brister förefinnas i fråga om möjligheten att genomföra en effektiv kontroll. Av den i det föregående lämnade redogörelsen framgår, att under den treårsperiod de nya grunderna för verksamheten varit i tillämpning de uppdragna riktlinjerna icke på alla håll kunnat följas. Särskilt under år 1954 synes kontrollverksamheten ha påtagligt minskat i intensitet. Den främsta anledningen härtill torde vara, att arbetsbördan och personaltillgången på lantbruksingenjörsavdelningarna icke medgivit, att verksamheten ägnats tillräcklig uppmärksamhet. Även den begränsade tillgången på medel för resor inom lantbruksnämnderna har härvid medverkat.

I vilken utsträckning minskningen i fråga om antalet vid kontroll meddelade godkännanden motsvaras av en faktisk eftersläpning i underhållet av företagen lär icke kunna klarläggas utan en särskild inventering. Uppenbart är emellertid, att vissa brister föreligga. Revisorerna ha i det föregående anfört några exempel härpå. Beträffande de tre företag i Norrbottens län, för vilka redogörelser lämnats och vilka tillsammans omfatta en areal av 1 333 hektar, har någon rensning av avloppen icke utförts under en följd av år, vilket haft till följd att de torrlagda markerna nu tendera att återgå till det tillstånd, som rådde före arbetenas utförande. Statsbidragen å nu nämnda tre fall ha uppgått till sammanlagt 105 300 kronor. Även beträffande det av revisorerna nämnda s. k. Harrsjöföretaget i Västerbottens län har utvecklingen synbarligen icke kommit att motsvara

vad som avsetts. Här ha omkring 255 hektar mark och vattenområde med hjälp av ett statsbidrag på mer än 47 000 kronor avdikats med huvudkanaler, men detaljdikning och uppodling har kommit till stånd endast i mycket begränsad omfattning, varför stora delar av den nyvunna marken nu är på väg att växa igen med buskvegetation och skog. Revisorerna ha även påträffat andra exempel på företag, vilka redan från början utförts i mera begränsad omfattning än som varit betingad av markernas avrinningsförhållanden och som därför icke kommit att medföra den nytta, som varit avsedd och önskvärd. En närmare redogörelse för ett sådant fall lämna revisorerna i annat sammanhang i årets berättelse.

I de trakter av Norrlands kustland, där de nämnda företagen äro belägna, sammanhänger svårigheten att vidmakthålla ett tillfredsställande underhåll eller uppnå ett godtagbart slutresultat för många torrlägningsföretag därmed, att arbetskraften i stor utsträckning söker sig till industrien, varigenom en märkbar utglesning sker av den befolkning, som alltjämt uppehåller intresset för jordbruksnäringen. Särskilt i dessa trakter, där jordbruket har ett kända med lägre lönsamhet och begynnande avfolkning, äro dessa problem givetvis svårare än annorstädes att bemästra. Å andra sidan måste det där mer än eljest vara angeläget, att icke kostnader, som nedlagts på jordförbättringar, gå till spillo och förutsättningarna för jordbruksdriften ytterligare försämrats.

Det är givetvis alltjämt av stor vikt att med statsmedel understödda torrlägningsarbeten såvitt möjligt underhållas, så att de betydande statliga bidragsbelopp, som investerats i företagen, även för framtiden medföra den nytta som varit avsedd. Icke minst framstår detta såsom angeläget med hänsyn därtill, att betydande belopp alltjämt utgå från statens avdikningsanslag och från anslaget till jordbrukets rationalisering såsom bidrag till nya avdikningsföretag. Att härvidlag kontrollen måste spela en icke oväsentlig roll är uppenbart. Det kan visserligen i och för sig vara riktigt, att lantbruksingenjörssavdelningarnas resurser icke tyngas med reseverksamhet och undersökningar, som uteslutande åsyfta kontroll av äldre företag. Men med de begränsningar av kontrollverksamheten, som genomförts i och med 1951 års föreskrifter i ämnet, bör å andra sidan försiktigheten icke drivas så långt, att kontrollverksamheten nästan helt och hållet avstannar, såsom skett i flera län under år 1954. Det sagda gäller givetvis även företag, till vilkas utförande bidrag utgått av arbetslöshetsmedel. Måhända kunna lantbruksnämnderna i viss utsträckning anlita ortsbuden för att hålla sig underrättade om behovet av underhållsarbeten. Tänkbart är också, att delägarna åtminstone i större företag åtoge sig en viss årlig avsättning för underhållsändamål; därigenom skulle rensningsarbetena kunna ske med kortare mellanrum och de sammanlagda kostnaderna för underhållet på längre sikt hållas nere. En viss återhållsamhet i fråga om nya bidrag för torrlägningsverksamheten kan även vara välbetänkt, när det gäller sådana trakter, där jordbruket på sätt nyss nämnts tenderar att minska i betydelse.

I sådana fall, där en påtaglig underlåtenhet att vidmakthålla statsunderstödda företag kan påvisas och det samtidigt är uppenbart, att den förbättrade marken bör hållas i fortsatt hävd, synes det revisorerna icke helt uteslutet, att vederbörande myndigheter begagna sig av de möjligheter till underhållets framtvängande, som gällande lagstiftning anvisar. Däremot

ifrågasättes icke, att underhållsåtgärder framtvingsas när det gäller helt ekonomiska företag.

Utlåtande har avgivits av *lantbruksstyrelsen* (Del II, s. 295—299), vilken uttalat, att underhållsverksamheten naturligtvis i första hand och så långt som möjligt bör bäras upp av jordbrukarnas eget intresse av att få ett gott ekonomiskt utbyte av jordbruksdriften. Det är därför enligt styrelsens mening av vikt, att det blir väl känt vad ett fullgott underhåll betyder i ekonomiskt avseende. Emellertid står det klart för styrelsen, att också en statlig kontroll i viss utsträckning är påkallad. Detta visas bl. a. av att underhållet icke blivit godkänt vid ungefär en tredjedel av de företag, som besiktigats de senaste åren. Det är sålunda i och för sig önskvärt, att kontrollen av underhållet göres så effektiv som möjligt.

Å andra sidan anser styrelsen, att det är nödvändigt, att kontrollen begränsas och bedrivs så, att kostnaderna för statsverket bli rimliga i förhållande till de statliga insatser, som gjorts i företagen. Det är likaså angeläget, att de begränsade personalresurserna ej onödigtvis bindas vid uppsiktsåtgärder till förfång för de positiva arbetsuppgifterna. Styrelsen erinrar här om att styrelsen upprepade gånger under de senaste åren framhållit, att det är nödvändigt att förstärka den tekniska personal, som är avsedd att biträda lantbruksingenjörerna.

Till vad revisorerna anfört i fråga om vad som bör göras för att överbrygga svårigheterna att få underhållet utfört, anför styrelsen följande:

Revisorerna ha därvid framfört tanken, att delägarna i större företag skulle åtaga sig en viss årlig avsättning av medel för underhållsarbeten. Eftersom utebliven rensning av större företag ofta torde bero på att finansieringen visar sig besvärlig, torde årlig avsättning av medel till rensning vara en lämplig åtgärd. Det finnes också enstaka exempel på dylik avsättning efter överenskommelse. Längre än till en sådan frivillig fondbildning torde man ej kunna komma utan ändring av vattenlagen.

Revisorerna ha vidare anfört, att det inte syntes dem helt uteslutet, att möjligheter föreligga att begagna vissa i lagstiftningen anvisade åtgärder (13 kap. 16 och 17 §§ vattenlagen) för att framtvunga underhållet, där påtaglig underlåtenhet i underhållsskyldigheten kan påvisas. Tvångsåtgärder enligt sagda lagrum torde hittills knappast ha förekommit och böra givetvis i fortsättningen användas endast vid mycket anmärkningsvärd försummelse av underhåll. Särskilt bör framhållas att underhållsarbete i statlig regi blir en så svårbemästrad procedur, att det bör ifrågakomma endast, om synnerligen starka skäl föreligga.

Det bör också framhållas, att de berörda lagbestämmelserna äro tillämpliga endast på en del företag. Förutsättning för dylika tvångsåtgärder är, att företaget handlagts vid syneförrättning enligt vattenlagen, att företaget utförts inom föreskriven tid och i enlighet med syneutlåtandet eller att vattendomstol godkänt från syneutlåtandet gjorda avsteg. Vattendomstolarna torde på grund av sin arbetsbelastning icke ha möjlighet pröva tillnärmelsevis alla de företag beträffande vilka avvikelser i större eller mindre omfattning skett från syneutlåtandet.

Slutligen understryker styrelsen i likhet med revisorerna att återhållsamhet i bidragsgivningen till nya företag är välbetänkt i trakter, där jordbruket är på tillbakagång. Styrelsen har i sina anvisningar till lantbruksnämnderna den 23 februari 1953 angående handläggning av ärenden rörande statligt stöd till torrlägningsverksamheten påpekat nödvändigheten att företaga en viss gallring bland tilltänkta torrlägningsföretag redan innan projekteringen sker. Styrelsen kan också konstatera, att bidragsgivningen nu är restriktiv i bygder, där jordbruket tenderar att minska i betydelse.

Utskottet. I likhet med revisorerna finner utskottet det vara av stor vikt, att här ifrågavarande torrlägningsarbeten såvitt möjligt underhållas, så att de betydande statliga bidragsbelopp som investerats i företagen även för framtiden medföra den avsedda nyttan. Detta synes vara så mycket mer angeläget som betydande belopp alltjämt utgå från statens avdikningsanslag och från anslaget till jordbrukets rationalisering såsom bidrag till nya avdikningsföretag. Av lantbruksstyrelsens yttrande i ärendet framgår emellertid, att styrelsen uppmärksam följer utvecklingen av ifrågavarande verksamhet. Styrelsen har sålunda, bl. a. i särskilda anvisningar till lantbruksnämnderna angående handläggning av ärenden rörande statligt stöd till torrlägningsverksamheten, påpekat nödvändigheten av att företaga en viss gallring bland tilltänkta torrlägningsföretag, redan innan projekteringen sker. Då det sålunda torde vara att förvänta, att de av revisorerna i denna fråga anförda synpunkterna vederbörligen beaktas, har utskottet ansett sig kunna begränsa sig till att vad i ärendet förevarit för riksdagen

omförmåla.

23:o) **Domänverkets skogsodlingsgräns.** Under jordbruksdepartementet, § 27, ha revisorerna redogjort för vissa iakttagelser rörande verkningarna av domänverkets skogsodlingsgräns och i anslutning härtill uttalat, att bestämmelserna om denna gräns böra tillämpas på ett sådant sätt, att staten som skogsägare icke kan sägas bereda sig en undantagsställning, till vilken motsvarighet saknas för enskilt skogsbruk (Del I, s. 280—291).

Inledningsvis ha revisorerna erinrat om att inom gränsområden mellan produktiv skogsmark och fjällmarkerna i Norrland, där tillväxt- och livsbetingelserna för skogen efter hand försämras och försvåras, skogsbruket möter speciella svårigheter, vilka bli säskilt kännbara för domänverket, då staten äger stora skogar inom dessa områden. Revisorerna ha vidare erinrat om att domänstyrelsen beslutat avskilja de ur förnygrings- och drivningsteknisk synpunkt sämsta områdena genom en skogsodlingsgräns samt i anslutning härtill redogjort för de principer och bestämmelser, som

ligga till grund för denna gräns, varjämte vissa tabellariska uppgifter lämnats om de arealer skogsområde, som genom skogsodlingsgränsen avskilts från fullständigt skogsbruk (s. 280—285). Efter att kortfattat ha berört de särskilda bestämmelser m. m., som gälla för enskild skog inom trakter, där betingelserna för skogens förnygring äro svagare än eljest, ha revisorerna — för att belysa de verkningar som skogsodlingsgränsen kan få för den berörda bygden — redogjort för ett speciellt fall från Munsvattnet i norra Jämtland (s. 285—289). Härefter ha revisorerna gjort följande uttalande.

Från år 1952 har domänverket genom uppdragande av den s. k. skogsodlingsgränsen begränsat driften av de mot fjällområdena i Norrland gränsande kronoskogarna. På dessa skogsområden äro förutsättningarna för uppdragande av ny skog efter den som avverkas särskilt ogynnsamma. Betingelserna för skogens självförnygring äro långt sämre än annorstädes. I den mån frö och plantor över huvud taget kunna anskaffas, bli kostnaderna för skogsodlingsåtgärder höga; då härtill kommer att skogens omloppstid är lång, har det syntts ovisst, huruvida återväxtåtgärder kunna anses ekonomiskt lönsamma. Samtidigt har domänverket i den allmänna upprustning av landets skogar, som pågått under det senaste decenniet, ställts inför mycket krävande uppgifter. De förefintliga resurserna i fråga om arbetskraft och förnygringsmaterial ha icke varit tillräckliga för att snabbt sätta ens de bättre markerna i gott skoglign skick. Domänverket har därför funnit det nödvändigt att under en uppskattad period av omkring 20 år koncentrera sina resurser på dessa bättre marker. En följd härav har blivit att verket tills vidare — intill dess de produktiva markerna försatts i nöjaktigt skick — lämnat de sämre och mindre produktiva markerna åt sidan. Detta har skett genom den berörda skogsodlingsgränsen, vilken efter samråd med representanter för skogsforskningen och den lokala förvaltningspersonalen dragits från nordligaste delen av Kopparbergs län genom Jämtlands och Västerbottens län till lappmarksgränsens anknötning till riksgränsen mot Finland i Norrbottens län. Härigenom ha omkring 740 000 ha kronoskog i höjdlägen mellan 350 och 700 m över havet — motsvarande närmare en femtedel av statens hela skogsareal — avskilts från aktivt skogsbruk. Avverkningar skola sålunda i princip icke företagas på dessa marker, och icke heller skola investeringar för skogens förnyelse ske. Vissa beståndsvårdande åtgärder skola dock kunna förekomma i begränsad omfattning.

Genom ett flertal kompletterande bestämmelser har domänstyrelsen velat förebygga att gränsdragningen skall bli av alltför tvingande natur. Hänsyn skall sålunda kunna tagas till ändringar i de ekonomiska betingelserna, exempelvis till förbättringar i drivningsförhållandena. Vissa sociala förhållanden ha beaktats vid gränsdragningen på så sätt att behovet av försörjningsmöjligheter för den berörda befolkningen icke lämnats helt åt sidan, och även framdeles skola dylika förhållanden kunna motivera undantag från bestämmelserna. Särskilt för Jämtlands del har understrukits, att gränsen på grund av växlande höjdlägen, boniteter och jordmån m. m. bör betraktas som mera schematisk än annorstädes.

Revisorerna ha tagit del av de principer och bestämmelser, som ligga till

grund för skogsodlingsgränsen, samt under resor sett exempel på dess tillämpning. Mot bakgrunden av det mycket livliga skogskultiveringsarbete, som synbarligen bedrivs av domänverket på de bättre och nedanför gränsen belägna markerna, ha revisorerna icke kunnat finna annat än att det varit ekonomiskt riktigt att de begränsade resurserna insatts på marker, där en god avkastning kunnat påräknas. På marker ovanför skogsodlingsgränsen, vilka revisorerna besökt, har det även synts påtagligt att erforderliga kultiveringsåtgärder måste bli omfattande och draga mycket höga kostnader, liksom även att t. ex. vidmakthållande av äldre byggnadsbestånd på kronotorp och lägenheter ur flera synpunkter icke varit lämpligt eller ens ekonomiskt försvarligt.

Ett avskiljande av så betydande arealer skogsmark som de, varom här är fråga, måste emellertid föranleda ett starkt understrykande av de förbehåll om gränsens tillfälliga natur, som gjorts av domänstyrelsen, och av de möjligheter till undantag, med vilka bestämmelserna kompletterats. Det må främst tagas i betraktande, att gällande skogsvårdslag icke innehåller några motsvarande bestämmelser för enskilt skogsbruk. De större skogsbolagen ha visserligen icke tillnärmelsevis lika stora arealer sämre marker som domänverket — varken absolut eller relativt sett. Men där sådana innehav av mindre produktiv skogsmark förekomma, lär det icke medgivas de enskilda att åsidosätta de sämre markerna, och någon motsvarighet till skogsodlingsgränsen förekommer såvitt revisorerna känna till icke på enskilt håll. Såvitt gäller övriga enskilda skogsägare förekommer det visserligen icke i praktiken, att skogsodlingsåtgärder — bortsett från åtgärder efter avverkning — med stöd av skogsvårdslagen framtvings på marker med otillfredsställande skogstillstånd. Man måste emellertid räkna med att åtskilliga skogsägare i trakterna intill fjällmarkerna ha marker med uteslutande låg produktivitet, och dessa ägare torde vara hänvisade till att genom skogsodlingsåtgärder söka åstadkomma avkastning av sin skogsmark, även om förutsättningarna äro begränsade. Genom bidrag ur de statliga skogsförbättrings- och skogsproduktionsanslagen lämna statsmakterna ekonomiskt stöd för dylika åtgärders genomförande. Skogsodlingsgränsen kan vidare för det enskilda skogsbruket medföra en olägenhet på så sätt, att genomförandet av gemensamma skogsbefrämjande åtgärder, särskilt byggande av skogsbilvägar, kan hämmas eller omöjliggöras genom att domänverket under hänvisning till att den berörda marken icke tills vidare brukas i vanlig omfattning kan undandraga sig den andel i kostnaderna, som eljest skulle ankomma på kronoskogen. Detsamma kan gälla deltagandet i flottningskostnader, därest avverkningarna på vissa tidigare brukade kronomarker upphöra. Det har för revisorerna upplysts, att sådana mindre önskvärda konsekvenser uppkommit; exempel finnes emellertid även på det motsatta förhållandet, d. v. s. att domänverket deltagit i dylika kostnader, ehuru den berörda marken legat ovanför skogsodlingsgränsen och den väntade nyttan för kronoskogens del varit att betrakta som mera avlägsen.

Särskild uppmärksamhet kräva enligt revisorernas mening även de sociala verkningarna av skogsodlingsgränsen. Viss hänsyn härtill har såsom nämnts tagits redan vid gränsens uppdragande. I likhet med domänstyrelsen finna revisorerna det uppenbart, att vissa förpliktelser åligga staten såsom arbetsgivare icke endast mot arrendatorer och lägenhetsinnehavare på kronomark utan även gentemot enskilda, särskilt i trakter, där befolkningen måhända

under lång tid haft att lita till arbete på kronoskogarna. Särskild anpassning lär härvidlag vara så mycket mera motiverad som möjligheterna att med ekonomisk vinst genomföra avverkningar eller vidtaga skogsvårdsåtgärder icke alltid låta sig med säkerhet beräkna. Att olika meningar om lönsamheten i dylika fall kunna råda belyses i viss mån av ett exempel, för vilket redogjorts i det föregående. I syfte att erhålla ökade möjligheter att uttaga skogen på en kronans skogstrakt i norra Jämtland hade där nyligen anlagts en väg för en kostnad av mer än 220 000 kronor, varjämte en arrendelägenhet upprustats för omkring 50 000 kronor. Den ifrågavarande skogstrakten har numera kommit att falla ovanför skogsodlingsgränsen, och avverkningar anses nu icke längre kunna drivas med vinst. De nedlagda kostnaderna ha härigenom givetvis icke kommit att medföra den nytta som avsetts. Exemplet, vilket kan väntas få motsvarigheter på andra håll, synes ge belägg för att skogsodlingsgränsen icke bör uppfattas såsom ens för den tänkta 20-årsperioden given och fastslagen. Det må även erinras om att vid detaljtillämpningen av gränsen samråd bör äga rum med vederbörande lantbruksnämnd samt med kommunala myndigheter och enskilda, som beröras därav.

Att i tveksamma fall framgå med varsamhet vid åsidosättandet av skogsarealer från skogsbruk i vanlig ordning kan vara motiverat även med hänsyn till de framsteg, som successivt göras på skogsforskningens område, då det gäller förnyring av skog i höga lägen, samt till de nya möjligheter till maskinell drift, särskilt markberedning, som efter hand prövas och tagas i bruk. Utvecklingen kan här gå snabbt och bör då föranleda en omprövning av gränsen.

Revisorerna förutsätta alltså att domänverket tillämpar bestämmelserna om skogsodlingsgränsen på ett sådant sätt, att staten såsom skogsägare icke kan sägas bereda sig en undantagsställning, till vilken motsvarighet saknas för enskilt skogsbruk.

Utlåtanden ha avgivits av domänstyrelsen, vilken bifogat yttranden från överjägmästaren i Mellersta Norrlands distrikt och jägmästaren i Norra Renbetesfjällens revir, samt av lantbruksstyrelsen och skogsstyrelsen (Del II, s. 304—314).

Domänstyrelsen anför sammanfattningsvis följande.

Eftersom domänverket vid tillämpning av ifrågavarande bestämmelser icke undandrar sig rimlig medverkan i för flera skogsägare gemensamma, skogsbefrämjande åtgärder, och då vidare någon skogsodlingsplikt helt säkert icke kunnat åläggas ägaren, därest ifrågavarande marker lytt under skogsvårdslagen, innebär kronans undantagsställning endast att kronan tills vidare avstår från att tillgodogöra sig skog, som — i enskild hand — skulle kunna bli föremål för avverkningsåtgärder, vilka ur synpunkten av skogens vidmakthållande ofta te sig tvivelaktiga. Härom vittna många rester av ödelagda bestånd, ofta av oduglig björk, både på enskildas och statens skogar. Styrelsen saknar anledning antaga annat än att avverkningarna å de enskilda skogarna inom ifrågavarande områden — vilka i regel ligga under utsyningsväng — numera bedrivs med försiktighet i avsikt att tillvarata alla möjligheter att skapa ny skog utan att nedlägga några kostnader eller i varje fall till mycket låg kostnad. Då detta emellertid inom

vissa områden, framför allt i Norrbotten, icke torde vara genomförbart, måste, såvitt domänstyrelsen kan bedöma, skogsvårdsstyrelsens tjänstemän stundom ställas inför svåra avväganden mellan det allmänna intresset av att barrskogsgränsen icke sänkes och skogsägarens enskilda, ekonomiska intresse. Domänstyrelsens erfarenheter från statsskogsförvaltningen tyda på, att denna fråga är förtjänt att närmare uppmärksammas.

Vad angår det av revisorerna berörda speciella fallet i norra Jämtland hänvisar styrelsen till vad vederbörande jägmästare och överjägmästare anfört. *Överjägmästaren i Mellersta Norrlands distrikt* betonar härutinnan, att gränsfall alltid måste uppstå, där exempelvis tidigare gjord investering kunnat uppskjutas.

I likhet med revisorerna anser *lantbruksstyrelsen* att av domänverket tillämpade principer beträffande lokaliseringen av insatserna i kronoskogsbruket äro ändamålsenliga. Styrelsen vill emellertid bl. a. med tanke på eventuellt föreliggande behov av arbetstillfällen i kronoskogsbruket i berörda bygder understryka vikten av att tillämpningen av undantagsbestämmelserna icke blir för restriktiv. Det torde nämligen få förutsättas att vid gränsens uppdragande i de olika bygderna icke i varje avsnitt kunnat mera ingående penetreras alla de olika skäl som eventuellt föreligga ur sysselsättnings- och övriga sociala synpunkter. I framtiden kunna väl även i vissa fall nya dylika skäl tänkas bli för handen. Om i en av gränsen berörd bygd uppkomma frågor om statligt stöd till investeringar exempelvis i jordbruk, vägbyggnadsfrågor etc. bör därför enligt *lantbruksstyrelsen* hållas i minnet att gränsdragningen icke representerar någon sådan slutgiltig avvägning mellan rent ekonomiska och sociala skäl, som kan läggas till grund för myndigheternas handlande i dylika aktuella fall.

Skogsstyrelsen upplyser, att den inhämtat yttranden från skogsvårdsstyrelsen i Kopparbergs, Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län, av vilka de tre sistnämnda dela revisorernas uppfattning. *Skogsstyrelsen* anför avslutningsvis bl. a. följande.

För den befolkning, som lever eller äger skog ovanför domänverkets skogsodlingsgräns, kan givetvis betydande olägenheter uppstå som följd av gränsdragningen. *Skogsstyrelsen* utgår emellertid ifrån att domänverket i överensstämmelse med de föreskrifter, som domänstyrelsen utfärdat, söker i största möjliga utsträckning mildra dessa olägenheter vid tillämpningen av gränsdragningsbestämmelserna och i sådant syfte tar kontakt med berörda intressenter och myndigheter.

Utskottet vill kraftigt understryka vad revisorerna under förevarande punkt anfört beträffande tillämpningen av bestämmelserna om den av domänstyrelsen uppdragna skogsodlingsgränsen och förutsätter alltså i likhet med revisorerna och de i ärendet hörda remissmyndigheterna, att verket tillämpar förenämnda bestämmelser på ett sådant sätt, att staten som

skogsägare icke bereder sig en undantagsställning, till vilken motsvarighet saknas för enskilt skogsbruk. Särskild vikt bör även enligt utskottets mening fästas vid de sociala verkningarna av gränsen. Domänstyrelsen har i sitt yttrande i ämnet bl. a. framhållit, att verket vid tillämpningen av bestämmelserna i fråga icke undandraget sig rimlig medverkan i för flera skogsägare gemensamma skogsbefrämjande åtgärder. Då vidare någon skogsodlingsplikt enligt styrelsen helt säkert icke kunnat åläggas ägaren, därest ifrågavarande marker lytt under skogsvårdslagen, innebär kronans undantagsställning endast, att kronan tills vidare avstår från att tillgodogöra sig skog, som i enskild hand skulle kunna bli föremål för avverkningsåtgärder, vilka ur synpunkten av skogens vidmakthållande kunde te sig tvivelaktiga. Med hänsyn till vad sålunda anförts och då det torde kunna förväntas, att de av revisorerna anförda synpunkterna vederbörligen beaktas, har utskottet velat begränsa sig till att vad i ärendet förevarit för riksdagen omförmåla.

24:o) **Mät- och avmagnetiseringsstationerna.** Under handelsdepartementet, § 28, ha revisorerna funnit, att frågan om vilken form och omfattning statens verksamhet med avmagnetisering av fartyg för framtiden bör bedrivas påkallar övervägande (Del I, s. 292—297).

Revisorerna ha närmare redogjort för tillkomsten av kostnaderna för och personaluppsättningen vid de tre befintliga mät- och avmagnetiseringsstationerna i Stockholm, Göteborg och Karlshamn ävensom berört nuvarande risker för minskador och i anslutning härtill redovisat dels under tiden 7 juni 1954—11 juni 1955 i skandinaviska och angränsande farvatten minsprängda fartyg, dels ock i tabellarisk form besöksfrekvensen å de olika stationerna (s. 292—296). Härefter uttala revisorerna följande.

Under åren 1943—1946 tillkommo i Sverige tre s. k. mät- och avmagnetiseringsstationer, förlagda till Stockholm, Göteborg och Karlshamn och avsedda att påverka fartygs magnetiska egenskaper på sådant sätt, att fartygen i väsentligt minskad grad löpte risk att utlösa magnetiska minor. Byggnadskostnaderna uppgingo till omkring 1 miljon kronor för varje station, varjämte omkring 800 000 kronor anvisats för större reparationer, som vid skilda tillfällen visat sig erforderliga. För driftkostnaderna ha under en följd av år anvisats anslag varierande mellan 400 000 och 500 000 kronor. Enär stationerna till väsentlig del varit avsedda att betjäna handelsflottans fartyg, ha anslagen anvisats under riksstatens tionde huvudtitel.

Ehuru minfaran minskat mycket väsentligt sedan krigsåren, uppvisar sjöfarten i de skandinaviska och angränsande farvattnen allttjämt ett icke obetydligt antal av minor förorsakade skador och förluster. Sjöfarten följer allttjämt i huvudsak svepta leder. Från militärt håll hävdas, att avmagnetiseringsstationerna allttjämt ha en funktion att fylla, och örlogsfartygen avmagnetiseras därför i samma utsträckning som tidigare. I fråga om handelsfartygen ha däremot — sedan behandlingen vid ifrågavarande stationer icke

längre är obligatorisk — avmagnetiseringarna successivt nedgått i antal och kunna numera sägas ha helt och hållet upphört. Enligt sjöfartsnäringens bedömande är nämligen den kvarstående minfaran icke så betydande, att den kan motivera de tidsförluster på 3—20 timmar, som uppehållet för avmagnetisering vanligen kräver. De fåtaliga besöken av handelsfartyg vid stationerna avse numera endast vissa mätningar, som företagas i beredskaps- och forskningssyfte.

Det förhållandet att sjöfartsnäringen praktiskt taget icke längre utnyttjar avmagnetiseringen påkallar enligt revisorernas mening ett övervägande beträffande de former i vilka statsverkets organisation och resurser på detta område för framtiden böra tillhandahållas. Därest den kvarstående minfaran skulle göra det önskvärt, att avmagnetisering sker i ökad utsträckning, synas utvägar böra prövas för att behandlingen skall komma till stånd på frivillighetens väg. I annat fall synes organisationen böra anpassas till att i huvudsak motsvara marinens behov, exempelvis genom inskränkningar i bemanningen och öppethållande endast efter förutbeställning, varvid personalen i ökad utsträckning bör kunna utnyttjas på örlogsvarven eller på annat håll inom marinen.

Med hänsyn till de ändrade förhållandena i fråga om användningen av avmagnetiseringsstationerna, bör det enligt revisorernas mening även tagas under övervägande att överflytta det årliga anslaget till driftkostnaderna från tionde till fjärde huvudtiteln.

Utlåtanden ha avgivits av marinförvaltningen och sjöfartsstyrelsen (Del II, s. 314—318).

Marinförvaltningen anför sammanfattningsvis *dels* att en inskränkning av driften vid AM-stationerna med hänsyn till den ännu rådande minfaran f. n. icke kan tillrådas, *dels* att statsmakternas inställning till chefens för marinen förslag den 22 november 1955 om inrättandet av en »Handelsflottans beredskapskommitté, HBK» liksom även ett senare under året väntat beslut från International Routeing and Reporting Authority (IRRA) om den internationella minfaran bör avvaktas, enär ställningstagandet får stor betydelse för den framtida verksamheten, *dels ock* att marinförvaltningen utreder möjligheterna att samordna personalfrågorna vid AM-stationerna med tjänst vid örlogsvarven vid en eventuell inskränkning av AM-verksamheten.

Sjöfartsstyrelsen förordar, att den av revisorerna väckta frågan får vila i avbidan på Kungl. Maj:ts ställningstagande till chefens för marinen förut berörda förslag om en handelsflottans beredskapskommitté och att, om kommittén blir tillsatt, dess synpunkter i frågan först avvaktas.

Utskottet. Vad revisorerna under förevarande punkt anfört beträffande utnyttjandet under senare år av mät- och avmagnetiseringsstationerna synes giva vid handen, att statsverkets organisation för dessa uppgifter bör tagas under övervägande. I vart fall den civila sjöfarten synes nämligen i stor utsträckning ha upphört att utnyttja stationerna i fråga. Enligt vad

marinförvaltningen i sitt utlåtande anfört är dock — med hänsyn till den alltjämt rådande minfaran — någon inskränkning av driften vid desamma icke tillräddig. Då stationerna också huvudsakligen utnyttjas av marinens fartyg torde det, såsom revisorerna påpekat, vid förenämnda övervägande även böra prövas, huruvida ej det årliga anslaget till driftkostnaderna för stationerna bör överföras från tionde till fjärde huvudtiteln. Vidkommande formen för den översyn av berörda förhållanden som av utskottet förutsättes komma till stånd torde det få ankomma på Kungl. Maj:t att taga ställning därtill. Därest den i remissmyndigheternas utlåtanden ifrågasatta kommittén tillsättes, synes det utskottet dock lämpligt, att prövningen av berörda frågor sker inom densamma.

Under åberopande av vad sålunda anförts hemställer utskottet,
att riksdagen må i skrivelse till Kungl. Maj:t giva till känna vad utskottet anfört.

25:o) **Behovet av viss biträdeshjälp m. m. vid statens sinnessjukhus.** Under inrikesdepartementet, § 29, ha revisorerna understrukt angelägenheten av att vid den fortsatta upprustningen av den statliga sinnessjukvården behovet av biträden och tekniska hjälpmedel ägnas uppmärksamhet (Del I, s. 298—305).

Utskottet. I denna fråga har utskottet yttrat sig under punkten 30 i sitt av riksdagen numera godkända utlåtande nr 11, varom utskottet velat här erinra.

26:o) **Länsadministrationen i Älvsborgs län.** Under inrikesdepartementet, § 30, ha revisorerna förordat, att frågan om länsadministrationen i Älvsborgs län utredes (Del I, s. 305—316).

Utskottet. I denna fråga har utskottet yttrat sig under punkten 135 i sitt av riksdagen numera godkända utlåtande nr 11, varom utskottet velat här erinra.

27:o) **Förening av tjänst med tjänstebefattning eller uppdrag.** Under civildepartementet, § 31, ha revisorerna uttalat, att en översyn av bestämmelserna om förening av tjänst med tjänstebefattning eller uppdrag bör ske, lämpligen i samband med den av 1955 års riksdag föreslagna översynen av de statliga avlöningsreglementena. Revisorerna ha tillika förordat, att vissa av dem anförda synpunkter i frågan genom ett av Kungl. Maj:t utfärdat cirkulär delgivas statsmyndigheterna för kännedom och efterrättelse (Del I, s. 317—327).

Inledningsvis ha revisorerna erinrat om att frågan om statstjänsts för- enande med andra befattningar eller uppdrag vid åtskilliga tillfällen varit föremål för statsmakternas uppmärksamhet, bl. a. av 1925 års statsrevisorer. Vidare ha revisorerna erinrat om vissa under de senaste årtiondena fö- retagna viktigare utredningar m. m., vilka bl. a. berört förevarande spörsmål (s. 317—323). Slutligen redovisas resultatet av en av revisorerna företagen undersökning rörande efterlevnaden av gällande bestämmelser på området (s. 323 och 324). Härefter ha revisorerna gjort följande uttalande.

Såsom framgår av den föregående redogörelsen har spörsmålet om för- ening av tjänst med tjänstebefattning eller uppdrag vid åtskilliga tillfällen uppmärksamrats av statsmakterna, som på olika sätt ansett sig böra in- gripa reglerande. Nu gällande bestämmelser i ämnet äro meddelade i av- löningsreglementen, verksinstruktioner m. fl. författningar. Då revisorerna funnit sig böra till granskning upptaga vissa förhållanden, som samman- hänga med tillämpningen av dessa föreskrifter, har till grund för densamma legat bl. a. följande synpunkter.

Det syfte som ifrågavarande bestämmelser ha är främst att förekomma missbruk av tjänstemännens naturliga rätt att använda sin fritid efter eget gottfinnande. Bestämmelserna avse sålunda icke att förbjuda innehavet av bisysslor såsom i och för sig ur statens synpunkt förkastligt eller olämpligt. Statstjänstemännen måste nämligen kunna tagas i anspråk för uppdrag av offentlig karaktär — statliga eller icke statliga — för vilka de genom sin utbildning och erfarenhet äro väl skickade och vilka ofta icke kunna anfö- tros andra än statsanställda. I många fall torde sysselsättningen vid sidan av tjänsten ge vederbörande erfarenheter och kunskaper, vidgad person- kännedom m. m., som kunna vara till direkt gagn för statstjänsten. En allt- för stark begränsning av rätten att mottaga privatuppdrag kan för övrigt befaras medföra ökad benägenhet för särskilt de mest dugande tjänstemän- nen att lämna statstjänsten för mera inkomstbringande arbete. Av vikt har emellertid ansetts vara att befattningshavare icke åtager sig bisysslor i en omfattning, som kan inverka menligt på tjänsteutövningen eller öva obehö- rligt inflytande på hans ställning till frågor, med vilka han har att taga befattning i statstjänsten.

En förutsättning för att det skall vara möjligt att avgöra, att innehavet av tjänstebefattningen eller uppdraget icke blir hinderligt för utövandet av den tjänst, varmed förening skall ske, är att myndigheterna erhålla kän- nedom om de viktigare och mera varaktiga bisysslor tjänstemännen inneha. Fördenskull har införts skyldighet att enligt de bestämmelser, som med- delats i bl. a. avlöningsreglementena, ansöka om tillstånd att inneha vissa slag av bisysslor. Revisorerna ha funnit sig böra undersöka, i vad mån denna skyldighet iakttages. Syftet med dessa och vissa andra utredningar, som revisorerna utfört, har även varit att om möjligt få en allmän bild av i vilken omfattning tjänstemännen åtaga sig bisysslor. Undersökningen — som närmast haft karaktären av stickprov och som med hänsyn till före- varande bestämmelsers avfattning och till revisorernas ämbetsuppgift icke omfattat bisysslor, som vederbörande tjänstemän anförtratts av Kungl. Maj:t — gör dock icke anspråk på att giva en fullständig överblick över

förhållandena på detta område. Det har vidare självfallet förelegat endast begränsade möjligheter för revisorerna att erhålla kännedom om de bisysslor vederbörande åtagit sig. På grundval av undersökningen och eljest för revisorerna kända förhållanden ha revisorerna emellertid ansett sig böra göra följande uttalanden.

Av redogörelsen ovan framgår bl. a. att en betydande del av de tjänstemän med bisysslor undersökningen avsett icke inneha tillstånd att förena tjänst med tjänstebefattning eller uppdrag. Sålunda sakna mer än 20 procent av dessa dylikt tillstånd; revisorerna förutsätta, att detta är beroende på att någon ansökan ej ingivits till myndigheten i fråga. Det finnes knappast anledning förmoda, att det gjorda stickprovet skulle giva ett resultat, som väsentligt skiljer sig från förhållandena i övrigt. Det synes därför icke omotiverat att antaga, att en dylik underlåtenhet även i övrigt förekommer. Även om vissa tjänstemän som skäl härför kunna andraga, att ifrågavarande stadgande i avlöningsreglementena är så formulerat, att tveksamhet stundom kan föreligga, om skyldighet att anhålla om tillstånd är för handen, måste denna underlåtenhet synas anmärkningsvärd. Särskilt gäller detta i fall, då tjänsteman, som själv bl. a. har till ämbetsuppgift att övervaka tillämpningen av bestämmelserna på förevarande område, anser sig kunna uraktlåta att ingiva ansökan i ämnet. Det vill förefalla revisorerna, som om myndigheter i fall, då tillstånd ej meddelats, stundom måste haft kännedom om tjänstemäns bisysslor. — Enligt gällande bestämmelser bör tillstånd lämnas för viss tid. Detta synes emellertid icke ske i alla fall.

Revisorerna vilja emellertid framhålla, att det antal bisysslor som kunnat konstateras vid den gjorda undersökningen måste anses begränsat, om hänsyn togs till totala antalet tjänstemän. Att bisyssleväsendet skulle vara mera utbrett på den statliga arbetsmarknaden än på exempelvis den kommunala finnes knappast anledning antaga. Dessa förhållanden utesluta dock icke, att revisorerna vid sin granskning ansett sig kunna konstatera, att vissa tjänstemän åtagit sig uppdrag vid sidan av tjänsten i så betydande omfattning, att det synes tvivelaktigt, om vederbörande verkligen äro i stånd att ägna tillräcklig kraft åt den tjänst, för vilken staten betalar dem lön. Huruvida några direkta missförhållanden förekomma är svårt att bedöma då den gjorda undersökningen lagts på kvantitativ och ej kvalitativ basis.

Såsom tidigare antytts lämna gällande bestämmelser i ämnet stundom rum för tveksamhet, huruvida tillstånd erfordras för att inneha viss bisyssla. Men även erinringar i sak synas kunna framföras mot desamma. Medan tillstånd sålunda erfordras för uppdrag såsom ordförande eller ledamot i styrelse för verk, bolag, förening eller inrättning, som har till ändamål att driva rörelse inom industri, handel, transport, bank- eller försäkringsväsen eller annan näringsgren eller vars verksamhet eljest har ekonomiskt syfte, synes det — om undantag göres för bl. a. lagfarna ledamöter av vissa domstolar — icke föreligga några hinder för en tjänsteman att inneha och själv driva t. ex. affärsrörelse. Såsom framgår av det föregående förekommer i vissa fall att tjänstemän driva egen rörelse. Då gällande bestämmelser icke torde innebära något förbud för detta, ha revisorerna ansett sig icke böra ingå i prövning av lämpligheten härav. Det vill dock helt allmänt förefalla, som om det skulle kunna vara förenat med svårigheter att sköta en rörelse

av någon omfattning utan att detta inverkar hinderligt på tjänsten. Det ankommer emellertid på vederbörande myndigheter att övervaka, att tjänstemännen icke taga i anspråk tjänstetid för privat verksamhet.

Beträffande bestämmelsernas utformning — såväl sakligt som formellt — förutsätta revisorerna, att denna uppmärksammas vid den av 1955 års riksdag beslutade översynen av de statliga avlöningsreglementena. Måhända är den bästa lösningen att ernå, därest föreskrifterna i ämnet i ökad utsträckning meddelas i vederbörande verksinstruktioner.

Det är självfallet, att stora fordringar på objektivitet och frihet från obehöriga hänsyn måste ställa på statens tjänstemän. En undersökning av den art revisorerna utförd är knappast ägnad att belysa frågan, om desamma åtaga sig uppdrag, som kunna föranleda dem att låta sig ledas av andra hänsyn än sådana, som betingas av det allmännas bästa. Revisorerna vilja dock med hänsyn till under senare år inträffade händelser, vilka bl. a. haft åtal till följd, framhålla, att myndigheterna böra ha sin uppmärksamhet riktad härpå. Erinras må att även statens sakrevision i sin berättelse för budgetåret 1954/55 berört detta spörsmål och förklarat sig avse att i särskild skrivelse till Kungl. Maj:t upptaga detsamma till behandling.

Föranleder befattning eller uppdrag, att tjänsteman tillfälligtvis icke kan bestrida sin tjänst, skall han enligt gällande bestämmelser göra framställning om ledighet i erforderlig omfattning, varvid han har att vidkännas författningsenligt avdrag å lönen. Revisorerna ha vid sin granskning kunnat konstatera, att ifrågavarande föreskrifter icke alltid iakttagas. Det synes sålunda förekomma, att tjänstemän som inneha offentliga uppdrag, vilka föranleda att de icke kunna utöva sin tjänst, det oaktat uppbära full lön från vederbörande myndighet. Detta förhållande har visserligen i allmänhet icke någon betydelse i inkomsthänseende för den enskilde tjänstemannen — hade han åtnjutit tjänstledighet, torde han ha erhållit ersättning för mistade avlöningsförmåner — men detsamma är ägnat att giva en felaktig bild av — förutom det arbete tjänstemannen utför å innehavd tjänst — de verkliga kostnaderna, som äro förbundna med den verksamhet, som uppdraget avser. Dessa komma nämligen därigenom att belasta annat anslag än som avsett är. I den mån ett dylikt förfarande är avsett att förebygga att av Kungl. Maj:t och riksdagen maximerade anslagsposter skola överskridas, är det självfallet förkastligt.

Sammanfattningsvis må framhållas att revisorerna vid sin granskning gjort iakttagelser, som giva anledning till erinringar i vissa hänseenden. Revisorerna anse emellertid, att vad som förekommit icke bör föranleda till annat än att de här anförda synpunkterna i tillämpliga delar genom ett av Kungl. Maj:t utfärdat cirkulär böra delgivas statsmyndigheterna för kännedom och efterrättelse.

Utlåtande har avgivits av *statens lönenämnd* (Del II, s. 336), vilken i likhet med revisorerna finner, att skäl föreligga för en översyn av bestämmelserna om förening av tjänst med tjänstebefattning eller uppdrag och att en sådan översyn lämpligen bör ske i det av revisorerna angivna sammanhanget. Däremot ifrågasätter nämnden, om anledning finnes att innan denna översyn verkställts utfärda cirkulär med det av revisorerna förordade innehållet.

Utskottet. Den av revisorerna påtalade underlåtenheten från vissa tjänstemäns sida att i den i gällande avlöningsreglementen stadgade ordningen i förekommande fall ansöka om tillstånd att med sin tjänst förena tjänstebefattning eller uppdrag synes även utskottet anmärkningsvärd. Såsom revisorerna framhållit, torde densamma delvis ha föranletts av att gällande bestämmelser i ämnet stundom lämnat rum för tveksamhet, huruvida dylikt tillstånd erfordras för att inneha viss bisyssla. Utskottet finner därför, i likhet med statens lönenämnd, skäl föreligga för en översyn av nämnda bestämmelsers utformning i såväl sakligt som formellt avseende och förutsätter att en sådan kommer till stånd i samband med den av 1955 års riksdag föreslagna översynen av de statliga avlöningsreglementena.

Under återopande av vad sålunda anförts hemställer utskottet,

att riksdagen må i skrivelse till Kungl. Maj:t giva till känna vad utskottet anför.

28:o) **Övriga anmärkningar.** Vad i övrigt blivit av revisorerna anmält och erinrat har utskottet funnit ha medfört åsyftad eller i utsikt ställd rättelse eller vara av vederbörandes utlåtande nöjaktigt förklarat eller ej vara av den vikt, att, oaktat förklaringen ej varit fullt tillfredsställande, någon riksdagens åtgärd bort av förhållandena föranledas, eller icke ha varit av beskaffenhet att från utskottets sida påkalla något yttrande, vilket utskottet velat för riksdagen

anmäla.

29:o) **Kungl. Maj:ts skrivelse med redogörelse för vidtagna åtgärder.** I skrivelse nr 35 har Kungl. Maj:t, under återopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över finansärenden för den 13 januari 1956, lämnat en redogörelse för de åtgärder som vidtagits på grund av riksdagens skrivelser den 22 april, den 10 maj och den 13 maj 1955 (respektive nr 11, nr 258 och nr 272) i anledning av, såvitt nu är i fråga, riksdagens år 1954 församlade revisorers berättelse.

Utskottet. Under punkten 10 av sitt till fjolårets riksdag avgivna utlåtande nr 119 framhöll utskottet bl. a., att tungt vägande skäl vore förbragta för 1954 års revisorers av flertalet remissmyndigheter biträdda förslag om inrättande av en statens marknämnd. Innan nämnden påbörjade sin verksamhet, syntes dock enligt utskottets mening vissa i sammanhanget betydelsefulla organisationsspörsmål behöva närmare klarläggas. Med instämmande häri anhöll riksdagen, att Kungl. Maj:t ville föranstalta om en utredning av de av utskottet angivna frågorna.

Av Kungl. Maj:ts förevarande skrivelse framgår, att Kungl. Maj:t icke ansett sig kunna tillmötesgå riksdagens sålunda uttalade önskemål. I stället

har försvarets fastighetsnämnd förstärkts med ytterligare tre ledamöter samt tillagts vissa vidgade befogenheter. I samband därmed har vederbörande departementschef bl. a. uttalat, att starka skäl syntes tala för att man icke nu tillskapade den föreslagna statens marknämnd utan först avvaktade erfarenheterna från försvarets fastighetsnämnds verksamhet. Därvid borde möjligheterna att inom fastighetsnämndens ram komma till rätta med huvudproblemet i revisorernas framställning tillvaratagas.

Utskottet vidhåller alltjämt sin vid fjolårets riksdag uttalade mening. Då emellertid Kungl. Maj:ts förevarande beslut icke kan anses innebära något definitivt ställningstagande till den förenämnda riksdagsskrivelsen utan närmast synes åsyfta att i avvaktan på ytterligare erfarenhet få till stånd en viss försöksanordning för den hithörande verksamheten, anser utskottet att den sålunda förordade lösningen av det av 1954 års revisorer aktualiserade problemet tills vidare bör kunna godtagas. Kungl. Maj:ts skrivelse har i övrigt icke givit utskottet anledning till särskilt uttalande, vilket utskottet velat för riksdagen

anmäla.

Stockholm den 27 april 1956

På statsutskottets vägnar:

KARL WARD

Vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet ha närvarit
från första kammaren: herrar Karl Andersson, Ohlon, Leander, Näsström, Hesselbom, Pålsson, Sundelin, Einar Persson, Birger Andersson, Ragnar Persson, Ragnar Bergh, Nils Theodor Larsson, Rikard Svensson, fröken Ranmark och herr Jacobsson; samt

från andra kammaren: herrar Ward, Malmborg i Skövde, Andersson i Malmö, Hoppe, fröken Elmén, herrar Andersson i Mölndal, Johansson i Mysinge, Jansson i Kalix, Cassel, Hansson i Skegrie, Gustafsson i Stockholm, Andreasson, fröken Karlsson, herrar Nelander och Helén.

Reservationer

- 1) vid *punkten 14* (Landshövdingarnas tjänstebostäder) av herr *Cassel*
- 2) vid *punkten 20* (Längmanska donationsfonden) av herr *Ragnar Bergh*.